

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія КВ № 5049
від 11 квітня 2001 р.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

**ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
4 (63)' 2016**

Засновники

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України» Головний редактор

Віктор АНДРУЩЕНКО,

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Редакційна колегія

Меланія АСТВАЦАТРЯН,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Вірменського державного педагогічного університету ім. Хачатура Абовяна (Вірменія)

Віль БАКІРОВ,

доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ,

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Микола ЄВТУХ,

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, академік-секретар відділення вищої освіти НАПН України

Ірина ЗАРУБІНСЬКА,

доктор педагогічних наук, професор, проректор з міжнародних зв'язків Національного авіаційного університету

Світлана КАЛАШНІКОВА,

доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту вищої освіти НАПН України

Беата КОСОВА,

доктор філософії, професор Університету Матея Бела (Словацька Республіка)

Наталія КОЧУБЕЙ,

доктор філософських наук, професор, професор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (*заступник головного редактора*)

Василь КРЕМЕНЬ,

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України,
президент НАПН України

Серап КУРБАНОГЛУ,

професор, декан факультету педагогічного менеджменту Університету Хаджеттепе (Туреччина)

Володимир ЛУГОВИЙ,

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, перший віце-президент НАПН
України (*перший заступник головного редактора*)

Василь МАЙБОРОДА,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу інтеграції вищої
освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України

Віктор РЯБОВ,

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Російської академії освіти, президент
державного бюджетного освітнього закладу м. Москви «Московський міський педагогічний
університет» (Росія)

Зореслав САМЧУК,

доктор філософських наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу якості вищої
освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Ірина СТЕПАНЕНКО,

доктор філософських наук, професор, завідувач відділу інтернаціоналізації вищої освіти
Інституту вищої освіти НАПН України

Михайло СТЕПКО,

кандидат фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор
Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджмен-
ту освіти» НАПН України

Жаннета ТАЛАНОВА,

доктор педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач відділу політики
та врядування у вищій освіті Інституту вищої освіти НАПН України

Олександр ФЕДОРОВ,

доктор педагогічних наук, професор, президент Російської асоціації кіноосвіти та медіапедагогі-
ки (Росія)

Ольга ЯРОШЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач відділу
інтеграції вищої освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України

Адреса редакції:

01014, м. Київ-14, вул. Бастіонна, 9.
Інститут вищої освіти НАПН України
Тел.: +38-044-286-68-04/286-63-68

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: wou@ukr.net
сайт журналу: www.wou.npu.edu.ua

Схвалено рішенням вченої ради Інституту вищої освіти НАПН України,
протокол № 11 від 24.11.2016.

ЗМІСТ

СТОРІНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Віктор АНДРУЩЕНКО

Вчитель XXI століття: нова стратегія Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова5

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Олеся ЛИНОВИЦЬКА,

Державна політика в галузі освіти: документи, норми, принципи 15

Оксана КОВАЛЕНКО

Правові основи та реалізація закону України «Про вищу освіту» у вітчизняних університетах 21

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ XXI: ПОШУК ПРІОРИТЕТІВ

Юрій КОРСАК, Костянтин КОРСАК

Нооуніверситет – XXI як потенційний лідер у майбутньому суспільстві 27

Іван СИЛАДІЙ

Розвиток освіти в контексті основних викликів глобалізації 34

НОВІТНЯ НАУКА ТА СУЧАСНА ОСВІТА

Валентина ШВЕЦЬ, Юзеф ВОЙНАРОВСЬКИЙ

Management of students' educational activity by semantic networks in engineering training..... 39

Юлія ОПАНАСЮК

Основні напрями інформатизації освіти 45

ЧАС РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Петро СІКОРСЬКИЙ

Зовнішні чинники і їх вплив на якість вищої освіти в Україні..... 51

Юлія ІВАНОВА

Особливості запровадження електронного навчання при вивченні математичних дисциплін в аграрному університеті..... 58

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

Галина КОЗЛАКОВА

Регіональний університет як науково-освітнє середовище для підготовки лідерів вищої школи 64

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Сергій КУРБАТОВ

Американська система акредитації вищих навчальних закладів 70

Анатолій ПОХРЕСНИК

Критичний філософський аналіз тенденції створення рейтингів ВНЗ світу 76

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ. ПОВІДОМЛЕННЯ

Показчик публікацій журналу за 2016 рік.....	84
Реферативний обзор статей номера	86
Abstracting Review of Journal Articles.....	90
Contents	94
До уваги авторів.....	95

**Журнал «Вища освіта України»
згідно з постановою Президії ВАК України
від 26 січня 2011 р. № 1–05/1 внесено до Переліку
видань, де можуть друкуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата
педагогічних і філософських наук**

CONTENTS

EDITOR IN CHIEF'S PAGE

Viktor ANDRUSHCHENKO

A teacher of the XXIst century: new M. P. Drahomanov national pedagogical university strategy5

URGENT PROBLEM

Alesia LINOVITSKA

State education policy: documents, rules, principles 15

Oksana KOVALENKO

The legal framework and the implementation of the law of Ukraine "On higher education" in the universities of Ukraine..... 21

PHILOSOPHY OF EDUCATION OF THE XXIst CENTURY: SEARCH OF PRIORITIES

Yurii KORSAK, Kostiantyn KORSAK

Noouniversity-XXI as a potential leader in the future society 27

Ivan SYLADII

The development of education in the context of the major challenges of globalization 34

INNOVATIVE SCIENCE AND MODERN EDUCATION

Valentina SHVETS, Jozef WOJNAROWSKI

Management of students' educational activity by semantic networks in engineering training 39

Yulia OPANASIUK

Main directions in informatization of education 45

PERIOD OF CHANGE: METHODOLOGY AND METHODS OF EDUCATIONAL PROCESS

Petro SIKORSKYI

External facts and their impact on the quality in higher education in Ukraine 51

Julia IVANOVA

Features introduction of e-learning in the study of mathematical disciplines in agricultural university 58

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Galyna KOZLAKOVA.

The regional university as science-educational area for higher school leaders training..... 64

FOREIGN EXPERIENCE

Sergiy KURBATOV

American system of accreditation of higher educational institutions 70

Anatolii POCHRESNYK.

The critical philosophical analysis of trend of creating world university rankings 76

INFORMATION. REVIEWS. ANNOUNCEMENTS

Journal content for 2016 84

Abstracting Review of Journal Articles 90

Contents..... 95

To Authors Attention..... 96

Віктор АНДРУЩЕНКО
доктор філософських наук, професор,
академік НАПН України,
член-кореспондент НАН України,
ректор Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
Президент асоціації ректорів педагогічних
університетів Європи, головний редактор
часопису (м. Київ)

Ключові слова: людина, культура,
освіта, виховання, учитель, педагогіка.

Аналізуються проблеми та перспективи розвитку української освіти, суспільне значення педагогічної освіти, проблеми підготовки нового вчителя, місце та роль у цьому процесі НПУ імені М.П. Драгоманова. Автор підкреслює, що учитель має бути компетентним у царині предмета, який він викладає, постійно працювати над собою, вдосконалювати свою педагогічну майстерність; має бути до-

УДК 378.4(477-25)НПУ ім. М. П. Драгоманова

ВЧИТЕЛЬ XXI СТОЛІТТЯ: НОВА СТРАТЕГІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

© Андрущенко В., 2016

слідником, залучати до цього процесу своїх вихованців. Не менш важливою якісною характеристикою особистості вчителя має стати орієнтація на національне, особливо патріотичне виховання молоді. Третій аспект базується на постійному самовдосконаленні вчителя, збагаченні знаннями, розширенні загального кругозору, наукової картини світу, високої світоглядної культури. Компетентність і постійне самовдосконалення є альфа і омега ефективності діяльності вчителя. Якщо ж він відстає від новітніх досягнень науки та суспільної практики, не прагне до удосконалення, то його слабкі сторони відразу стануть помітними й перетворяться на предмет нищівної критики учнями та батьками. Далі йде відторгнення від вчителя, втеча учнів від школи. Учитель має бути високодуховною, моральною особистістю, уміти зрошувати духовність у своїх вихованцях.

итуація, що склалась в учительському середовищі держави, далека від однозначності. Школа ніби й працює, однак суспільство не може закривати очі на ті проблеми, які її пронизують, – фінансові негаразди, матеріальна незабезпеченість, кадровий голод... З руйнацією школи реальною стає загрозлива перспектива різкого падіння інтелектуального потенціалу нації. Далі – більше: український історичний народ, який подарував світові землеробську і пісенну культуру, може з часом розсипатись між народами і культурами людства. І щоб цього не сталося, суспільство має повернутись обличчям до школи і вчителя, а не відсторонювати їх на більш пізній час.

Сповідуючи застарілу методологію економічного детермінізму, більшість господарників і політиків, зазвичай, наголошують на необхідності зрощення виробничого потенціалу, створення робочих місць, відродження економічної культури. Навряд чи хтось буде заперечувати подібну настанову. Людина прагне, насамперед, задовольнити свої первинні потреби, а отже, має створювати предмети споживання, матеріальні блага. Однак... Навряд чи можна заперечувати й інше: в основі будь-якого процесу – матеріального чи духовного, політичного чи морального – лежить думка, інтелект, ідея. «Ідеї правлять світом», – наголошували древні. І перш ніж щось здійснити, створити, вибудувати, людина здійснює це в своїй голові! Доречно згадати тут розповідь колишніх класиків про бджолу й архітектора: бджола вибудовує вигадливі медові стільники, архітектор – будівельні комплекси. Здавалося б, обоє працюють, творять, створюють. І все ж між ними є велика різниця: бджола творить за моделлю, закладеною в ній природою власного виду; архітектор – перш ніж зробити це в реальності – вибудовує свій витвір у власній голові. Висновок на поверхні: мислити, думати, творити і створювати людина зможе тільки тоді, коли в її голові поселяться

знання, коли вони створять рій мислення, коли цей рій сконцентрується в ідеї, втілення якої в реальність стане непереборним прагненням людини. А якщо зважити на те, що останнє формується, насамперед, засобами освіти (науки, культури, виховання), не визнати освіти та науку як найголовніші пріоритети суспільного розвитку зможе тільки невіглас.

Справедливим є й те, що освіта, знання, культура, досвід передається від покоління до покоління, передусім, учителем. Історія розвитку цивілізації засвідчує, що з часів первинного розподілу праці в суспільстві існували особи, які спеціалізувались на підготовці нових поколінь до самостійної участі в життєвому процесі. Пізніше люди створили спеціальні установи, де необхідні знання зрощувались суспільним чином. Їх називали школами. А ще пізніше цивілізація витворила академії, інститути, університети... Історичного успіху й визнання досягали тільки ті народи і культури, освіта та виховання у яких шанувалась як первинна потреба перспективного розвитку. І навпаки, там, де вчитель не мав належного суспільного статусу, де освітній процес зміщувався на життєві задвірки, розпочинались процеси застою, консервації, реакції, розладу, занепаду. Питання про те, яким шляхом буде рухатись українська історія і яке місце в ній буде займати український народ, у першу чергу залежить від рівня освіченості нації, статусу і ролі конкретного вчителя. Як говорили древні «tertium non datur!».

Мій короткий екскурс у філософію життєвого процесу завершується простим висновком: усі проблеми сучасного українського соціуму – економічні, політичні, соціокультурні і навіть побутові мають єдине джерело походження – освіту, помітний занепад якої в останні роки не дає змогу побачити перспективу, відшукати й запропонувати конструктивні підходи, здійснити новий поворот, а за ним – прорив у світ забезпеченого, стабільного, демократичного людського розвитку.

Українська освіта потребує відродження та зрощення. На жаль, горе-реформатори останніх років загнали її у глухий кут. Руйнуючи «стару систему», що дісталася нам від колишнього СРСР (цей процес я розглядаю як необхідну, однак далеко ще не достатню, стадію переходу до нової якості освіти), вони відмовились від національних традицій, бездумно й некритично вихопили випадковий досвід деяких розвинених країн європейського простору, нав'язали його системі як нібито найвище досягнення просвітництва й тим самим створили химеру, яка практично нічого не дає ні уму, ні розуму. Від сучасної освіти діти тікають як від чуми!

Суспільні катаклізм ХХ століття та поспішні трансформації початку століття ХХІ, головними з яких є глобалізація й інформаційна революція, міграційні процеси та тотальне утвердження ринкових відносин, на педагогічній практиці позначаються переважно негативно. Навчання і виховання поступово втрачають свій гуманістичний дух і спрямованість, місце якого заміщують вузький прагматизм, вульгарна діловитість, позірна успішність. Катастрофічно знизилась роль вчителя як провідника наукового знання, гуманістичних цінностей і духовного багатства особистості. Вкрай негативно позначається на педагогічному процесі практика деяких країн Європи приєднання педагогічних закладів освіти до класичних чи технічних університетів. Вульгарно-прагматична й агресивно-активна бездуховність особистості стає масовим явищем.

Зрозуміло, не вся українська освіта є химерою. В ній є багато раціонального, потрібного, перспективного. Талановиті школярі досить часто показують високі знання на світових рівнях (олімпіади, конкурси), виборюють перші і призові місця. Україна має вчителів-новаторів, досвід яких намагається перейняти Європа. В системі освіти реалізуються оригінальні, креативні підходи та новітні технології. Однак химерного в ній також багато. Школа «замулюється» повсякденністю. Вона катастрофічно від-

стала від життя. Суспільство стомилось від повсякденних реальних і міфологемних зауважень і скарг «на школу і вчителя». Учитель просто розгубився під натиском більшою мірою ірраціональних суспільних інновацій, які він не може осягнути. Як пояснити учневі, чому майже щоденно ростуть ціни; чому лукавлять політики; чому колишні дебошири й розбійники стали поважними бізнесменами, а колишні відмінники – у кращому випадку – їх референтами чи секретарями; чому на підтримку депутатів виділяються значні кошти, тоді як їх не вистачає на утримання сирітських будинків, армії; чому чиновники і їх діти уникають покарань за скоєні злочини... І ще надто багато «чому» залишається без відповіді не тільки з боку вчителя, але й від суспільства загалом. При мізерній зарплаті, принизливому суспільному статусі, браку інформації, перманентної неуваги суспільства, держави і батьків, учитель виявився загнаним у глухий кут. Де вже там щось передати дітям! Невтішна ситуація, що склалась, потребує радикальних змін. З одного боку, суспільних (статус учителя, оплата праці, забезпечення засобами навчання тощо), з іншого – практично-педагогічних: до школи мають прийти нові покоління вчителів, підготовлених за новими програмами, підручниками, методиками і технологіями, покликаними до життя його новим поворотом – входженням в інформаційну епоху, глобальне суспільство знань.

На мій погляд, головним джерелом якісної зміни освіти України, первинною основою цього процесу є радикальна зміна підготовки **нового вчителя**, який би зміг відшукати відповіді на виклики епохи й реалізувати їх у щоденній навчально-виховній практиці. Навіть при суттєвому збільшенні заробітної платні, підйомі суспільного статусу, зрощенні авторитету – робити вкрай необхідно і невідкладно, учитель традиційної підготовки і досвіду здійснити останнє не зможе. Суспільство потребує нового вчителя, і зростити його можуть тільки оновлені педагогічні університети [1].

Важливим у даній ситуації є переосмислення місця і ролі вищих педагогічних закладів у системі української освіти як такої. Нині вони знаходяться на периферії освітнього процесу. Головні кошти, делеговані державою в систему освіти, поглинають юридичні та економічні заклади освіти. В чергу за ними виструнчилися університети, які готують податківців і митників. Далі йдуть класичні, інженерні, технічні, технологічні університети, консерваторії... Учитель виявляється останнім, на кого розраховує держава. Це і неправильно, і несправедливо. Ситуація є приблизно такою, як у Старгороді Ільфа і Петрова, де коли б чи не через кожен крок існували контори реєстрації шлюбів, новонароджених і поховальні бюро. Як справедливо зауважують автори безсмертного твору «Тринадцять стільців», складається враження, що люди мають народитись, зареєструвати шлюб і померти! Так і в освіті. Економічних та юридичних закладів, здається, немає лише в найвіддаленішому селі чи поселенні міського типу! Хто буде заперечувати, що вони потрібні. Але скільки, де і з якою якістю підготовки фахівців!? Результатом тривалої й усе більш помітної зневаги до педагогічної освіти, а якщо говорити ще більш точно і серйозно – відсторонення вчителя від суспільно значимих процесів, заміщення вчителя працівниками фіскальних органів, обернулось тим фактом, що саме прокуратура, суди, сфера державного управління стали анклавом корупції та організованої злочинності, головним гальмом на шляхах реформ, прогресивного розвитку української держави, суспільства й особистості.

«Дайте мені 2000 учителів і я вам побудую нову Німеччину!». Ці слова великого Канцлера не цитує тільки невіглас. Цитує, але ж без висновків. Між тим, істина – проста: вчитель ніколи не може бути другим чи третім суб'єктом життєвого процесу. Він може бути тільки першим. Бо першою є дитина, яку треба зробити Людиною. У нашому ж хворобливому суспільстві він є останнім! Світ перевернувся. І щоб руха-

тись далі, український світ треба поставити на ноги. Переконалий, повернення обличчям до вчителя, його підготовка за новими програмами та технологіями є найбільш вагомим завданням сучасного і перспективного українського державотворення.

Особлива відповідальність у цьому контексті покладається на лідера педагогічної освіти держави – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. І це закономірною. Лідером є той, хто йде попереду. Лідером є університет, здатний у суспільно невизначених ситуаціях брати на себе відповідальність за її переломлення, мінімізації і виправлення недоліків, пропонувати нові підходи, вести за собою інших учасників навчально-педагогічного процесу. Лідер – це той, хто має досягнення й авторитет, кого визнають усі, хто любить і поважає справу і правду. То ж яке місце в системі сучасної вищої освіти займає університет і над якими проблемами щодо модернізації його діяльності сьогодні працює його багатотисячний колектив?

Як відомо, досягнення НПУ імені М. П. Драгоманова справедливо визнані державою і суспільством. За розробками наукових шкіл університету, здобутих у тісній співпраці з науковцями Національної академії педагогічних наук України, ряду інших вищих педагогічних центрів держави здійснюється практично вся педагогічна – дошкільна, шкільна, позашкільна і вишівська освіта в Україні. Університет готує такого вчителя, до якого з радістю йдуть школярі й якому батьки довіряють навчання та виховання власної дитини. Ми плекаємо майбутнього випускника університету, для якого принцип «любити дитину» є внутрішньою душевною потребою і який прагне реалізації у повсякденній педагогічній діяльності.

За більш як 180 років свого існування університет підготував майже 185 тисяч учителів, які працювали свого часу або ж працюють нині практично в кожному навчальному закладі кожного регіону держави. Випускники університету вирізняються високим рівнем знань, компетенцій та соціального досвіду. Стрижем їх світогля-

ду є національна ідея українського державотворення, розвитку національної мови та культури, формування патріотичної позиції особистості. Цілком закономірним є те, що вони – ефективні й затребувані – щедро дарують дітям наукові знання, формують практичні компетенції, зрощують цінності, сіють вічне, добре, справедливе.

Серед проблем, які стримують прогресивний поступ університету, коли б чи не на першому місці знаходиться проблема фінансування. Грошей явно недостатньо. Університет має, з одного боку, економити кошти, раціоналізувати їх використання; з іншого – мобілізувати всі наявні можливості для того, щоб їх поповнити. Не менш болючою проблемою є проблема «старіння кадрів». Омолодження університету шляхом залучення талановитої молоді пов'язане із їх забезпеченням житлом. На жаль, такої можливості університет не має. Одним з основних проблемних завдань є подальше оновлення змісту освіти та матеріальної бази навчального процесу – комп'ютерної техніки, встановлення мультимедійних дошок, лінгвотехніки, забезпечення функціонування баз навчальних практик, створення належних умов у студентських гуртожитках, проведення ремонтних робіт у навчальних корпусах і гуртожитках тощо.

Ці та ряд інших проблем стали предметом громадського обговорення в колективі. Наразі в університеті створені робочі групи щодо їх вирішення. Розробляється новітня концепція модернізації вишу. Головним у ній є стратегічна орієнтація університету на вчительську професію. Підготовка нового вчителя розглядається як найбільш відповідальне державне завдання, а його виконання – як суспільна місія університету.

У попередні роки університет зосереджував увагу переважно на формуванні теоретичних (змістовних) та філософсько-методологічних засад формування нового вчителя. Це було обумовлено потребою подолання тоталітарної педагогіки колишнього СРСР та завданнями формування національної педагогічної політики. Влас-

ної національної моделі педагогічного процесу Україна в ті часи не мала. Її треба було створювати. Головний педагогічний ВНЗ України – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (разом з НАПН України та Асоціацією ректорів педагогічних університетів) взяв на себе означену відповідальність й успішно справився з нею. Науковцями та педагогами розроблені фундаментальні підвалини філософсько-світоглядної, політологічної та культурологічної підготовки вчителя, оновлені аксіологічні засади природничо-наукової та фізико-математичної освіти, започатковані нові напрями підготовки фахівців для гуманітарної сфери, зокрема, з соціальної педагогіки, екології, туризму тощо.

На часі новий поворот, обумовлений потребами практики. Він може бути виражений однією фразою: **обличчям до вчителя! Від оновленої теорії педагогічної політики треба переходити до конкретної практики** підготовки нового вчителя, на якого очікує суспільство. Саме тут університет має продемонструвати свої лідерські функції. Колектив зосереджується на вирішенні таких конкретних завдань:

1) удосконалення системи підбору та залучення «свого абітурієнта», юнаків та дівчат, налаштованих на майбутню педагогічну діяльність. Відомо, що вчителем може бути не кожен. Для цього треба мати особливий внутрішній настрій, відповідні якості і здібності. Основна з них – любити дитину. Університет планує розгорнути комплекс робіт, спрямованих на виявлення таких випускників шкіл, проведення з ними спеціальної профорієнтаційної діяльності, залучення до педагогічного університету. Серед напрямів цієї роботи є активне відвідування шкіл, розширення та поглиблення співпраці з учителями, упродовження тестів для відбору майбутніх педагогів, запрошення на навчання тих, хто мріє стати вчителем;

2) розширення і поглиблення просвітницької діяльності щодо формування привабливості та суспільної важливості (престижності) учительської професії. Універ-

ситет буде підтримувати вчителів-новаторів, узагальнювати та пропагувати їх досвід, відкриватиме при університеті передові школи передового педагогічного досвіду, залучатиме європейський педагогічний досвід. Мова йде про реалізацію широкоформатної програми «Педагогічного всеобучу нації», до якої залучаються батьки і діти, керівники навчальних закладів і державних установ, народні депутати і політики, коротше кажучи, усі, кому не байдуже навчання і виховання підростаючого покоління;

3) уже найближчим часом університет запропонує оновлену модель педагогічної освіти. В її основі – модернізація змісту освіти; упровадження інформаційних педагогічних технологій; суттєве зрощення україно- та іноземномовної підготовки майбутніх вчителів;

4) університет планує суттєво посилити роль та значення самостійної роботи студентів, їх практичну підготовку, розширити можливості щодо вибору студентами власної траєкторії навчального процесу. Центром цієї траєкторії має стати стійка орієнтація на вчительську професію, а її основою – педагогічна практика. Сьогодні вона має здійснюватись у новому змісті і форматі. Кожен студент-практикант має знайти у школі «свого вчителя», пройтись слід у слід по всій площі «мінного поля» педагогічного процесу, зробити власні висновки, доповісти й захистити їх на засіданні відповідної кафедри.

Центральним питанням, над яким сьогодні замислюються батьки і діти, педагогічна громадськість і маститі вчені, є питання про характеристики вчителя, якими він має володіти, щоб бути цікавим, ефективним і суспільно затребуваним? Які інновації у цьому контексті впроваджуються в університеті? Насамперед, учитель має бути **компетентним** у царині предмета, який він викладає, постійно працювати над собою, вдосконалювати свою педагогічну майстерність. Він має бути **дослідником**, залучати до цього процесу своїх вихованців. Не менш важливою якісною

характеристикою особистості вчителя має стати орієнтація на **національне, особливо патріотичне виховання молоді**. Ми – українці, у нас є своя історія, багата культура, свої традиції виховання та освіти, і молоде покоління має їх знати й любити. На жаль, національний аспект у підготовці сучасного вчителя у навчальних планах педагогічних університетів відображено ще не достатньо чітко (див. [2]). Третій аспект базується на **постійному самовдосконаленні вчителя**, збагаченні знаннями, розширенні загального кругозору, наукової картини світу, високої світоглядної культури. Компетентність і постійне самовдосконалення є альфа і омега ефективності діяльності вчителя. Якщо ж він відстає від новітніх досягнень науки та суспільної практики, не прагне до удосконалення, то його слабкі сторони відразу стануть помітними й перетворяться на предмет нищівної критики учнями та батьками. Далі йде відторгнення від учителя, втеча учнів від школи. **Учитель має бути високодуховною, моральною особистістю**, уміти зрощувати духовність у свої вихованнях.

Сутність освіти – духовна. Освіта творить і відтворює дух людини, який надихає її на творчість. Бездуховність – руйнує, духовність – створює. Учитель має бути очільником цього процесу. Плекати духовність особистості в гармонії з її фізичною досконалістю є основним покликанням учителя. І це зрозуміло. Людина живе у полі смислів [3, с. 174], її тримає в цьому світі, насамперед, глибока віра в краще майбутнє, у свої сили, у товаришів і друзів, разом з якими його (майбутнє) можна наблизити. Вона вірить у силу людського інтелекту, його здатність до пізнання навколишнього світу, його раціонального перетворення суспільно корисною і доцільною працею. Людину піднімає не менш глибока надія на те, що, незважаючи на усілякі негаразди, людство, зрештою, знайде вихід із будь-якої ситуації, відшукає й застосує ресурси, які забезпечать досягнення людських контурів життя. Людина любить природу і собі подібних, з любов'ю ставить-

ся до навколишнього світу і саме в любові знаходить той незаперечний камертон, за звучанням якого може бути вибудована реальність, спільномірна з нашим уявленням про людину як найвищу цивілізаційну цінність.

Освіта має плекати духовність людини – той незамінний стрижень, навколо якого концентруються й сутністю якого збагачуються всі інші людські якості. Сила духу – найвища. Освіта має озброїти людину цією силою, спрямувати її на досягнення істини, творення прекрасного, утвердження добра і справедливості. І тільки тоді людина побачить світ (і себе в ньому) у його істинному світлі, зможе організувати світ за дійсно людським виміром.

Завдання відродження духовної сутності освіти є не тільки українським. Воно має сенс для усього європейського простору. Сучасна Європа об'єднується. І хоча сьогодні вона переживає неабиякі труднощі, об'єднавчий процес є нагальною потребою і закономірністю збереження Європейського дому в складних і суперечливих змінах глобалізованого світу. Жити разом, розуміти одне одного, розгортати співпрацю – ось головні вимоги, які делегує об'єднавчий процес до свого нинішнього і ще більше – до майбутнього суб'єкта. Останнє не може бути реалізованим поза освітою і вихованням. Освіта в своїй духовно-виховній іпостасі постає могутнім чинником гуманізації світової динаміки, а вчитель – головним провідником гуманістичних цінностей у духовний світ особистості.

Загроза деградації, а може й вимирання людства, інспірована втратою духовності, стала сьогодні спільномірною із загрозою вичерпання природо-ресурсного потенціалу планети, ядерної чи екологічної катастрофи, розгортання інших глобальних проблем сучасності. Сучасна Європа потребує якісно нового, інтелектуально вищого і духовно більш багатого суб'єкта – особистості, яка, залишаючись представником і провідником національної культури, постає, мислить, відчуває і діє як громадянин Європи й світу, утверджує принципи

європейської співдружності і співпраці, демократичні відносини між людьми, делегує їх в інші країни світу. Виховати таку особистість може тільки вчитель, який знайде відповіді на виклики епохи й поверне в учнівську і студентську аудиторію класичне наукове знання, високу культуру, соціально-практичний досвід поколінь, загальнолюдські соціокультурні цінності, дух гуманізму і людинолюбства.

У зрощенні духовності й моралі людини рельєфно проглядається нова історична місія освіти – формування здатності жити разом, розбудовувати єдиний Європейський дім, налагоджувати спілкування і співпрацю за нормами, виробленими європейською спільнотою впродовж усієї історії її існування і взаємодії. У меморандумі, прийнятому Першим європейським форумом ректорів педагогічних університетів (жовтень 2011 р., м. Київ) і надісланому парламентаріям європейських країн, зазначається, що означені цінності у своїй сукупності формують духовно-ціннісну платформу, на основі якої має здійснюватись підготовка майбутнього вчителя у країнах європейського простору.

Новий учитель має відмовитись від усього, що призводить до насильства над особистістю. Він має бути радником, а не наглядачем; наставником, а не контролером. Сучасний університет має готувати вчителя, здатного до толерантного діалогу з учнем (і з його батьками) незалежно від їх позиції чи настрою.

Нарешті, університети повинні готувати вчителя, адаптованого до ринкових і демократичних перетворень, здатного жити й творити в інформаційному суспільстві, глобальному світовому середовищі, бути громадянином Європи і світу й одночасно відданим патріотом української держави, речником національних інтересів.

Важливо враховувати й те, що в учительській справі вирішальну роль відіграє психологічний аспект, через який молоді педагоги-початківці часто змушені визнавати свою професійну неспроможність. Психологічна підготовка майбутнього вчителя є

однією з проблем, без вирішення якої ми не зможемо рухатись далі. Сучасний учитель має бути психологом, однак... Вади, що мають місце в психологічній підготовці майбутніх педагогів, – це один з мотивів, через які дехто з випускників не може працювати в школі. Ми намагаємось запобігти цьому. Відтворюємо психологічне навчально-педагогічне середовище, пройшовши горнило якого майбутній учитель формує в собі потребу бути вчителем, відчуває внутрішній інтерес до цієї професії і, незважаючи на обставини, вже ніколи не зрадить вчительському покликанню.

Серед різноманітних якостей, якими має володіти вчитель, на одному з перших місць знаходяться освоєння інформаційних технологій та мовних стратегій. Між тим, реальністю є те, що нинішні учні та студенти володіють цими здібностями у багато разів більш потужно, ніж їхні вчителі чи викладачі. Ми намагаємось організувати навчання так, щоб високі інформаційні технології стали органічною потребою кожного викладача, аспіранта і студента. У перспективі йдемо до того, що кожен студент університету – майбутній вчитель – буде мати щотижневий п'ят-семи годинний, а потім і більш тривалий час для спілкування з комп'ютером. Те саме стосується й упровадження новітніх мовних стратегій. Майбутні педагоги повинні блискуче володіти українською й однією-двома іноземними мовами. Задля цього ми впроваджуємо в університеті відповідні україномовні та англійськомовні лекторії, круглі столи на телебаченні, створюємо своєрідні агітмайданчики, де б наші студенти і викладачі доступно переконували всіх і кожного, що знати мову – рідну та іноземну – це престижно, що з цього розпочинається кар'єрне зростання особистості, що мова – це загальна культура людини і її велика перспектива.

Майбутній учитель має бути вчителем-новатором, вчителем-науковцем. Формування цих здібностей розпочинається зі студентської лави, від першого семінару, практики, курсової чи дипломної роботи. В університеті здійснюється поступовий пе-

рехід до так званої «наукової освіти», у контексті якої викладач і студент мають сформувати й проявити дослідницькі здібності, креативність, творчість. Як на мою думку, наукову освіту слід розповсюджувати й на школу. У цьому плані кожен студент, аспірант, докторант, науковець повинен мати змогу безкоштовної публікації для захисту своєї творчої – курсової, дипломної, дисертаційної – роботи, для публічного оприлюднення своїх наукових доробок перед освітянською громадськістю. В університеті засновано науковий часопис для студентів та аспірантів; створено наукове студентське товариство; відбуваються студентські наукові форуми тощо. Наша мета – підвищити самостійність, творчу активність кожного, хто планує бути вчителем. Зосереджуючись на навчально-виховній, науковій, соціальній, організаційній, управлінській роботі з молоддю, ми не повинні нав'язувати студенту власну волю, а створювати можливості для вияву самостійності, самоорганізації, творчої активності. Кожен студент має відчути власну перспективу, зрозуміти і реалізувати своє Я – як індивідуальне, так і колективне. Більшість наших студентів свідомо обрала вчительську професію, тож ми зобов'язані підтримати цей вибір належною організацією навчально-виховного процесу, різноманітними формами педагогічної практики. Але це тільки половина справи. Головне ж полягає у тому, щоб вступити зі студентом в активний діалог, встановити партнерські стосунки. А для цього ми намагаємось створити таку інфраструктуру університету, яка б формувала і відтворювала гуманітарну ауру майбутнього педагога. Зв'язок зі студентами, особливо з нашими випускниками, університет повинен здійснювати впродовж усього життя. Кожен факультет, кафедра, лабораторія повинні знати, де працюють його випускники, якої допомоги – наукової, методичної, психологічної – вони потребують. З іншого боку, кожен випускник має піклуватись про свою альма-матер, і якщо є така можливість, постійно допомагати їй, як це робиться у всіх універ-

ситетах світу. Цьому сприяє створена при університеті Асоціація його випускників – «Драгоманівська родина», періодичні форуми випускників, постійна робота з учителями загальноосвітніх шкіл.

Найближчим часом університет має зосередитись на таких завданнях: 1) здійснення загальної переорієнтації університету на практичну підготовку нового вчителя відповідно до викликів сучасності, адаптацію випускників до роботи в школі (підвищення якості та розширення спектра педагогічних спеціальностей; інтенсифікація практичної підготовки вчителя; посилення фізико-математичної, природничої освіти та інформатики; підвищення ролі та значення патріотичної складової у підготовці вчителя; посилення зв'язків університету зі школою); 2) реалізація європейської стратегії педагогічної освіти; 3) розробити та реалізувати модерну концепцію педагогічної освіти, що передбачає: оновлення змісту педагогічної освіти; впровадження інформаційних педагогічних технологій; зрощення україно- та іноземномовної підготовки майбутніх учителів; формування духовно-моральних якостей вчителя, патріотизму, підприємницьких здібностей та здатності до виховання цих якостей у молоді; удосконалення системи підбору абітурієнтів, налаштованих на майбутню педагогічну діяльність; розширення і поглиблення просвітницької діяльності щодо формування привабливості та суспільної важливості (престижності) учительської професії, реалізацію програми «Педагогічного всеобучу нації»; підвищення ролі самостійної роботи студентів; розширення можливостей студентів щодо вибору власної траєкторії навчального процесу; 4) реалізація європейського вектора розвитку університету (імплементация Міжнародного проекту «Педагогічна конституція Європи» (спільно з Асоціацією ректорів педагогічних університетів Європи); 5) забезпечення нової якості наукових досліджень (розвиток наукових шкіл; інтеграція університетської науки і освіти з бізнесом та європейським науковим досвідом; досягнення дослідницького статусу університету); 6) утвердження

реальної автономії університету; 7) прискорення виконання Проекту «Українці в світі» (організація вивчення української мови дистанційно представниками української діаспори – Бразилія, Австралія, Канада, Європа; створення відповідного Науково-просвітницького центру, розробка та реалізація навчально-інформаційних матеріалів та технологій); 8) формування та впровадження новітньої моделі студентського самоврядування (створення в університеті відповідного департаменту, упровадження Проекту розвитку молодіжного лідерства – «Міжнародна школа молодого ректора» на базі Навчального Центру «Синебір», Закарпатська область (за участю ректорів університетів з Литви, Молдови, Німеччини, Польщі); інтенсифікація академічної мобільності студентів і викладачів університету, реалізація Проекту «Подвійний диплом» з університетами Литви, Польщі та Чехії та інших країн європейського простору освіти; 9) створення факультету для підготовки медичних сестер, учителів початкової військової підготовки для загальноосвітніх шкіл; створення Науково-практичного центру реабілітації воїнів АТО, переселенців з територій бойових дій та анексованої Автономної Республіки Крим, особливо молоді та студентів (спільно з представниками Міністерства оборони України, клінічної лікарні Укрзалізниці та ін.); розширити практику волонтерства, участі студентів, викладачів та співробітників у благодійних акціях, спрямованих на підтримку людей з особливими потребами, переселенців; 10) інтенсифікувати участь університетів в соціально-культурних заходах м. Києва та держави.

Незважаючи на те, що професія вчителя не гарантує забезпеченого життя, кількість бажаючих вступити до Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова не зменшується, конкурс не падає. Загальний показник по університету 2014–2015 навчального року був досить пристойним – 4–5 осіб на одне бюджетне місце, а на деякі спеціальності – іноземні мови, інформатика, видавнича справа та редагування та ін. – цей показник сягає 30–60 осіб! Інтерес

абітурієнтів до нашого закладу пояснюється просто – високий рівень теоретичної і практичної підготовка та якість освіти. В університеті панує порядок, заснований на довірі до людини і водночас на високій ви-

можливості. Ми прагнемо сформувати унікальне культурно-виховне середовище. Будь-яке питання ухвалюється колективно і з повагою до традицій університету, потреб студентів, викладачів, співробітників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла книга національної освіти України. – К. : Інформ системи, 2010. – 342 с.
2. **Кремень В.** Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Кремень. – К. : Грамота, 2010. – 575 с.
3. **Крымский С. Б.** Наш разговор длиною в жизнь. Цикл интервью Татьяны Чайки / С. Б. Крымский – К. : Издательский дом Дмитрия Бурого, 2012. – 436 с.

REFERENCES

1. White Book of the National Education of Ukraine. – K. : Inform systemy, 2010. – 342 p.
2. **Kremen V.** Philosophy of the National Idea. Human. Education. Society /V. Kremen – K. : Hramota, 2010. – 575 p.
3. **Krymskyi S. B.** Our Lifelong Conversation. A series of Tatiana Chaika's interviews / S. B. Krymskyi – K. : Publishing house of Dmitry Burago, 2012. – 436 p.

Олеся ЛИНОВИЦЬКА

доктор філософських наук, професор,
проректор з міжнародних зв'язків
та науково-педагогічної роботи,
Київський національний медичний
університет ім. О. О. Богомольця

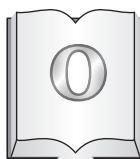
Ключові слова: людина, освіта, держава, політика, державна політика, освітня політика, відповідальність.

Зазначається, що основи державної політики в галузі освіти закладені Конституцією України, її законами, особливо законами про освіту, а також нормативними документами державного значення. Першими серед них були Державна програма «Україна. Освіта XXI століття» та «Національна доктрина розвитку освіти XXI століття». Їх конструктивний потенціал не вичерпано й на сьогодні. Прийняття нових законів та програм цих документів не тільки невідміняє, але й актуалізує. Визначальним вектором державної освітньої політики є європейський вектор. Його зміст визначають Велика хартія університетів, Лісабонська конвенція та Болонський процес.

УДК 140.8+37.0

**ДЕРЖАВНА
ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ
ОСВІТИ: ДОКУМЕНТИ,
НОРМИ, ПРИНЦИПИ**

© Линовицька А., 2016

снови, сутність та головні напрями освітньої політики держави визначають Конституція України, освітні Закони України, Національні програми та нормативні документи розвитку освіти. Хоч вони прийняті в перші роки незалежності, але не вичерпали свій конструктивний зміст, а новоприйняті страгатагеми їх аж ніяк не відмінюють. Зупинимось на цьому детальніше.

Головний документ, згідно з яким здійснюється освітня політика, – Конституція України зазначає, що будь-який громадянин України має право на освіту, що гарантується державою [5, с. 13]. Державна політика, спрямована на реалізацію безперервної освіти, здійснюється з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти впродовж життя, соціально-економічних, технологічних і соціокультурних змін. Ці положення деталізовані в Національній доктрині розвитку освіти в Україні в XXI столітті [7].

Вона підкреслює, що розбудова національної системи освіти в Україні зорієнтована на європейські стандарти – багаторівневість, безперервність, доступність, ефективність і якість освіти. У Доктрині визнано також як найважливіший пріоритет національної освіти її особистісну орієнтацію. Це відповідає європейському прин-

ципу індивідуалізму, для якого найвищою цінністю є свобода особистості. Доктрина започатковує світоглядний поворот до особистості, причому не лише особистості студента чи учня, а й педагога. Освіта перестає бути готуванням до життя в майбутньому, а репрезентує повноцінні форми буття її учасників. У такий спосіб долається знецінення як праці педагогів, так і навчання.

Реформування системи освіти на засадах особистісної орієнтації означає перехід до неklasичної парадигми. Її стрижень становить виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці в світі, що змінюється.

На сьогодні система освіти в Україні знаходиться на етапі активного реформування, а тому все більш актуальним стає осягнення тих механізмів в освіті, завдяки яким людина отримує шанс гармонійного і цінного для себе розвитку. Здійснюються спроби встановлення однозначного тлумачення основних напрацювань, без чого неможливе порозуміння між освітянами, а отже, і привнесення дійсно вдалих реформаторських рішень.

Документи ЮНЕСКО визначають первинну освіту як процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання, а безперервну освіту як необмежену в часі і просторі щодо термінів і методів навчання. Вона об'єднує всю діяльність і ресурси в галузі освіти і спрямована на досягнення гармонійного розвитку потенційних здібностей особистості й прогресу освіти в суспільстві.

Державні документи, що стосуються освіти в Україні, враховують усі новітні тенденції світової освітньої діяльності, а саме: гуманістичний характер освіти, перехід від тридиційної до її неперервної форми, забезпечення доступності та якості освіти. Вони окреслюють шляхи розвитку освіти в Україні, приділяючи найбільшу увагу вихованню розвинutoї особистості, у тому числі любові до рідної землі, забезпеченні духовної єдності поколінь, формуванні високої мовленнєвої культури, вихованні духовної культури особистості та ін.

Отже, головною метою освіти стає розвиток особистості як запоруки розвитку держави. У Законі України «Про вищу освіту» освіта визнається пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства [3, ст. 4]. Цей документ визначає учасників освітньої діяльності, їх права та обов'язки, гарантії держави щодо освітньої діяльності, а також принципи міжнародного співробітництва, які наголошують на обов'язковості та необхідності наукової діяльності в освітньому середовищі, приведення української національної системи освіти відповідно світовим тенденціям.

Невід'ємною складовою всієї системи освіти України є національне і громадянське виховання, у основі яких мають бути принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї і школи, наступності та спадковості поколінь. Тому освітня реформа повинні стати результатом діяльності всього загалу: безпосередніх учасників освітнього процесу, державних установ, громадських організацій. Звідси з необхідністю випливає потреба участі батьків, об'єднань громадян, широкої громадськості в управлінні якістю освіти. А надто слід беззастережно визнати право на таку участь за тими, хто вчить (учителями, викладачами), і тими, хто вчиться (учнями, студентами). Треба зважати на їхні думки, настрої, погляди – нехай поки що, можливо, й не цілком релевантні, терпляче їх коригуючи, аби, зрештою, домогтись, щоб громадська думка була союзницею в реформуванні освіти, а не детонатором протидії. Іншими словами, ідеться про вивчення та врахування соціально-психологічного контексту означеної проблеми, тобто сукупності групових уявлень педагогів, учнівської і студентської молоді, батьківського загалу, які зумовлюють або потенційно можуть зумовлювати ефективність їх спільної діяльності, спрямованої на розв'язання даної проблеми. Здійснюючись у процесі всього часу, навчання дітей та молоді, національне і громадянське виховання мають сприяти якомога повнішому набуттю молодими громадянами необхідного соціального досвіду, успадкуванню кращих духовних надбань нашого народу в поєднанні з подібними надбаннями інших народів, формуван-

ню високої культури міжнародних взаємин, формуванню в юнаків та дівчат кращих особистісних рис громадян української держави, високої загальної культури й духовності [2, с. 90].

Освіта, окрім суто навчальних та виховних функцій, виконує в суспільстві ще й інші, не менш важливі. Про соціально-політичну функцію освіти заговорили в новому ракурсі досить недавно, і пов'язано це з реалізацією її у сфері національної безпеки. Безпекою в широкому розумінні є система умов і факторів, за яких країна і суспільство органічно функціонують і розвиваються за своїми внутрішніми законами, делегуючи управлінню право стимулювати позитивні тенденції і зрушення, а також коректувати негативні відхилення, захищаючи при цьому країну від погроз зовнішнього середовища. Таким чином, безпека суспільства визначається сьогодні в загальносвітовій практиці розвитком людських ресурсів як основної детермінанти створення наукового, економічного, соціокультурного потенціалу суспільства, що, своєю чергою, може формуватися тільки в межах соціального інституту освіти.

Національні інтереси мають вираження не тільки в політиці та національній безпеці, а поширюються на освіту та всі інші підсистеми суспільства, обумовлюючись безліччю чинників. Науковці вказують найголовніші: соціальний клімат у суспільстві – це загальний рівень стабільності або напруженості, стан зайнятості населення, соціальна структура та соціальне розширення, характер національно-етнічних проблем та взаємовідносин. Для сьогодення характерні складний фінансовий стан сімей, збільшення кількості життєвих проблем, зростання злочинності та безробіття, погіршення медико-демографічної ситуації, залишковий принцип фінансування системи освіти, перехід викладачів до соціально незахищених груп населення, зростання кількості неблагополучних сімей, прояви девіантної поведінки молоді в суспільстві тощо.

Адекватність національної політики в галузі освіти європейським нормам та стандартам (Велика хартія університетів, Лісабонська конвенція і Болонський процес) визначається рівнем утілення задекларова-

них у цих документах принципів в освітнє середовище України.

Проголошений у Болонській декларації європейський вимір є результатом роздумів ідеологів євроінтеграції над тим, як вдихнути життя в європейську ідею, що належить зробити, щоб вона стала привабливою для пересічних громадян країн ЄС. Прихильники об'єднання Європи зрозуміли, що досягти цієї мети можна лише тоді, коли люди краще знатимуть, які переваги їм забезпечить інтеграція. Причини появи європейського виміру можна зрозуміти також, якщо розглядати освітні реформи в Європі з позиції М. Фуко, який вважав, що освіта є засобом здійснення влади. Освіта – це, зокрема, і політична сфера, бо саме вона безпосередньо впливає на формування світогляду, інтересів, розуміння і підтримку чи заперечення тих чи інших соціально-політичних явищ і процесів. Отже, Болонський процес не може не мати політичного виміру. Реформування навчальних планів і програм за його принципами є репрезентацією найбільш формальних і прямих засобів, за допомогою яких виховується як громадянин національної держави, так і громадянин Європейського Союзу [8, с. 167].

Іншим важливим для освіти Європи документом є Велика хартія університетів, де проголошено фундаментальні принципи, які раз і назавжди, як там зазначено, повинні бути основою призначення університетів [9]. У ній наголошується, що університет є автономним інститутом у серці суспільства, має особливу організацію внаслідок свого положення й історичного надбання. Він створює, оцінює й передає культуру за допомогою наукових досліджень і навчання. Щоб відповідати потребам суспільства, дослідження і навчання в університетах повинні бути морально й інтелектуально незалежними від будь-якої політичної та економічної влади. Процеси навчання і досліджень в університетах повинні бути нероздільні, щоб навчання не відставало від суспільних потреб, що міняються, і прогресу наукових знань. Свобода досліджень і навчання є основним принципом існування університету; і уряди, і університети, у межах своєї компетенції, повинні забезпечувати дотримання цього фундаментального принципу. Завжди відкритий для ді-

логу, університет є ідеальним місцем спілкування професорів, готових до передачі своїх знань та добре забезпечених усім необхідним для цього, і студентів, що здатні і прагнуть збагатити свій розум цими знаннями.

Університет є виразником європейських гуманістичних традицій, його постійною турботою є примноження знань. Для втілення свого призначення він, стираючи географічні і політичні бар'єри, підтверджує життєву необхідність для різних культур пізнавати одна одну і впливати одна на одну.

Велика хартія університетів не стала об'єктом пильної уваги університетської спільноти, а згадування про Болонський процес у сучасному українському академічному середовищі часто викликає негативну реакцію [6, с. 188]. Це обумовлено неусвідомленням справжньої мети та змісту домовленостей у процесі втілення їх в українській освітній простір: переважно це звелось до адміністративних методів управління, формалізації навчального процесу та його бюрократизації, скорочення аудиторних годин, і головне – відсутності належного фінансування. Усе це й дотепер обумовлює негативну реакцію викладачів і студентів.

Болонська декларація визначає шість основних напрямів реформування системи освіти, про які й точаться гострі суперечності з приводу доцільності та необхідності впровадження їх в українську систему освіти. По-перше, це прийняття системи добре зрозумілих освітньо-кваліфікаційних рівнів, у тому числі через упровадження Додатка до диплома європейського зразка. Це положення зафіксоване в Лісабонській конвенції 1997 р., яка була також підписана й Україною та ратифікована у грудні 1999 [9, с. 10], а його необхідність не викликає сумніву, але потребує від української освіти певного скорочення переліку спеціальностей та напрямів і приведення їх у відповідність європейським нормам, що не може не викликати опір з боку освітян.

Болонська декларація другим напрямом визнає впровадження системи двоциклового навчання. Студії I-го рівня (undergraduate), що тривають за часом не менше трьох років, з кваліфікаційним ти-

тулом, визнаним на європейському ринку праці. Студії II-го рівня (graduate), вступ на які можливий тільки після закінчення навчання на попередньому I-му рівні [6, с. 189]. Ступінь, що здобувається після першого циклу, повинен відповідати європейському ринку праці як достатній рівень кваліфікації. Другий цикл повинен закінчуватися ступенем магістра і / або ступенем доктора, як в багатьох європейських країнах [9, с. 12]. Головна проблема, з якою стикається українська освіта, – рівень спеціаліста, який досі застосовують у навчальних закладах і невизначеність рівня бакалавр серед роботодавців.

Третім пріоритетом реформ Болонський процес визначає впровадження системи кредитів за типом ECTS – Європейської системи зарахування залікових одиниць трудомісткості з метою сприяння мобільності всіх учасників навчального процесу. Усунення перешкод для мобільності викладачів, студентів виділено як окремий напрям необхідних змін у системі вищої освіти. Це означає можливість навчання і викладання за межами власної країни.

П'ятим пріоритетом визнається підтримка європейського співробітництва в контексті забезпечення якості освіти з метою розробки відповідних спільних критеріїв методології оцінки.

Шостий напрям – це сприяння європейським поглядам у вищій освіті, особливо в роботі над створенням навчальних програм, співпраці між навчальними закладами, навчанні і наукових дослідженнях [6, с. 190]. М. Згуровський виділяє низку недоліків, які не подолані й досі та заважають Україні відповідати загальним європейським освітнім стандартам, запропонованим у перелічених вище домовленостях: надлишкова кількість навчальних напрямів і спеціальностей; недостатнє визнання у суспільстві рівня «бакалавр» як кваліфікаційного рівня, його незатребуваність вітчизняною економікою; загрозлива у масовому вимірі тенденція до погіршення якості вищої освіти, що наростає з часом; збільшення розриву зв'язків між освітянами і працедавцями, між сферою освіти і ринком праці; відсутність поєднання навчання та наукового дослідження, а система наукових ступенів складна порівняно з загально-

європейською, що ускладнює мобільність викладачів і науковців у Європі [4].

Відійшла в минуле радянська система підвищення кваліфікації та перепідготовки. Нової системи, що задовольняла б потреби ринкової економіки, в Україні не створено. Тому дуже важливий загальноєвропейський принцип «освіта через усе життя» поки що в умовах нашої держави не може бути повною мірою реалізований.

Університети України не беруть на себе роль методологічних центрів, новаторів, піонерів суспільних перетворень, за якими має йти країна. Рівень автономії ВНЗ у цих питаннях значно нижчий від середньоєвропейського.

Ці та інші перешкоди погіршують розпізнавання нашої системи вищої освіти зовнішнім світом, підсилюють ізоляціоністські тенденції, погіршують мобільність наших студентів, викладачів і науковців у межах європейського освітнього простору і ринку праці.

Грунтовний аналіз європейської освіти за болонською моделлю не тільки свідчить про непересічне значення набутого в цих країнах позитивного досвіду структурного реформування вищої школи, але й показує необхідність розумного запозичення кращого і того, що саме потрібно змінити в системі вищої освіти України, які відповідні реформи започаткувати. Реформування вищої освіти у світі відрізняється великою різноманітністю. Серед найважливіших аспектів освітніх реформ, здійснених у зарубіжних країнах протягом останніх десяти-п'ятнадцяти років, необхідно назвати зміни в управлінні освітою [1, с. 12].

Мова йде, насамперед, про перерозподіл відповідальності за прийняття рішень між різними рівнями управління. Реформи управління освітою на макrorівні (тобто на рівні національних систем освіти) полягали, головним чином, у прогресивній децентралізації управління і делегуванні великих повноважень суспільству. Управління освітою переважно ґрунтується на демократичних (виборних) засадах за широкою участі громадськості, і контроль за освітянським процесом здійснює головним чином позавідомчий орган. Більшість навчальних закладів, незважаючи на форму влас-

ності, фінансуються з державних бюджетів через систему субсидій, що дає можливість здійснювати державний контроль. У всіх розвинутих країнах існує єдиний державний освітній простір. І всі навчальні заклади, незалежно від форми власності, відповідальні перед державою за своїх випускників.

Важливим завданням, яке стоїть перед українською вищою школою, є її широке інтегрування в міжнародну систему освіти. Для ефективного управління реформуванням вищої освіти України потрібно не сліпо копіювати інші освітні системи, а ретельно переглянути переваги і недоліки попередньої системи освіти, знайти перехідні конструктивні форми до ефективних і прогресивних систем і технологій освіти.

Лісабонська конвенція та Сорбонська і Болонська декларації визнали, що основною метою цих документів є полегшення доступу мешканцям кожної держави Європи і студентам навчальних закладів до освітніх ресурсів та ринків праці інших країн. У них сформульовано три необхідні та достатні принципи, які, на жаль, є найважливіми для виконання в нашій державі. Це – мобільність членів освітянського простору, передусім студентів; привабливість освітянських послуг та можливість працевлаштування [4].

Мобільність – важлива якісна особливість європейського простору, вона передбачає мобільність громадян між вищими навчальними закладами та між державами. Для України цей пункт Болонської декларації залишається найменш втіленим та найбільш проблемним, різниця у масштабах студентської мобільності між країнами-членами ЄС та Україною разюча. Наприклад, за статистикою Представництва Єврокомісії за 12 років українцям видано всього 100 грантів мобільності професорсько-викладацького складу, а європейські університети за програмою ERASMUS MUNDUS (програма освітніх обмінів для країн не членів ЄС) відвідали 79 студентів [8, с. 169]. Попри наявність та розробленість методологічних засад освітянської мобільності в Україні їй заважають системні невідповідності, в'їзовий режим, економічні характеристики нашої країни, зрештою, різниця між рівнем життя в Україні

та країнах ЄС. Але коли йдеться про інтернаціоналізацію освіти, що є освітянським крилом глобалізації, зусилля держави мають бути ексклюзивними.

Привабливість ВНЗ для студентів – це великої ваги комплексна компонента, яка включає перспективу для кар'єри, що надає університет, якість та вартість навчання, вартість проживання, доступність побутових послуг, наявність стипендіальних програм, повага до європейських та загальнолюдських цінностей, відсутність міжнаціональних та релігійних конфліктів, відповідність європейським освітянським стандартам тощо. Працевлаштування – це третій принцип, що лежить в основі забезпечення прав молоді людини на транснаціональну освіту.

Таким чином, вищий освітянський поверх європейського простору можуть займати держави, які повністю сприяють студентському самовиявленню, що головним чином забезпечується золотою тріадою –

мобільністю, привабливістю, працевлаштуванням. Це прерогатива, компетенція і обов'язок держави перед молоддю України, системою української освіти та перед європейською співдружністю [4].

Модернізація системи вищої освіти в Україні (Закон «Про вищу освіту» та ряд нормативних актів Міністерства освіти і науки) має деякі спільні ознаки з Болонським процесом (уведення ступеневої системи освіти), але за більшістю напрямів вона йому невідповідає. Це пов'язано з тим, що вихідні концепції такої модернізації не були зорієнтовані на інтегрування національної системи освіти в європейський простір. Вони більшою мірою мали «внутрішній» характер і переважно зводилися до «прилаштування» системи вищої освіти до нових внутрішніх реалій. На сучасному етапі концепцію реформування вищої освіти слід докорінно переглянути і створити програму послідовного її зближення з європейським освітнім і науковим простором.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрейчук С. К.** Державне управління реформуванням вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук з держ. управл. : 25.00.01 / С. К. Андрейчук ; Львівський регіон. ін.-т держ. управл. при Президентові України. – Львів, 2007. – 20 с.
2. Головатий М. Ф. Національні інтереси як основа формування державності: теоретико-методологічні засади / М. Ф. Головатий // Український соціум. – 2003. – № 1 (2). – 86–95.
3. Закон України «Про вищу освіту» : прийнято 17.01.2002 р. №2984. –К., 2002. –71 с.
4. **Згуровський М. З.** Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі [Електронний ресурс] / М. З. Згуровський. – Режим доступу : <http://www.ntu-kpi.kiev.ua/education/charta.html>
5. Конституція України. – Харьков : Парус, 2003. – 48 с.
6. **Міненкова Н.** Болонський процес – нова філософія вищої освіти в Європі: яким бути українському контексту реформ? / Н. Міненкова // Освіта регіону. – 2009. – № 2. – С. 188–192.
7. Національна доктрина розвитку освіти : затв. Указом Президента України від 17.04.2002 №347. – К. : Шкільний світ, 2001. – 23 с.
8. **Пелагеша Н.** Студентська та викладацька мобільність у Західній Європі / Н. Пелагеша // Політичний менеджмент. – 2008. – №6 (33). – С. 167–173.
9. **Степко М. Ф.** Болонський процес і навчання впродовж життя / М. Ф. Степко, Б. В. Клименко, Л. Л. Тovaжнянський. – Х. : НТУ «ХПІ», 2004. – 112 с.

REFERENCES

1. **Andreychuk S. K.** Public administration by reform of the higher education in Ukraine in the context of the Bologna process : Abstract from the PhD thesis in specialty – state governance : 25.00.01 / S. K. Andreychuk ; Lvivskiy rehion. inst. derzh. uprav. Pry presid. Ukrainy. – Lviv, 2007. – 20 p.
2. **Holovaty M. F.** National interests as a basis for the formation of the state: theoretical and methodological foundations / M. F. Holovaty // Ukrainskiy sotsium. – 2003. – № 1 (2). – P. 86–95.
3. The Law of Ukraine "On Higher Education" : Adopted 17.01.2002. № 2984. –K., 2002. – 71 p.
4. **Zgurovsky M. Z.** Bologna – Structural reform of higher education in the European space [Electronic resource] / M. Z. Zgurovsky. – URL : <http://www.ntu-kpi.kiev.ua/education/charta.html>
5. Constitution of Ukraine. – Kharkiv : Parus, 2003. – 48 p.
6. **Minyenkova N.** Bologna process – a new philosophy of higher education in Europe: how to be Ukrainian context of reforms? / N. Minyenkova // Osvita rehionu. – 2009. – № 2. – P. 188–192.
7. National Doctrine of Education: approved Decree of the President of Ukraine of 17.04.2002 №347. – K. : Shkilnyi svit, 2001. – 23 p.
8. **Pelashesha N.** Student mobility and teaching in Western Europe / N. Pelashesha // Politychnyi Menedzhment. – 2008. – № 6 (33). – P. 167–173.
9. **Stepko M. F.** Bologna process and lifelong learning / M. F. Stepko, B. V. Klymenko, L. L. Tovazhnyanskiy. – Kh. : NTU "KPI", 2004. – 112 p.

Оксана КОВАЛЕНКО

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Інститут вищої освіти НАПН України

Ключові слова: автономність, правові основи, нормативні документи, університет, юридична рівність, колізія у законодавстві, академічна свобода, вища освіта.

У статті розглянуто правові основи інституційного потенціалу університетів України. Зокрема, проаналізовано роботу структурних підрозділів університету, нормативні документи, якими керуються у своїй діяльності заклади вищої освіти. Проаналізовано окремі складові принципу автономії університетів – академічна, фінансова, організаційна, кадрова, науково-дослідна. У статті виокремлено правові основи Закону України «Про вищу освіту» та з'ясовано основні принципи державної політики в галузі вищої освіти. Розглянуто здобутки та проблеми, які постають перед вищою освітою України на шляху її інтеграції до європейської спільноти.

УДК 378.4

**ПРАВОВІ ОСНОВИ
ТА РЕАЛІЗАЦІЯ
ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»
У ВІТЧИЗНЯНИХ
УНІВЕРСИТЕТАХ**

© Коваленко О., 2016

Постановка проблеми та її актуальність. Прийняття нової редакції Закону України «Про вищу освіту» в 2014 р. не тільки відкрило можливості для фундаментальних змін у системі вищої освіти, а й поставило ряд проблем. По-перше, новий закон відкриває нові можливості в управлінні ВНЗ, але норми інших законів України часто суперечать новій редакції Закону України «Про вищу освіту». Тому виникає питання відповідності старих нормативних документів, які не втратили чинності, новому українському законодавству. По-друге, Закон надає досить широку автономію українським університетам, але фінансові нормативні документи прямо суперечать певним статтям нової редакції Закону. Міністерство освіти намагається унормувати законодавство освіти, але швидко це зробити не вдається.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Власне бачення напрямів розвитку вищої освіти висвітлюють сучасні науковці: В. Андрущенко [4], В. Гальперіна [5; 6], Л. Губерський [1; 2; 9], М. Згуровський [1, 2], В. Журавський [1; 2], М. Козюбра [11], В. Кремень [12], В. Луговий [13], В. Огнев'юк [14], С. Сисосєва [1; 2] та ін. Слід зазначити, що підготовка нового Закону була складною та тривалою. Розуміючи, що рівень вищої освіти в Україні не відповідає європейським стандартам, українська

влада зробила певні кроки щодо змін у вищій освіті. Зокрема, Україна приєдналась до Європейського інституту національних команд з реформи вищої освіти. Міністерство освіти створило декілька робочих груп, які займалися розробкою англо-українського Глосарію болонських термінів, у якому викладено основні 138 визначень, це дає змогу українським та європейським науковцям спілкуватися однією науковою мовою.

Друга робоча група займалася розвитком Національної рамки кваліфікацій. Цей документ було затверджено постановою Кабінету Міністрів України у 2011 р., він визначив принципи єдності для всіх рівнів освіти і, отже, для всіх навчальних програм.

У третій групі працювали юристи, науковці, педагоги, державні діячі та багато інших спеціалістів у галузі вищої освіти над проектом Закону «Про вищу освіту».

Мета Закону – підвищити освітній та науковий рівень вищих навчальних закладів, уніфікувати роботу освітніх та науко-дослідних установ, розробити шляхи поліпшення освітньої та наукової діяльності університетів та інших освітніх і наукових установ. На жаль, деякі університети не готові були до таких радикальних змін і досить важко переживають реструктуризацію як в управлінському, так і в науковому процесах. Ми пропонуємо розглянути основні зміни, які відбулися в новому Законі України «Про вищу освіту».

Виклад основного матеріалу. Під час написання нового законопроекту про вищу освіту законодавці керувалися європейським досвідом та перспективами для української вищої освіти в майбутньому. Розділ I Загальних положень містить ряд основних термінів та їх визначення, деякі з цих термінів змінили своє визначення, розширили значення поняття, наприклад «вища освіта», «вищий навчальний заклад», «освітня діяльність» та ін. У новому Законі з'явилися і нові терміни та визначення, наприклад, «автономія вищого навчального закладу», «особа з особливими освітніми потребами», «спеціальність» та ін. Внесення нових понять і термінів до законопроекту є надзвичайно важливим, це вимагає оформлення багатьох внутріш-

ніх нормативно-правових документів, які вже містили ці терміни, і виникла колізія та не відповідність. Дані терміни також застосовують провідні освітні європейські організації в своїй роботі, і це полегшить міжнародне освітньо-наукове співробітництво України та провідних країн Європи та світу. Певна кількість понять була взагалі виключена, оскільки вони втратили свою актуальність. Деякі поняття в Законі містять суперечності, саме на цьому зауважує С. Клепко. Такі поняття, як «вища освіта», «мета національної системи вищої освіти», «система вищої освіти», «структура вищої освіти» містять певні неточності та логічні помилки, вони не розкривають повної сутті значення вищої освіти [8].

Наступний важливий (п.2 ст. 3) – Державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах:

1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя;

2) доступності вищої освіти;

3) незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів);

4) міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи;

5) наступності процесу здобуття вищої освіти;

6) державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної та педагогічної діяльності;

7) державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів вищим навчальним закладам, що провадять таку діяльність;

8) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти;

9) відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою [7].

У новому Законі вони досить чітко прописані в ст. 5–6, що стосуються рівнів і ступенів вищої освіти. Мова йде про підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на рівнях вищої освіти (початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий) рівень; науковий рівень). І також відповідно здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук. Закон визначає поняття, підстави та процедуру присудження бакалавра, магістра, доктора філософії та доктора наук.

У контексті збільшення автономії університетам, згідно з новим Законом ВНЗ самі видають дипломи про закінчення навчання (п. 6 ст. 7): «Документ про вищу освіту державного зразка видається вищим навчальним закладом тільки за акредитованою освітньою програмою. За неакредитованою освітньою програмою вищі навчальні заклади виготовляють і видають власні документи про вищу освіту у порядку та за зразком, що визначені вченою радою вищого навчального закладу». Це становить небезпеку в питанні якості вищої освіти, університети не зацікавлені у підвищенні якісного навчання. Студент не має право вибору навчатися за зручною та йому необхідною навчальною програмою, змінити навчальний заклад, користуючись системою накопичення кредитів (ECTS) як в країнах Західної Європи. Це все знижує мобільність студентів не тільки за кордон, але й усередині країни, без розвитку якої не можна вести мову про посилення конкуренції між ВНЗ [8].

Питання освітніх програм досить гостро постає в реаліях українських ВНЗ, адже вони в переважній більшості застарілі та не відпо-

відають європейським стандартам і вимогам майбутніх роботодавців. Випускники університетів у зв'язку з отриманими не якісними або не в повному обсязі знаннями змушені перекваліфікуватися, отримувати знання на додаткових курсах, тренінгах і т. д. для здобуття певної посади відповідно отриманого диплому. Але ж саме вищі навчальні заклади мають бути зацікавлені в даних тренінгах, курсах та семінарах як для студентів, так і для своїх викладачів, які мають підвищувати кваліфікацію. Також необхідно сконцентрувати свої зусилля на розробках наукових програм та отримання грантів.

На разі є очевидним, що більшість українських випускників працює не за спеціальністю і дуже мало осіб є конкурентними на міжнародному ринку праці. Тому слід звернути увагу на контроль за наданням послуг у сфері вищої освіти, особливо для студентів-ноземців, які навчаються за контрактом.

Перші кроки були зроблені у скороченні спеціальностей, тепер не кожна кафедра університету буде формувати навчальні плани, хоча тут виникає новий конфлікт між набором навчальних дисциплін для студентів і обсягом навчального навантаження для членів кафедри.

Новий Закон про вищу освіту також має стати гарантом якості освіти та наукових досліджень в Україні, вплинути на рівень викладання та написання курсових і дипломних робіт, особливо щодо їх наукової чи практичної новизни, посилити боротьбу з плагіатом.

На жаль, викладачу дуже складно проконтролювати самостійність роботи студента, адже він не завжди має можливість доступу до технічних засобів і комп'ютерних програм, що можуть оцінити ступінь запозичення у будь-якій роботі. До того ж в Україні поки що це питання в процесі розроблення як технічно, так і законодавчо. Крім того, невисокий рівень інтелектуального розвитку певної частини студентів робить їх не готовими до прийняття власних рішень у повсякденній практиці, а що найгірше – вони є посередніми науковцями, і їх роботи не можуть користуватися попитом у світовій спільноті [9].

Досить часто ВНЗ оцінюють роботу молодих науковців за кількістю надрукованих праць, які не містять актуальності та наукової новизни, зате мають значні запозичення в інших авторів. Тому необхідно застосовувати нові методи викладання дисциплін, які будуть зацікавлювати студентів до самостійної дослідницької та наукової діяльності.

Важливим кроком у боротьбі з плагіатом є впровадження різноманітних рейтингів, побудованих на індексах цитування. Найбільш популярні зарубіжні біометричні бази даних WoS та Scopus, що враховують статті та бібліографічні посилання на статті з журналів, включених до цих баз. Пошукова система Google проводить моніторинг Інтернет-ресурсів, тому дає перелік цитувань не тільки статей, але й книг. Звичайно, ці рейтинги є недосконалими, вони не враховують якість дослідження, частоту публікацій у різних галузях. Але це перші кроки і досить якісні та важливі.

Науковець має розуміти, що одне з головних завдань його дослідження полягає у вирішенні певної наукової чи практичної проблеми. Як правило, процес її вирішення починається з доповіді на конференції, наукової дискусії, публікації у тематичному збірнику. Але ці роботи, на жаль, не завжди зараховуються до результатів дослідження науковців. Українські університети не готові до впровадження оцінки науковців за кількістю чи якістю наукових робіт, їх цитуванням. Відсутність загальнонавчальних журналів у більшості галузей, неупереджене зовнішнє рецензування роблять будь-яку оцінку апriorі некоректною та навіть хибною. Тому слід переглянути вимоги щодо публікацій наукових результатів.

Правове регулювання формування і розміщення державного замовлення серед вищих навчальних закладів в Україні є доволі дивним як з позиції законодавчої техніки, так і в світлі принципів Лімської декларації про академічні свободи і автономію вищих навчальних закладів. Акцентую увагу на Лімській декларації, оскільки у сфері академічних свобод вона становить своєрідну *juscogens* (імперативні норми міжнародного звичаєвого права), сукупність по-

ложень яких мають перевагу перед іншими нормами через авторитет та наявність згоди, *inter alia*, міжнародного академічного співтовариства. Той факт, що Лімська декларація не завжди є предметом дискусій в українському академічному товаристві, яке сконцентрувало увагу переважно на формальних (а не матеріальних аспектах!) Болонського процесу, власне і характеризує стан реальної автономії університетів і академічних свобод в Україні.

Невід'ємною частиною автономії університетів є їхня фінансова складова. Лімська декларація визначає три ключові аспекти фінансової автономії університетів:

1) фінансову незалежність та можливість формувати самостійно у пов'язаних видах діяльності власну поведінку як складову сутності змісту автономії університетів;

2) держави повинні вживати усіх можливих заходів для планування, організації і запровадження безплатної системи вищої освіти для усіх випускників середніх навчальних закладів та інших людей, які можуть довести здатність навчатися на цьому рівні;

3) правильне використання академічної свободи і погодження із відповідальністю потребує високого ступеня гарантій автономності вищих навчальних закладів. Тому держави зобов'язані не втручатися в автономію вищих навчальних закладів і запобігати втручанню інших сил суспільства [14].

Натомість, мало спільного з цим має ситуація у вітчизняній вищій освіті, у якій питання фінансування вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) здійснюється, по суті, у ручному режимі за незрозумілими критеріями державного замовлення через прокрустове ложе трансакцій Державної скарбниці. Тим більше, що в умовах рецесії національної економіки централізована система розрахунків через Державну скарбницю призводить до затримки розрахунків ВНЗ, що істотно обмежує їхні фінансові можливості. Це найболючіша реперна точка університетської автономії в Україні, яка нівелює сутність її змісту і сьогодні є нездоланною в існуючій системі координат правового регулювання вищої освіти.

Водночас вступ України в 2005 р. до Болонського процесу, метою якого є створен-

ня єдиного європейського освітнього простору, передбачав необхідність упровадження широкої університетської автономії. Намагаючись прискорити цей процес, у квітні 2005 р. вісім українських університетів – Львівський, Чернівецький, Харківський, Дніпропетровський, Донецький національні університети, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Український католицький університет (м. Львів), Університет економіки і права «Крок» (м. Київ) за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» утворили консорціум для експериментального запровадження основ університетської автономії в українську вищу освіту.

Шлях автономізації ВНЗ України в сучасних умовах визначений Законом «Про вищу освіту». Тому з 2014 р. автономія освітніх установ в Україні – один з найважливіших принципів державної політики у сфері освіти.

Але тільки в 2014 р. вдалося законодавчо відкрити шляхи для здійснення на практиці в Україні автономізацію університетів. Закон України «Про вищу освіту» в редакції 2014 р. визначив автономізацію ВНЗ як один з найважливіших принципів державної політики у сфері освіти. Наділивши ВНЗ автономією, Закон надав їм ряд повноважень, якими раніше вони не володіли. Управління діяльністю автономного ВНЗ і її організація, розширення самостійності створює для них нові ризики, що неминуче вимагає підвищення якості управлінського складу інститутів, університетів та академій [2].

Університетам в Україні надано право самостійно розпоряджатися коштами, отриманими від надання платних послуг, встановлювати мінімальний та максимальний обсяги навчального навантаження педагогічних і науково-педагогічних працівників. За університетами закріплені окремі права на створені ними об'єкти інтелектуальної власності, права відкривати банківські рахунки та користуватися банківськими кредитами; розширено участь університетів у формуванні структури й обсягів державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою тощо. Реалізація широкої програми університетської авто-

номії в Україні сприятиме і використання традицій, нагромаджених у попередні часи.

Висновки. Прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» стало поштовхом до нових перетворень, але вимагає значної роботи для досягнення поставлених цілей. Слід визнати, що більшість положень наразі не впроваджено та нормативно не підтримано підзаконними нормативно-правовими актами.

Особливу увагу слід звернути на роботу університетів, вони ще не мають досвіду та повноважень до реалізації автономії. Університети мають стати не тільки центрами вищої освіти, але й осередками академічної науки. У своїй роботі ВНЗ мають залучати нові технології освіти, нові форми контролю, поділити увагу розвитку свого науково-педагогічного персоналу, моніторингу та стимулюванню роботи працівників і студентів.

Ефективність функціонування системи управління університетом зумовлюється багатьма факторами, серед яких особливо слід відзначити суб'єкт-об'єктні взаємозв'язки. Процес державного управління університетом відбувається як діалектична взаємодія між його суб'єктом та об'єктом на основі прямих та зворотних зв'язків, що встановлюються між ними. Так, університет як об'єкт управління справляє «активний вплив» не тільки на характер діяльності і структуру суб'єкта управління, а й визначає організаційну побудову всієї системи управління. Своєю чергою суб'єкт управління університетом, який наділений правами приймати рішення і перетворювати їх на вимоги, обов'язкові для виконання об'єктом, впливає на цей об'єкт. Процес державного управління зводиться, таким чином, до опосередкованої взаємодії суб'єкта та об'єкта, які в результаті такої взаємодії набувають нових якостей.

У контексті реформування вітчизняної системи вищої освіти, інтеграції до світового та європейського освітньо-наукового простору, залучення до Болонського процесу дедалі більше акцентується увага на розвитку самостійності, відповідальності, соціальної мобільності людини, її здатності до неперервного професійного й особистісного самовдосконалення. Нагальна потреба до-

слідити ефективність роботи університетів та систему вступу на навчання на основі відповідних документів і нормативно-правових

актів, використання її потужного потенціалу зумовлюють посилення інтересу науковців до зарубіжного досвіду вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Ганіткевич Я.** Автономія і самоврядування університетів: Європа та Україна / Я. Ганіткевич // Проблеми інтеграції науково-освітнього потенціалу в державотворчому процесі : збірник наук. праць. Вип. 2. Тернопіль ; Севастополь ; Суми, 2002. – С. 67–74.
2. **Носарева Л.** До нової парадигми / Л. Носарева // Дзеркало тижня. – 2001–2002. – № 51(375).
3. **Ганіткевич Я.** Автономія і самоврядування університетів: світ і Україна / Я. Ганіткевич // Acta medica Leopoliensia : львівський медичний часопис. – 2002. – Т. 8, № 3. – С. 119–122.
4. **Андрущенко В. П.** Роздуми про освіту / В. П. Андрущенко. – К. : Генеза, 2009. – 840 с.
5. **Гальперіна В. О.** Деякі питання дослідження державної освітньої політики / В. О. Гальперіна // Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис. – К., 2002. – № 4(6). – С. 70–75.
6. **Гальперіна В. О.** Університетська освіта України XXI століття: проблеми, перспективи та тенденції розвитку / В. О. Гальперіна // Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис. – К., 2001. – № 2. – С. 121–122.
7. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
8. **Клепко С.** Основні поняття закону України «Про вищу освіту» / С. Клепко // Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис. – К., 2014. – №3. – С. 30–38.
9. Висока місія: Співробітництво Київського університету імені Тараса Шевченка з вузами Європи / Л. В. Губерський. – К. : Правда Ярославичів, 2010. – 190 с.
10. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В. С. Журавський, М. З. Згуровський ; Національний технічний ун-т України "Київський політехнічний ін-т". – К. : Політехніка, 2003. – 200 с.
11. **Козюбра М.** Правова система України: історія, стан та перспективи / М. Козюбра. – Х. : Право, 2008. – 199 с.
12. Освіта України: нормативно-правові документи: До II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти / голова редкол. В. Г. Кремень. – К. : Міленіум, 2001. – 470 с.
13. **Луговий В.** До топ-закладів Європи і світу: нові рубежі розвитку Національної академії державного управління при Президентові України в контексті євроінтеграції / В. Луговий // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2013. – № 2. – С. 5–13.
14. **Огнев'юк В.** Освітня політика як державний пріоритет / В. Огнев'юк // Освітлогія. – 2014. – Вип. 3. – С. 59–65.
15. Статут Болонського університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unibo.it/it/internazionale>.
16. Статут Оксфордського університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://newrespublika.ru/topic/16384-ustav-oxsfordskogo-universiteta>.

REFERENCES

1. **Ganitkevich J.** Autonomy and self-government of universities: Europe and Ukraine / J. Ganitkevich // Problems of integration of scientific and educational potential in the public process. Collection of scientific works. – Vol. 2. – Ternopil ; Sevastopol ; Sumy, 2002. – P. 67–74.
2. **Nosareva L.** Towards a new paradigm of autonomy / L. Nosareva // Mirror of week. – 2001–2002. – № 51(375).
3. **Ganitkevich J.** Autonomy and self-government of universities: the world and Ukraine / J. Ganitkevich // Acta medica Leopoliensia : Lviv medical journal. – 2002. – Vol. 8, No. 3. – P. 119–122.
4. **Andrushchenko V. P.** Reflections on education / V. P. Andrushchenko. – K. : Genesis, 2009. – 840 p.
5. **Halpyerina V. A.** Some problems of study of the state education policy / V. A. Halpyerina // Higher education of Ukraine : Theoretical and scientific-methodical journal. – K., 2002. – № 4(6). – P. 70–75.
6. **Halpyerina V. A.** University education Ukraine XXI century: problems, prospects and trends of Ukraine / V. A. Halpyerina // Higher Education : Theoretical and methodological scientific journal. – K., 2001. – № 2. – P. 121–122.
7. The law of Ukraine "On higher education" [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.rada.gov.ua>.
8. **Klepko S.** Basic concepts of the law of Ukraine "On higher education" / S. Klepko // Higher education in Ukraine : Theoretical and scientific-methodical journal. – K., 2014. – No. 3. – P. 30–38.
9. High-mission cooperation Kyiv Taras Shevchenko University with universities in Europe / L. V. Hubersky. – K. : Pravda Yaroslavychiv, 2010. – 190 p.
10. The Bologna process: the main principles of joining the European Higher Education / V. S. Zhuravsky, M. Z. Zgurovsky ; National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Inst." – K. : Polytechnic, 2003. – 200 p.
11. **Koziubra M.** Legal system of Ukraine: History, status and prospects / M. Koziubra. – Kh. : Pravo, 2008. – 199 p.
12. Education of Ukraine: legal documents, to the Second All-Ukrainian Congress of Educators / V. G. Kremen (ed.). – K. : Millennium, 2001. – 470 p.
13. **Lugovoi V.** To top institutions in Europe and the world: the new frontiers of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine in the context of European integration / V. Lugovoi // Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. – 2013. – № 2. – P. 5–13.
14. **Ognevyuk V.** Educational policy as a state priority / V. Ognevyuk // Osvitlogiia. – 2014 – Vol. 3. – P. 59–65.
15. Statute of the University of Bologna [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.unibo.it/it/internazionale>.
16. Oxford University Statute [Electronic resource]. – Mode of access : <http://newrespublika.ru/topic/16384-ustav-oxsfordskogo-universiteta>.

Юрій КОРСАК

кандидат філос. наук, старший науковий співробітник, Інститут вищої освіти НАПН України

Костянтин КОРСАК

доктор філос. наук, професор кафедри філософії Київського медичного університету Української асоціації народної медицини

Ключові слова: криза людства, колапс, сталий розвиток, ретротермінологія, футуротермінологія, університети, ноотехнології, ноорозвиток, ноомислення, Нооглосарій, нооуніверситети.

Проблеми в сучасній еволюції людства мають у політичній основі конфлікти і суперечності, а в економічній – відсутність футуротермінології. Рішення ООН і трьох світових екологічних форумів 1992, 2002 і 2012 років не вказали надійного шляху до сталого розвитку, бо містять тільки ретротерміни і не пропонують понять «з майбутнього». Університети не стали лідерами з футурології. Наш Нооглосарій містить нові терміни з позитивним футурологічним спрямуванням, що можуть значно ефективніше від терміна «екологія» створити нову основу світобачення і життєдіяльності людства задля власного порятунку. Нооглосарій має стати ідейною основою вищої освіти ХХІ ст. Нооуніверситетам ми пропонуємо Нооглосарій як основу нової парадигми діяльності в ХХІ ст.

УДК 140.8+330.366+378.1

НООУНІВЕРСИТЕТ-ХХІ ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ ЛІДЕР У МАЙБУТНЬОМУ СУСПІЛЬСТВІ

© Корсак Ю., Корсак К., 2016

Постановка проблеми, її актуальність, рівень вирішення

Якщо виконати поглиблений аналіз глобальних процесів, то легко переконатися у тому, що їх кількість постійно зростає і вже помітно перевищила сотню, значну кількість яких ігнорують навіть провідні футурологи, знижуючи цим якість своїх передбачень ([8; 10; 11; 12] та ін.). Наприклад, Е. Тоффлер у своїй моделі трьох цивілізаційних хвиль оголосив появу і розвиток комп'ютерів та е-інформації «третьою хвилею», що є надмірним перебільшенням. Якщо перші дві хвилі й справді цілком зміннили засади життєзабезпечення людства, то на зламі сторіч нові інформаційні засоби полегшили спілкування, підвищили ефективність багатьох вимірювальних засобів і частини знарядь праці, але не тільки не ліквідували екологічно небезпечні індустріальні технології, а й сприяли їх швидкому поширенню з країн Заходу на всі континенти. Е. Тоффлер і його послідовники (Дж. Ріфкін, Р. Курцвейл та ін.) не помітили появи ноотехнологій. Сучасні футурологи не зауважили зростання їх кількості, не усвідомили того, що вони започаткували «ноохвилю», спроможну забезпечити зростання чисельності людства, підвищення якості життя і виліковування біосфери. На основі ідеї ноотехнологій ми запропо-

нували цілу низку похідних понять ([3] та ін.), виконавши їх офіційне оприлюднення у Нооглосарії (нооенциклопедії) [2].

У світовому й національному інформаційному полі викладення результатів дослідження середньої і вищої освіти все ще детермінується стандартами індустріальної епохи з її пошаною до максимальних показників і намаганням організувати і виграти не надто потрібні для держав і світу змагання (порівняно детально ми розглянемо тільки ажіотажне «складання рейтингів університетів»). Помилки у баченні майбутнього призводять до короткочасного тактичного планування і практично повної відсутності стратегій розвитку університетів з урахуванням вимог до них з боку нооекономіки і ноосусільства, які необхідно побудувати ще до середини XXI ст.

Мета статті. Утримуючись від переліку і цитування багатьох публікацій песимістичного характеру, автори яких доводять, що в інтервалі 2050–2060 років людство неминуче зустрінеться з тотальним колапсом, наголосимо на одному – вони всі помилкові. Ми не тільки наведемо докази цієї помилковості, а й викладемо можливість і засоби позитивного прогресу, запропонуємо нові підходи до активізації лідерської ролі класичних університетів шляхом перетворення їх в *нооуніверситети*.

Виклад результатів дослідження

Серед інших розвинених видів люди відзначаються підвищеними спроможностями до інновацій і винаходів з метою життєзабезпечення чи з інших міркувань (приклад – інстинкти цікавості чи потягу до змагання).

Одразу ж зазначимо, що університети створені й удосконалені як найбільш досконалі засоби поєднання накопичення найцінніших знань разом з підготовкою нових генерацій науковців-дослідників. Ми переконані, що вони не матимуть суперників у виконанні цієї складної місії, а їх суспільне значення тільки зростатиме.

Однак доцільно позбавити погляди на університети від кількох міфів і критично проаналізувати сучасні стратегії вибору шляхів їх подальшого розвитку. На

мою думку, доволі поширені у ЗМІ і навіть наукових статтях твердження про початок історії подібних закладів з Болонського університету є неприйнятно хибними. Найбільші підстави вважатися місцем появи першого європейського університету в сучасному розумінні цього терміна має столиця Східної Римської імперії (Візантії) Константинополь, де з 425 року за наказом імператора Феодосія II тридцять професорів розпочали готувати тогочасну державну еліту – осіб, які пізніше відігравали провідну роль у багатьох сферах життя Візантії і Європи (зокрема, у перебігу розвитку культури і релігії на українських теренах).

Разом з економічним, технологічним і політичним поступом множилася кількість вищих шкіл університетського рівня. Болонський університет певний час діяв на основі тотального впливу студентських спільнот (*universities*) на навчальний процес. Та створення у Парижі другої моделі університету державного зразка, яка й досі найбільш поширена в Україні, швидко довела свої великі переваги. Острівна Великобританія винайшла власну оригінальну модель університету-інтернату «Оксбриджу», а Франція у бурхливі часи революцій та наполеонівських інновацій устигла тимчасово заборонити все старе і запровадити «Великі школи» (*Grandes Ecoles*) як засіб залучення працюючих, здібних і розумних, а не одних лише дітей та онуків багатіїв і представників інших привілейованих верств.

Та найбільш вдалими виявився не цей французький винахід, а створення у Берліні (1810) першого «дослідницького» університету, орієнтованого на задоволення кадрових вимог індустріального суспільства. В одному місці керівники Німеччини зібрали кращих професорів і випускників ліцеїв та забезпечили їх науковим устаткуванням, яке виготовляли спеціалізовані майстерні, де працювали найталановитіші ремісники. Ідея єдності навчання і досліджень швидко довела свою велику ефективність, німецькі університети на кілька десятиліть стали Меккою для найздібнішої

молоді з кількох континентів, а Німеччина – лідером у більшості наук.

Досить швидко інші держави світу стали розширювати у себе наукові дослідження, запозичуючи краще у німецькій моделі. Заповзятливими її прихильниками стали американці, велика кількість яких прибувала в Німеччину для завершення аспірантури. Провідні університети Російської імперії також копіювали берлінську модель. Наприкінці цього короткого історичного фрагмента вкажемо, що чергову нову модель винайшли у Чикаго американці, орієнтуючи її не на наукові відкриття фундаментального плану (для цього вони мають чималу групу «дослідницьких» закладів з річними бюджетами, про які тільки можуть мріяти всі разом узяті українські «національні» університети), а на підготовку активних і творчих працівників «вільних мистецтв» – політиків, журналістів, менеджерів і т. д.

Не завадить пам'ятати про те, що світ ісламу має власну унікальну модель університету в Каїрі з майже чвертю мільйона студентів, який на диво успішно діє на теренах інтерференції світських і теологічних знань. Відмовимося від аналізу тих нових моделей університетів, причиною появи яких стало поєднання майже безкоштовної е-інформації, інтернетних та інших інфоштрад, засобів комбінованого відтворення інформації, транснаціональних компаній з персоналом у десятках держав і потребою постійного підвищення його компетентності та ін. Зауважимо тільки одне – мудрі державні керівники і загал освітян повинні якомога більше піклуватися про дослідницькі національні університети і скеровувати їх на максимальність внеску у прогрес Вітчизни.

Та щойно вказане піклування не слід тлумачити як намагання будь-що поліпшити їх позицію в групі так званих «університетів світового класу». Краще не копіювати дії екзальтованих учасників змагань за отримання подібного звання, а подумати над тим, чому саме розумні й передбачливі німці розпочали забороняти зарубіжним укладачам

цих рейтингів використовувати будь-які офіційні дані про свої кращі університети. Чи не тому, що німці у черговий раз вирішили випередити інші держави у виборі найбільш доцільної мети удосконалення свого освітньо-наукового комплексу?

З огляду на велику важливість цієї теми для подій у сучасній Україні, питання рейтингів університетів і винайдення поняття «університет світового класу» заслуговує на поглиблений критичний аналіз. Доцільно одразу ж указати на думку нобеліанта з Австрії і творця етології Конрада Лоренца про особливості психіки людини, закони діяльності її головного мозку і суперечливі принципи прийняття рішень. Він вразив світ невеликим твором з промовистою назвою «Вісім смертних гріхів цивілізованого людства» [6, с. 4–61], що був оприлюднений практично одночасно з доповіддю групи Д. Медоуза «Межі зростання». Лоренц детально розглядає найбільш фундаментальні помилки, які продовжує поглиблювати в своєму розвитку людство. У цій групі найлегшим для усунення він назвав нерозумне накопичення ядерної зброї, а всі інші недоліки мають в основі генетично успадковані програми індивідуальної і колективної поведінки, отже, боротися з ними надзвичайно важко.

Ми у цій групі акцентуємо непереборне бажання індивідуалів і груп людей змагатися між собою на основі порівняння будь-яких характеристик – від фізичної сили аж до «рейтингу університетів». Утримаємося від наведення конкретних прикладів довірливих змагань, але підкреслимо ту небезпечну їх особливість, що зазвичай це процес, що розпочинається з культурного і доволі часто логічного змагання, але в результаті екстраполяції і «підвищення ставок» завжди і неминуче виходить за межі доцільного і виправданого, завершуючись катастрофою чи повним ідіотизмом.

Хорошим прикладом подібних змагань може слугувати порівняння університетів та інших навчальних закладів з поширенням через ЗМІ пропаганди на користь складання різноманітних рейтингів. Оби-

раючи серед різноманітних висловлювань найбільш логічне і наукове твердження, ми віддали перевагу президенту Інституту політики у вищій освіті (Вашингтон) Дж. Меріотісу: «Помітна у вищій освіті тенденція до масовості й ринкової спрямованості привела до того, що в усьому світі студенти та їхні батьки, ВНЗ, роботодавці та уряди виявляють усе більшу зацікавленість у достовірній інформації про «рівень» окремих університетів, коледжів й інших установ вищої освіти. В 1983 р. журнал U.S. News and World Report почав публікацію щорічних рейтингів «Кращі коледжі Америки». Цю ініціативу відразу підхопили видавці інших країн. За минулі 20 років не тільки в засобах масової інформації, але й у професійних асоціаціях та урядових організаціях дуже поширилися різні системи рейтингів у сфері вищої освіти» [1, с. 4].

Так він відкрив «Вступ» до журналу «Высшее образование в Европе» (2002, т. XXVII, №4), який повністю присвячений «Круглому столу» щодо статистичних даних про якість ВНЗ, а також висвітленню тогочасних методик підготовки рейтингів і складання упорядкованих списків. Цей «Круглий стіл» відбувся у Варшаві 13–15 червня 2002 року з ініціативи CEPES – Європейського центру з вищої освіти, що є розташованим у Бухаресті підрозділом ЮНЕСКО. Доцільно зауважити, що там були представлені лише 12 країн. Це дуже мало, якщо порівнювати з незрівнянно більшою кількістю держав-членів ЮНЕСКО. Серед присутніх було порівняно мало науковців і дуже багато представників тих ЗМІ, які постійно цікавляться справами вищої освіти.

У цьому виданні читачі можуть знайти чудовий огляд теорії і практики складання і використання рейтингів, а також промовисті завершальні висновки: 1) узгоджених і точних засобів оцінки і порівняння немає; 2) творці кожного списку намагаються переконати усіх громадян у тому, що саме вони винайшли найкращий метод, діють набагато логічніше від усіх інших можливих конкурентів, а тому їх «продукція» –

найвищого гатунку, саме її слід розшукувати, купувати і використовувати, не звертаючись ніколи більше до рейтингових списків різних якихось «невігласів», які науки не використовують, а просто опитують десяток чи сотню осіб (зауважимо, що насправді у США ці опитування і популярні, і дають хороші результати).

Найбільш вдалі серед поширених у данний момент у світі приклади складання рейтингів включають попередній збір якомога більшої кількості статистичних даних. Аналіз цього матеріалу швидко переконує виконавців, що виявилися доступними далеко не всі можливі чи бажані показники, а лише їх якась частина. Використовуючи наявну базу даних, певним чином обирають нормативні значення для кожного з показників, а наприкінці проводять обчислення цих характеристик для кожного з охоплених оцінюванням університетів чи інших ВНЗ, порівнюють їх з нормативами й упорядковано розташовують заклади від кращих (лідерів) до найгірших (аутсайдерів).

На практиці кожного разу невелика меншість учасників переліку виявляється цілком задоволеною, про що свідчить поодинока похвала на адресу авторів рейтингування, а от представники більшості висловлюють більш чи менш активне обурення тим, що вони опинилися «не на належному місці». Якщо для «чистих» науковців подібний результат можна вважати не найкращим з можливих, то цілком протилежної думки притримуються власники тих видань, які створювали і поширювали рейтинги. Відомо, чим більше галасу і чим вища увага громадськості до даного питання, тим вищі прибутки видань і рівень журналістсько-ринкового рейтингу авторів та інших учасників всього проекту.

В останні кілька років чималу увагу світових ЗМІ привернув так званий «Шанхайський рейтинг університетів світового класу», з яким змагаються одразу кількі списків ранжування якомога більшої кількості ВНЗ в усіх державах світу, які мають хоч один університет. В Україні ця тема також популярна, не бракує й цікавих ста-

тей ([5; 7] та ін.). Утримаємося від прикладів того, як зростає кількість урядів держав, які найголовнішим завданням для своїх університетів проголошують їх місце у топ-500 чи ще деінде, а не виконання великого комплексу соціальних, економічних, наукових і культурних місій. На жаль, у створенні цих переліків враховують тільки те, що має кількісний показник – публікації в часописах з високим індексом популярності, кількість нобеліантів та інших премійованих у складі персоналу і т. п.

Мало хто звертає увагу на те, що щойно згадані часописи вже стали фінансовими проектами, скерованими на отримання усе більших коштів і з авторів статей, і з тих усіх, хто хоче познайомитися з їх змістом. Разом з іншими чинниками стрімко розвивається явище глибокої комерціалізації всієї вищої школи, зростання нерівностей і дискримінації, намагання вивіститися дуже чи трохи нечесними способами, пригнічення аутсайдерів і вилучення з них тих унікальних викладачів і науковців, що спроможні створювати чималі наукові школи і підтримувати цим непоганий навчальний і науковий рівень «нетоп-закладів». Межі статті не дають змогу навести конкретні приклади того, як відбувається спотворення змісту і цілей фундаментальних наукових досліджень й усе більше перемагає підрахунок грантів, заробітків, прибутків.

Висновок з цього нашого «відхилення» у бік рейтингів очевидний – ні в якому разі не треба змагатися з тими, у кого вдома перебуває друкарка доларів, хто не враховує попередження Конрада Лоренца і будь-що намагається випередити всю планету за розміром бюджету закладу чи кількістю придбаних за кордоном визнаних інтелектуалів світу.

На глибоке переконання авторів, у перспективі 20–30 років найдоцільнішим напрямом розвитку університетів і науково-дослідницьких спеціалізованих установ є не 6-й технологічний уклад, а ноотехнології (чи 7-й уклад), які стають ультимативною потребою для всього людства.

Появу серед великої множини *нанотехнологій* перших двох *ноотехнологій* (біовиготовлення нестійких пластичних матеріалів і фотокаталізація на основі властивостей двоокису титану) другий з авторів помітив одразу після 2000-го року, але тільки в 2010 році спромігся дати їм усім вдалу назву – «мудротехнології». На цьому шляху поступово розширювалося все, що могло стосуватися застосування ідеї про екологічно безпечні ноотехнології, й отримало своє певне узагальнення у вигляді Свідоцтва на реєстрацію авторського права на твір «Нооглосарій (нооенциклопедія)» №55840, 30.07.2014 р. [2], що містить багато десятків ноотермінів. Серед них першорядне значення мають три – *ноотехнологія, ноорозвиток і ноосупільство*. Наведені також визначення кількох інших понять. Це «ноохвиля» як антитеза помилковій тофлерівській ідеї про «третю хвилю», ноофілософія, нооісторія, ноопедагогіка і багато інших.

Щоправда, у перший оприлюднений варіант не було включене поняття «*нооуніверситету*» як *такого закладу, що свідомо скеровує всю свою діяльність на накопичення інформації з метою створення і поширення будь-яких ноотехнологій виробничого, соціального і духовного характеру*.

Ліквідовуючи цей недолік, ми пропонуємо найбільш ініціативному керівництву якогось з українських національних університетів звернути увагу і на появу ноотехнологій, і на цілковиту неминучість розвитку ноонаукового прогресу в майбутньому.

Тут доцільно нагадати, що німецький професор Е. Геккель винайденням у 1866 р. поняття «екологія» запропонував розпочати відповідні дослідження в новій науці в університетах. Ніхто тоді на нього не звернув уваги, а науковці та уряди держав світу визнали слушність ідей Е. Геккеля практично через 100 років, коли у Рейні цілковито зникла риба, а біля західних берегів Європи за короткий час сталося одразу кілька страхіливих аварій з танкерами гігантських розмірів.

Автори дуже сподіваються на те, що відкриті ними ноотехнології та інші ноотерміни стануть знаряддям вирішення нагальних проблем людства у найближчий час, а не через століття. Спираючись на найновіші наукові відкриття та їх технологічні втілення можна стверджувати, що обіцяного іншими науковцями глобального колапсу не буде, а наші нащадки вже мають можливість уникнути війни всіх проти всіх і побудувати ноосупільство [4].

Автори плачуть надію, що їхні знання, які постійно зростають, знайдуть свій прояв не в збільшенні кількості індивідуальних публікацій, а будуть використанні колективом хоча б одного українського університету, який цілком може стати першим на планеті «*нооуніверситетом*», прискорюючи цим рух від індустріального суспільства до ноосупільства та ліквідовуючи більшість серйозних сучасних загроз для людства.

Це, насамперед, означає включення у зміст навчання змісту і цілей ноонаук (ноофілософії, нооісторії, нооекології, нообіології, ноофізики та інших). Подібне розширення горизонту фахового бачення викладачами і співробітниками нооуніверситету стимулюватиме їх саморозвиток, усе успішнішим стане самостійне використання сучасних і майбутніх джерел наукової та іншої інформації.

Обмежимося двома прикладами нооінформації, орієнтованими на гуманітаріїв, економістів і політологів.

Для першої групи чи не найпотрібнішою буде накопичена нами інформація про точні датування неорганічних та органічних археологічних та інших знахідок, що в своїй сукупності може бути названа як вступ у нооісторію – сектор точних знань про минуле. Подібне датування й аналізи ДНК були цілкомі неможливі якихось півстоліття тому, а от у наш час їх кількість зростає так швидко, що у недалекому майбутньому можна сподіватися на цілісне відтворення життя і рухів усіх племен і народів за багато тисяч років. Ця інформація виключно важлива для молодих студентів нооуніверсите-

тів, адже на цей вік припадає остаточне формування самоусвідомлення і світобачення, зростає опірність до ворожої пропаганди і консцієнтальної війни-XXI. Обмежені рамки статті виключають детальні пояснення щодо колосальної кількості новітньої інформації з етології, нейромолекулярної біології, когнітології та інших наук про людину, про роботу головного мозку, нервової та інших систем людського тіла.

Для політологів, соціологів, економістів та інших осіб, яким важливо мати правильне уявлення про близьке і віддалене майбутнє, автори готові надавати пояснення, які за точністю і якістю не поступаються проголошеним кращими у світі передбаченням Ф. Фукуями, Р. Курцвейла чи Дж. Ріфкіна. На жаль, цілковито ігноруючи перші ноотехнології і явище неминучого зростання їх кількості аж до спроможності цілковитого витіснення індустріальних технологій, вони всі дають прогнози на мінімальні терміни, а інколи – просто помилкові. Наприклад, лідером серед експертів Заходу є Дж. Ріфкін, що став радником усіх керівників Європейського Союзу. У своїй головній книзі «Третя промислова революція» він відверто сподівається на те, що технології першої декади XXI ст. без жодних змін домінуватимуть аж до середини XXI ст. [9]. Саме тому він жодного разу не обмовився про ноотехнології й пропонує використовувати тільки кремнієві фотопанелі і накопичення енергії на нічний час шляхом створення і використання надзвичайно вибухонебезпечного водню. Багатьом в Європі подобається його пропозиція вкрити стіни і покрівлі майже 180 млн будинків і споруд темними панелями з кремнію, створивши цим відповідну кількість взаємопоєднаних електростанцій. Але ми підтримуємо керівників Монако, які відмовилися перетворювати світлі і гарні будинки у халабуди одноманітного синього кольору й попрахали Дж. Ріфкіна запропонувати «щось краще».

За умови уважного моніторингу новітніх відкриттів та виявлення найбільш перспективних ембріональних зон науко-

вих пошуків для колективів університетів можна зрозуміти, що насправді головний вектор розвитку світової науки матиме ноохарактер, радикально відрізняючись від поширених і розрекламованих кліше. Цей вектор – що особливо важливо – вимагатиме не грандіозних матеріальних і фінансових витрат, а ноомислення, нооуявленя і ноознань, які мають становитися, розвива-

тися та втілюватись у соціальні практики в нооуніверситетах

Нагадаємо, що ноотехнології є мудро керованими людьми природними процесами, а не варварським втручанням у літо-, гідро- чи біосферу. Людство, не бажаючи загинути, обов'язково перейде на ноотехнології, а нооуніверситети зобов'язані прискорити цей процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Высшее образование в Европе– 2002. – Т. XXVII, № 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.aha.ru/~moscow64/educational_book
2. **Корсак К. В.** Свідоцтво на реєстрацію авторського права на твір «Нооглосарій (нооенциклопедія)» / К. В. Корсак, Ю. К. Корсак. – № 55840 ; заява 30.07.2014 р. – К. : Державна служба інтелектуальної власності України, 2014.
3. **Корсак К.** Нооглосарій як засіб позитивізації майбутнього й нових цілей вищої освіти [Електронний ресурс] / К. Корсак, Ю. Корсак // Вища освіта України. – 2014. – № 2. – С. 42–48. – Режим доступу : http://wou.npu.edu.ua/images/arhiv/2014/WOU_2_2014.pdf
4. **Корсак К. В.** Ноофутурология XXI века: условия спасения популяции Homo Sapiens Sapiens [Електронний ресурс] / К. В. Корсак // RELGA. – 2015. – № 1 [289] 25.01. – Режим доступу : www.relga.ru
5. **Курбатов С.** Університетські рейтинги та проблема оцінки якості вищої освіти / С. Курбатов // Світогляд. – 2016. – № 2. – С. 16–22.
6. **Лоренц К.** Обратная сторона зеркала : пер. с нем. / К. Лоренц. – М. : Республика, 1998. – 393 с.
7. **Луговий В.** Стратифікація та стійкість «орбіт» топ-закладів вищої освіти у світі / Луговий В., Слюсаренко О., Таланова Ж. // Вища освіта України. – 2014. – № 2. – С. 13–20.
8. **Медоуз Д.** Пределы роста. 30 лет спустя : пер. с англ. / Медоуз Д., Рандерс Й., Медоуз Д. – М. : ИКЦ «Академкнига», 2008. – 342 с.
9. **Рифкин Дж.** Третья промышленная революция: Как горизонтальные взаимодействия меняют энергетику, экономику и мир в целом : пер. с англ. / Джереми Рифкин. – М. : Альпина нон-фикшн, 2014. – 409 с.
10. **Толффлер Е.** Третья хвиля / Е. Толффлер; пер. з англ. ; за ред. В. Шовкуна. – К. : Всесвіт, 2000. – 475 с.
11. **Турчин А. В.** Футурология. XXI век: бессмертие или глобальная катастрофа? / А. В. Турчин, М. А. Батин. – М. : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2013. – 263 с.

REFERENCES

1. Higher Education in Europe. – 2002. – Vol. XXVII, № 4 [Electronic resource]. – URL : http://www.aha.ru/~moscow64/educational_book
2. **Korsak K.V.** The certificate for the registration of copyright on a work «Nooglossary (Nooencyclopedia)» / K. V. Korsak, Yu. K. Korsak. – № 55840. 30.07.2014. – K. : Derzhavna sluzhba intelektualnoi vlasnosti Ukrainy, 2014.
3. **Korsak K.** Nooglossary as a means of making future positive and new goals of higher education / K. Korsak, Yu. Korsak // Vyscha osvita Ukrainy. – 2014. – № 2. – P. 42–48 [Electronic resource]. – URL : http://wou.npu.edu.ua/images/arhiv/2014/WOU_2_2014.pdf
4. **Korsak K.V.** Noofuturology of the XXIst century: conditions for Homo Sapiens Sapiens population rescue / K. V. Korsak // RELGA. – 2015. – № 1 [289] 25.01. [Electronic resource]. – URL : www.relga.ru
5. **Kurbatov S.** University rankings and the problem of assessing the quality of higher education / S. Kurbatov // Svitohliad. – 2016. – № 2. – С. 16–22.
6. **Lorents K.** The reverse side of the mirror : transl. from German / K. Lorents – M. : Respublika, 1998. – 393 p.
7. **Luhovyi V.** Stratification and stability of the «orbit» of the top institutions of higher education in the world / Luhovyi V., Sliusarenko O., Talanova Zh. // Vyscha osvita Ukrainy. – 2014. – № 2. – P. 13–20.
8. **Meadows D.** The limits to growth. 30 years later : transl. from English / Meadows D., Randers J., Meadows D. – M. : IKTs «Akademknyga», 2008. – 342 p.
9. **Rifkin J.** The third industrial revolution: How horizontal interaction change energy, the economy and the world at large : transl. from English / Jeremy Rifkin. – M. : Alpina non-fikshn, 2014. – 409 p.
10. **Toffler A.** The third wave / A. Toffler ; transl. from English., V. Shovkun (ed.). – K. : Vsesvit, 2000. – 475 p.
11. **Turchyn A. V.** Futurology. XXIst century: immortality or global catastrophe? / A. V. Turchyn, M. A. Batin. – M. : BINOM. Laboratoriia znanii, 2013. – 263 p.

12. **Gaudin Th.** 2100 recit du prochain si cle / Th. Gaudin. – Paris : Editions Payot, 1990. – 600 p.

Іван СИЛАДІЙ

кандидат філософських наук, доцент
здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: освіта, модернізація освіти, глобалізація, виклики глобалізації.

Нові виклики в системі підготовки людини до життя не в останню чергу зумовлені соціокультурною динамікою, яка постійно прискорюється під тиском глобалізації й інформаційної революції. Тому сьогодні важливо знати основні вектори впливу глобалізації та інформатизації не тільки на розвиток сучасного суспільства загалом, але й на розгортання його системи освіти зокрема. В умовах пошуку суспільством ефективної освітньої політики і необхідності переходу до гнучких високотехнологічних освітніх систем виникає необхідність застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Водночас спрямовані на виробництво знання інноваційні процеси спричинюють зміни змісту, методів та форм навчання і призначення сучасного педагога. У таких динамічних умовах неминучими виявляються певні загрози, подолання яких – завдання освіти, що модернізується.

УДК 37.011+140.8

РОЗВИТОК ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ОСНОВНИХ ВИКЛИКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

© Силадій І., 2016

к провідна тенденція сучасного розвитку глобалізація докорінно змінює зовнішнє середовище діяльності освітніх закладів, яким притаманні висока невизначеність, загальна взаємна зв'язність і гостра конкуренція. Розгляд викликів глобалізації та інформаційної революції є одним з головних завдань сучасних наукових досліджень. Адже система освіти визнана сьогодні найважливішою сферою існування суспільства знань і має постійно відповідати на різні вимоги мінливого світу та реагувати на будь-які трансформації економіки та суспільства. Безліч процесів, які відбуваються в усьому світі, характеризуються практично повною ідентичністю, що дає змогу трактувати їх з позиції глобалізації. А щодо цих тенденцій у сфері освіти, то їх кількість досить обмежена через специфіку галузі застосування, що дає можливість їх класифікувати і виділити з більшою точністю.

Основним рушієм прогресу і найбільшою цінністю у світі визнаються знання, тому система освіти кожної держави, яка прагне до поступального розвитку, повинна відповідати деяким загальним для всього світу вимогам, щоб відповідати тим умовам, які на освіту покладає і нова система економіки, і нова система міжнародного устрою, і потреби самої держави.

Існуюча сфера освіти в Україні не відповідає сучасним потребам не тільки держави, а й суспільства, й особистості, і це підкреслює необхідність зміни цієї ситуації. Основною розпочатої трансформації стає глобалізація, яка через модернізацію системи освіти повинна змінити уявлення суспільства про цю систему, орієнтуючи її на побудову суспільства знань, основою якого має стати висококласний людський капітал, сформований системою освіти, яка модифікується згідно зі світовими вимогами [6, с. 2].

Дослідники визначають, що вплив об'єктивних чинників глобалізації на розвиток сучасного суспільства відбувається по декількох векторах. По-перше, глобалізація істотно прискорює суспільні процеси практично у всіх народів, трансформує їх соціальні системи, але не віднімає їх. З одного боку, цей процес дозволяє національним урядам успішніше вирішувати національні проблеми і відносно швидко перетворює окремі регіони, чи навіть всю планету у єдиний економічний та інформаційний простір, але з іншого – під впливом глобалізації створюються нові проблеми, конфлікти, суперечності. По-друге, глобалізація активно сприяє диверсифікації управління на глобальному, регіональному і національному рівнях, але одночасно держава продовжує залишатися найважливішою, системотвірною ланкою у процесі прийняття і реалізації соціально значимих рішень. По-третє, глобалізація приводить до істотного підвищення соціальної відповідальності держави у її взаємовідносинах з громадянським суспільством, особливо в питаннях нормативно-правового регулювання і матеріальної підтримки останнього.

Сама сутність поняття «глобалізація» дотепер залишається об'єктом жвавих дискусій з боку науковців і філософів. Досить цікавим із теоретико-методологічної позиції є аналіз сутності глобалізації, здійснений російським ученим В. Єгоровим, який визначає глобалізацію і як процес, і як окреме явище, яке базується на теорії самоорганізації (синергетики) і включає такі процеси, як відкритість та емерджентність (раптовість, неочікувана поява), незворотність такого процесу закладає основу нового бачення світу [3, с. 31]. Таким чином, глобалізація виступає як певний синергетичний

механізм, який утворюється внаслідок взаємодії елементів системи світового буття. В. Єгоров вважає, що глобалізація, насамперед, повинна забезпечити необхідну рівноправність, взаємоповнення, синергетичне взаємопроникнення, тому необхідно знайти джерело космологічної відкритості, яка лежить в основі всезагальної самоорганізації.

З іншого боку, дослідник В. І. Андріян стверджує, що глобалізація є однією із форм суспільної свідомості, яка виникає тоді, коли люди розглядають себе як частину дійсно глобального цілого і відповідно приймають універсальність культурних смислів. Тобто глобалізація, виступаючи формою суспільної свідомості, призводить до суттєвих змін у психіці та моделях поведінки людей, оскільки, «як правило, люди тяжіють до ідентифікації себе з якоюсь певною, чітко визначеною локальністю (етнічно-культурною або принаймні географічно-територіальною), і ці механізми ідентифікації базуються на протиставленні «свої-чужі» [1, с. 94]. У такому сенсі глобалізація призводить до кризи ідентичності та стимулює необхідність пошуку нової, заснованої на глобальному, планетарному мисленні.

Отже, на початку ХХІ століття було визнано, що глобалізація є провідною тенденцією сучасного світу, в основі якої перебуває інтеграція (об'єднання, уніфікація) особливого роду, якої людство ще не знало. Як зазначає В. Воронкова, у сучасній глобалізації експлікується інтеграція соціальних інститутів (установ, організацій), яка характеризується основними ознаками: 1) усебічність (багатоаспектність) – мається на увазі тенденція до інтеграції економічної, політичної і культурної; 2) масовість («демократичність») – втягнення в інтеграційний процес широкого загалу і тенденція до активної участі у цьому процесі всіх соціальних верств; 3) планетарність (глобальність у власному смислі) – тенденція до розповсюдження вказаних інтеграційних процесів на всю земну кулю («інтеграція без кордонів»); 4) спонтанність (самоорганізація) – відсутність в інтеграційних процесах зовнішнього джерела у вигляді спеціального організатора, тобто самоорганізація як результат певного співвідношення порядку і хаосу, рівноваги

і її відсутності, стійкості і нестійкості в розвитку складних відкритих нелінійних соціально-економічних систем [2, с. 23].

Світовий досвід цивілізаційного розвитку найбільш передових країн світу засвідчує вирішальну роль освітньої сфери в становленні всього соціокультурного комплексу – модернізації виробництва, вдосконалення суспільних відносин, науки і культури, які забезпечують сталий розвиток суспільства, входження індустріальних країн у стадію постіндустріального інформаційного суспільства. У ХХІ столітті роль освіти для всіх країн ще більше зростає, виступаючи вирішальним чинником конкурентоспроможності країни на світовій арені. Саме освіта є інструментом впливу на ментальні цінності та пріоритети людей з урахуванням інтересів довгострокової і поточної соціальної практики. Саме освіта відчуває основні виклики глобалізації, оскільки сучасна соціальна реальність, сприйняття якої характеризується в найзагальнішому вигляді крахом системи цінностей, відсутністю жорстко структурованих нормативних моделей, потребує нових орієнтирів. Освіта, у якій фіксується стійке, яке само потім транслюється в розвитку, інтуїтивно розуміється як якесь «рятувальне коло», і саме тому освіта сьогодні стає об'єктом пильної уваги як з боку суспільства, так і з боку науки.

Освітні системи завжди орієнтувалися на потреби суспільства і, незважаючи на відому консервативність, відгуквалися на зміни. У 80-ті рр. ХХ ст. позначився перехід розвинутих країн в постіндустріальну стадію, коли головною продуктивною силою виступають наука і нові технології, включаючи електронні. Освіта стає масовою. Відповідно виникає поняття «суспільство, засноване на знаннях». Водночас в умовах глобалізації різко посилюється конкуренція у сфері освітніх послуг. Тому в світі починаються пошуки більш ефективної освітньої політики і здійснюється перехід до гнучких високотехнологічних освітніх систем на основі застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

У суспільстві з інноваційною економікою важливе значення надається «виробництву знань» та працівнику, що застосо-

вує ці знання. Завдання останнього – не тільки використовувати наявні знання, а й брати участь у виробництві нових знань на робочому місці, сприяючи зростанню ефективності своєї діяльності. Відповідно, змінюється і зміст освітнього процесу. Замість того щоб бути джерелом знань, викладач тепер повинен виступати в ролі керівника та організатора процесу навчання.

Очевидно, що реакцією на ці виклики повинна стати трансформація соціальних інститутів, а освіта як інститут випереджального розвитку фактично створює парадигмальні основи глобалізованого буття. До тенденцій розвитку освіти у глобалізованому світі І. С. Каленюк, наприклад, відносить такі [4, с. 6]:

- зростання значення освіти як фактора соціального розвитку в якості провідника знань та інформації;
- диференціацію джерел фінансування, перехід до широкого спектру джерел фінансування та отримання прибутку, підвищення ефективності використання коштів;
- інтернаціоналізацію освіти, уніфікацію, що необхідна для стандартизації та визнання дипломів;
- зміну вимог до змісту, методів та форм навчального процесу;
- зміну організаційних форм освітньої діяльності;
- глобалізацію ринку освітніх послуг.

По суті, поняття «глобалізація освіти» означає процес входження освітньої системи в європейську зону вищої освіти і стандартизацію вимог: порівнянність ступенів, єдину систему залікових балів, академічну мобільність, оцінку якості освіти. Супутніми чинниками процесу глобалізації стають стрімкий розвиток експорту освітніх послуг та навчання іноземних студентів, у тому числі дистанційне навчання засобами Інтернету, розвиток транснаціональної освіти, подолання національних кордонів і стирання мовних бар'єрів.

У цьому випадку головний виклик глобалізації – загроза втрати національної ідентичності країн на «користь» космополітизму, вестернізації, стандартизації, уніфікації традиційних культур в умовах інформаційної нерівності. Крім того, глобалізований світ – це відкритий світ, але не рівний. Соціальна стратифікація держав

поглиблюється тим швидше, чим швидше відбувається викачування із відсталих країн матеріальних, фінансових, інтелектуальних, людських ресурсів і талантів. За таких умов відсталі країни тепер залишаються відсталими назавжди. І хоча в сучасності відносини з країнами третього світу позбавлені рис традиційного рабства колоніальної епохи, але вони залишаються значною мірою не захищеними від наслідків глобалізації. А. В. Назарчук, дослідник проблем етики глобалізованого суспільства, зазначає, що перекачування кваліфікованої робочої сили з країн, що розвиваються, не сприймається в західних суспільствах як етична проблема [5, с. 77]. Уряд і громадськість західних держав здебільшого турбує лише те, щоб у міграційному потоці впорядкувати «робочу» міграцію від міграції фахівців високого класу. Розвиток держави сьогодні, як ніколи раніше, залежить від системи освіти. Не може бути в країні, відсталій технічно, технологічно та фінансово, сучасної та відповідної викликам часу системи освіти, та й навпаки – там, де система освіти базується на застарілих принципах індустріального суспільства та фінансується за остаточним принципом, не може бути розвинутої держави з гарними перспективами у глобалізованому та інформатизованому світі. Саме тому головний виклик глобалізації – нагальна потреба модернізації системи освіти в напрямі створення високотехнологічної економіки знань та конкурентоспроможного фахівця.

Щодо викликів та загроз безпосередньо до системи освіти, то більшість дослідників вважає, що вони носять переважно аксіологічний характер. Виділяють принаймні три потенційні загрози з боку глобалізації. Насамперед, це зміщення акцентів в усвідомленні освіти і науки та формування нової концепції їх розуміння як елементів більш широкої «індустрії знань» з використанням знання як одного з економічних ресурсів. Освіта розуміється як приватне благо, яке приносить користь тим, хто навчається, а тому освіта повинна оплачуватися як і інші послуги, тому що надання знання стає однією з комерційних угод. Ще одна загроза – професіоналізація, адже академічна освіта опиняється під загрозою, а цінність університетської освіти визнача-

ється за зовнішніми показниками, такими, як працевлаштування випускників, їх соціальний статус, посада, заробітна платня тощо. За таких умов без належної уваги з боку держави страждають фундаментальні науки та зникають наукові школи, скорочується склад викладачів за рахунок найбільш досвідчених науковців. Третя загроза – комерціалізація продукції наукових досліджень і завдяки цьому скорочення теоретичних досліджень на перевагу прикладних. Як зазначили у монографії С. Сисоева та Н. Батченко, задовольняючи фінансові потреби сьогодення, вищі навчальні заклади втрачають більше – авторитет у царині фундаментальних досліджень, які були, є і будуть візитівкою кожного університету [7, с. 85].

Підвищення значення інформатизації та повсюдне поширення електронних технологій вимагають від вищих навчальних закладів своєчасного реагування на нові можливості в освіті. Емпіричні дані показують, що на даний момент інформатизація застосовується у таких формах, як розвиток дистанційного навчання, створення інформаційних університетських середовищ, при цьому загальний рівень інформаційної грамотності і потреб населення в цих технологіях залишається досить низьким. Концепція інформатизації тісно пов'язана з концепцією освіти через все життя, яка на сьогодні стає провідною ідеєю суспільства знань.

Пов'язані з поширенням інформаційних технологій виклики зумовлюють не тільки необхідність бути на рівні таких технологій. Національна система вищої освіти, якщо вона хоче мати реальні конкурентні переваги в сучасному глобальному середовищі, повинна будуватися на адекватному використанні новітніх технологій і бути готовою реагувати на ті зміни, які ці технології несуть у навчальний процес. Сьогодні вища освіта, наприклад, змогла справитися з появою дистанційного навчання, адаптувавшись до його вимог. Адже нові технології якісно змінюють навчальний процес, який здійснюється без особистого спілкування викладача і студента. І саме на інформаційні технології покладається функція передачі знань і контролю за їх засвоєнням.

Бурхливий розвиток сучасних комп'ютерних технологій дає змогу практично необмежено накопичувати й обробляти інформацію, кількість якої зростає лавиноподібним чином, а також практично миттєво передавати її з будь-якого куточка світу в інший. У зв'язку з цим виникає проблема відбору й використання потрібної інформації та відкидання непотрібної і навіть шкідливої. Крім того, сучасні інформаційні технології стрімко проникають у всі сфери діяльності людства, і жоден працівник вже не може обійтись без їх використання. Усі ці фактори поставили серйозні виклики перед системою освіти, яка без відповідного реформування вже не може забезпечити суспільні потреби в якості освіти підрастаючого покоління. По-перше, стає зрозумілим, що за короткий період навчання в загальноосвітній школі чи вищому навчальному закладі не можна навчити всьому, що буде потрібно молодій людині в подальшо-

му житті в швидкозмінному соціумі, а тому потрібно навчити вчитися. По-друге, необхідно формувати творчу самодостатню особистість, яка б легко пристосовувалась до постійних змін і безболісно їх сприймала. По-третє, освіта має сприяти мобільності тих, хто навчається, формувати в них здатність спілкуватися з представниками інших народів, уміння жити і співпрацювати з ними, терпимість до інших поглядів і переконань. По-четверте, необхідно не тільки долучати дітей до інформаційних технологій, а й формувати в них інформаційну культуру, уміння знаходити необхідну корисну інформацію і відкидати шкідливу, здатність використовувати потрібну інформацію для свого самовдосконалення та суспільних потреб. Щоб сформувані у вихованців зазначені якості, сам педагог має постійно засвоювати і реалізовувати все нові й нові можливості сучасних інформаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андріяш В. І.** Державна етнополітика України в умовах глобалізації: монографія / В. І. Андріяш. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – 328 с.
2. **Воронкова В. Г.** Теоретико-методологічні засади розвитку сучасного соціуму в контексті синергетичної глобалізації / В. Г. Воронкова // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2012. – № 50. – С. 21–34.
3. Интеллектуальный потенциал / [В. Егоров, А. Еременко, С. Тескина, Н. Дзугкоева] // Государственная служба. – 2001. – № 1 (11). – С. 31.
4. **Калениук І. С.** Університети в координатах глобального розвитку / І. С. Калениук // Вища школа. – 2009. – № 9. – С. 5–11.
5. **Назарчук А. В.** Етика глобалізуючогося общества / А. В. Назарчук. – М. : Директмедиа Паблішинг, 2003. – 199 с.
6. **Петрович О. Г.** Современное российское высшее образование в контексте глобализации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. социол. наук : 22.00.01 / О. Г. Петрович; Саратовский гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 2010. – 22 с.
7. **Саркисян Т. Н.** К вопросу о модернизации образования / Т. Н. Саркисян // European science review. – 2014. – № 3–4. – С. 89–92.
8. **Сисоєва С. О.** Вища освіта України: реалії сучасного розвитку / С. О. Сисоєва, Н. Г. Батченко / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Київський ун-т ім. Б. Грінченка, Нац. ун-т біо-ресурсів і природокористування України. – К. : ВД ЕКМО, 2011. – 368 с.

REFERENCES

1. **Andriyash V. I.** National ethnic policy of Ukraine in the context of globalization : Monograph / V. I. Andriyash. – Mykolaiv: Vyd-vo ChDU Petro Mohyla, 2013. – 328 p.
2. **Voronkova V. G.** Theoretical and methodological foundations of modern society in the context of globalization synergetic / V. G. Voronkova // Humanitarnyi Visnyk ZDIA. – 2012. – № 50. – P. 21–34.
3. Intellectual potential / [V. Egorov, A. Eremenko, S. Teskina, N. Dzugkoeva] // Hosudarstvennaia sluzhba. – 2001. – № 1 (11). – P. 31.
4. **Kaleniuk I. S.** Universities in the coordinates of Global Development / I. S. Kaleniuk // Vyscha Shkola. – 2009. – № 9. – P. 5–11.
5. **Nazarchuk A. V.** Ethics globalized society / A. V. Nazarchuk. – M. : Direktmedia Publishing, 2003. – 199 p.
6. **Petrovich O. G.** Contemporary Russian Higher Education in the Context of Globalization : Abstract. dis. ... cand. Sociology. Sciences : 22.00.01 / O. G. Petrovich; Saratov State. Univ ithem. Chernyshevsky. – Saratov, 2010. – 22 p.
7. **Sarkisyan T. N.** On the issue of modernization of education / T. N. Sarkisyan // European science review. – 2014. – № 3–4. – P. 89–92.
8. **Sysoieva S. O.** Higher education of Ukraine: realities of contemporary / S. O. Sysoieva, N. G. Batchenko / Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine, Kyiv University of B. Grinchenko, Nat. University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. – K. : VD EKMO, 2011. – 368 p.

Valentyna SHVETS

Laboratory of Electronic Training Resources, Institute of Vocational Education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Валентина Швець кандидат пед. наук, провідний науковий співробітник, лабораторія електронних навчальних ресурсів, Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України)

Jozef WOJNAROWSKI

Technical Institute, State Higher Vocational School in Nowy S cz

(Юзеф Войнаровський доктор фізико-математичних наук, Технічний інститут Державної вищої професійної школи в Новому Сончі)

Ключові слова: семантичні мережі, фрейм, граф, представлення знань, навчання, механіка.

У статті представлені семантичні мережі, які презентують відношення між фізичними величинами в механіці. Ці семантичні мережі сконструйовано на основі фреймового підходу. У статті подані методи застосування цих семантичних мереж для визначення різних величин (швидкості обертових частин механічних пристроїв, кутового прискорення). Обговорюються можливості застосування цих семантичних мереж для навчання інженерів, які розраховують та конструюють машини і механізми

УДК 378.147

MANAGEMENT OF STUDENTS' EDUCATIONAL ACTIVITY BY SEMANTIC NETWORKS IN ENGINEERING TRAINING

(УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ СЕМАНТИЧНИХ МЕРЕЖ В ІНЖЕНЕРНОМУ НАВЧАННІ)

Стаття присвячується пам'яті професора Марвіна Мінського – видатного вченого ХХ століття, який працював в галузі штучного інтелекту, штучних нейронних систем і когнітивних наук

© Швець В., Войнаровський Ю., 2016

1. Introduction

The modern society has several significance features: the information became the industrial strength; the information technologies have played a crucial role in the creation of new production technologies; the increasing role of sign in representation of knowledge.

These features are the reason why the modern society was called "information society". Information society imposes its own requirements on the forms and methods of a presentation of scientific, engineering and educational information. The consequence of these requirements was the appearance in 80 years of the twentieth century "frame approach" to knowledge representation (M. Minsky, 1979) [3]. The "frame approach" allows to build the semantic networks as graphs for knowledge representation and to use it for the engineering, science investigations and teaching.

The aim of this article is to build the semantic works as graphs of knowledge representation in mechanics and to use it for the training of engineering students which calculate the machines and the mechanisms.

2. Methodology

The graphs have been used in the mechanics at first for the representation of an energy circulation in physical systems (H. Paynter, 1969 and D. Findeisen) [4; 1]. These graphs have been called “bond graphs”, its basic idea has been expressed as “effort – flow”. The bond graphs are the exact tool for the representation of the general structure of the energy in the system and for an investigation of relationships between its characteristics (J. Wojnarowski, 1981–2012) [13–17]. Bond graphs played a significant role in the development of the mechanics, but they have one shortcoming: they were built for each individual task, but not for a class of problems.

This problem can be solved with use frame approach to construct of the graph. “Frame” is the cognitive scheme that can be filled out by variety information. The frame can be expressed in a graphic or a verbal form. The frame in a graphic form consists of *vertices* and *arcs*. The vertices have the values and the arcs express the relationship between vertices (Harary F., 1973 and Schmidt G., Str hlein Th., 1989) [2; 5]. The frame that is unfilled by the information (vertices and arcs) is called “*proto-frame*”, the filled frame is called “*exo-frame*”. Expert systems use the relationships of “is”, “has”, “there”. The graphs built with use such relationships have been called “semantic networks”. Such semantic networks have the shortcoming that is common with bond graphs: they could be built for each task only therefore they are not an instrument for solving of the class of problems. Let us to use the other relationships between the values for the building of knowledge representation in the mechanics, namely: “differentiation” and “integration”. Let us build the proto-frame with use of these relationships: if B1 and B2 are the values, D1 is the operator of the differentiation and D2 is the operator of the integration (fig. 1).

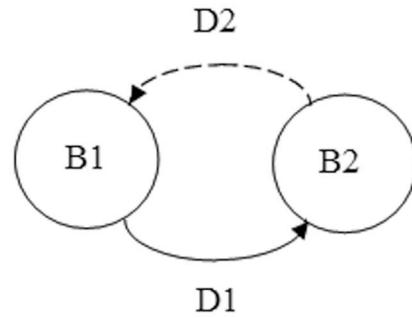

Fig. 1. The proto-frame with relationships called “differentiation” and “integration”

Let's fill out the vertices and the arcs of the proto-frame by the information from the kinematics: the linear and circular motion. We receive the exo-frames (fig. 2).

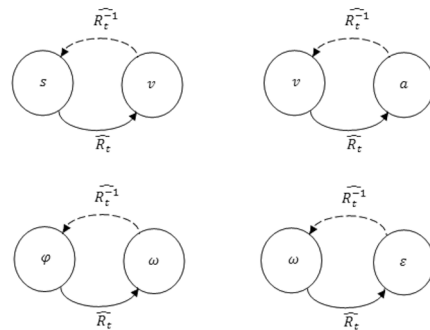

Fig. 2. The exo-frames in the kinematics showing the relation between the distances (s, φ), velocities (v, ω) and accelerations (a, ε) defined for the linear and circular motion

The exo-frames use the operator of the differentiation ($D1 = \widehat{R}_t$) and the operator of the integration ($D2 = \widehat{R}_t^{-1}$). The action of the operators \widehat{R}_t and \widehat{R}_t^{-1} can be demonstrated, for example, for the distance s and the velocity v with use of equations (1, 2):

$$\widehat{R}_t s(t) = \frac{ds(t)}{dt}, \quad (1)$$

$$\widehat{R}_t^{-1}v(t) = \int_{t_1}^{t_2} v(t)dt. \quad (2)$$

Let's connect the vertices which have the equal values (for example, v or ω on fig. 2). Let's connect the vertices with values which are different by a coefficient (for example, a and ε : $a = R\varepsilon$) by ribs. We receive the semantic network as graph GK for knowledge representation in kinematics (fig. 3).

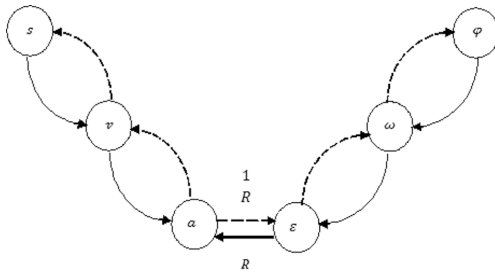

Fig. 3. The semantic network as graph GK which represent the knowledge in kinematics. The continuous arcs mark the differential operator \widehat{R}_t ; the dotted arcs mark the integrated operator \widehat{R}_t^{-1} . The ribs represent the multiplication on the numeric coefficient.

Let's build the semantic network for knowledge representation in mechanics. Let's create the four exo-frames in dynamics (fig. 4).

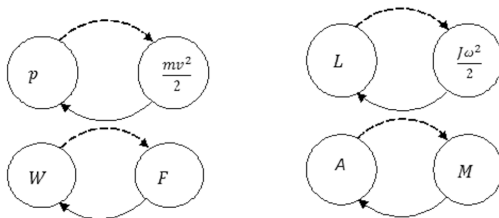

Fig. 4. The exo-frames in dynamics showing the relations between the values: impuls (p) and kinetic energy ($\frac{mv^2}{2}$); angular momentum

(L) and angular kinetic energy ($\frac{J\omega^2}{2}$); force (F) and work (W); torque (A) and work of the force moment (M).

Let's build the semantic network as graph GM, applying the same principles that were applied in the construction of the graph GK (fig. 5).

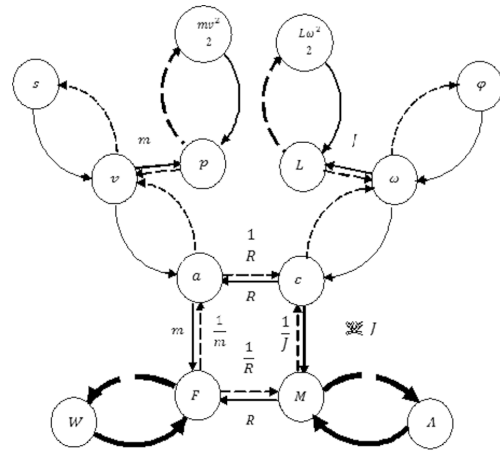

Fig. 5. The graph GM for knowledge representation in the mechanics

The fine continuous arcs on fig. 5 designate the differential operator \widehat{R}_t ; the fine dotted arcs indicate the integrated operator \widehat{R}_t^{-1} ; the medium thickness continuous arcs designate the differential operators \widehat{R}_v for translational motion and \widehat{R}_ω for rotational motion respectively; the medium thickness dotted arcs designate the differential operator \widehat{R}_v^{-1} for translational motion and \widehat{R}_ω^{-1} for rotational motion respectively; the thick continuous arcs designate the differential operator \widehat{R}_x for translational motion and \widehat{R}_ϕ for rotational motion respectively; the thick dotted arcs designate the differential operator \widehat{R}_x^{-1} for translational motion and \widehat{R}_ϕ^{-1} for rotational motion respectively.

The semantic networks GK and GM can be used to calculate the parameters of rotational and translational motion of the various parts of machines and mechanisms.

3. Results

The semantic networks GK and GM are connected graphs then we can find the routes to solve the tasks for calculation of machines. Some examples are presented early (V. Shvets, 2007–2014) [6–12].

Let us consider several tasks for calculation of machines and mechanisms.

Example 1. To define the angular speed of a flywheel this rotates according to the law

$$\phi(t) = A + Bt + Ct^2 \text{ through } 2s \text{ from a start}$$

of a motion where: $B = 16 \frac{rad}{s}$, $C = 2 \frac{rad}{s^2}$.

Let's use the semantic network GK for solving of this task. The route for solving is:

$(5, \hat{R}_i, 3)$, where the numbers of vertices and arc designed in brackets. Let's run the actions in accordance of this route:

$$\omega(t) = \hat{R}_i \phi(t) = B + 2Ct \quad (3)$$

Substituting into equation (3) the values of B, C, t we receive the solving of task:

$$\omega(2) = 8 \left(\frac{rad}{s} \right).$$

Example 2. To find the angular speed of the flywheel made as a disk with the moment of inertia $J = 40 kgm^2$, under the influence of the force moment $M = 20 Nm$ throught $3s$ from the start of the motion.

Let's use the semantic network GK for solving of this task. The route for solving is:

$(1, \hat{R}_i^{-1}, 3)$, where the numbers of vertexes and arc designed in brackets. Let's run the actions in accordance of this route:

$$\omega(t) = \hat{R}_i^{-1} \varepsilon(t) = \int_0^t \varepsilon(t) dt = \int_0^t \frac{M}{J} dt = \frac{M}{J} t. \quad (4)$$

Substituting into equation (4) the values of M, J, t we receive the solving of task:

$$\omega(3) = 1.5 \left(\frac{rad}{s} \right).$$

Example 3. The work done flywheel depends from ϕ on the law: $A(\phi) = k\phi$, where $k = 2 Nm$. To define the angular acceleration of the flywheel from time, if parameters of the flywheel are: $m = 5 kg, r = 50 cm$

Let's use the semantic network GM for solving of this task. The route for solving is:

$(9, \hat{R}_\phi, 1)$, where the numbers of vertices and arc designed in brackets. Let's run the actions in accordance of this route:

$$J \varepsilon = \hat{R}_\phi A(\phi) = \frac{dA(\phi)}{d\phi} = k. \quad (5)$$

Substituting to equation (5) the value

of $J = \frac{mr^2}{2}$ and k , we receive the value of

$$\text{angular acceleration: } \varepsilon = 320 \frac{rad}{s^2}.$$

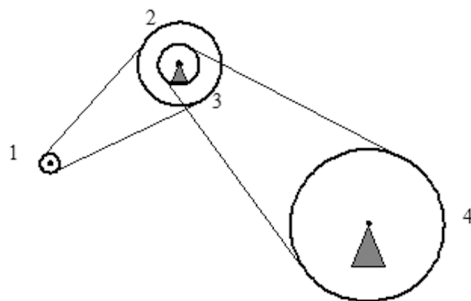

Fig. 6. The belts drive of movement transferred from the disk 1 to the disk 4

Example 4. The movement from the disk 1 to the disk 4 is transferred by means of two belt drives. Disks 2 and 3 are rigidly fixed on the axis (fig. 6). Radiuses of disks are equal:

$r_1 = 8 cm, r_3 = 10 cm, r_4 = 50 cm$. The equation rotation of the disk 1 looks like to

$$\phi_1(t) = A + Bt + Ct^2, \quad \text{where } B = 16 \frac{\text{rad}}{\text{s}},$$

$C = -2 \frac{\text{rad}}{\text{s}^2}$. Find the equation rotation of the disk 4.

Let's find the solution by several steps.

Step 1. Let's execute the differential transition from vertex 5 to vertex 3 of the semantic network GK by route $(5, \hat{R}_i, 3)$ and find the angular speed of the disk 1:

$$\omega_1(t) = \hat{R}_i \phi_1(t) = B + 2Ct \quad (6)$$

Step 2. Let's find the angular speed of the disk 2, given that at the belt of the movement linear speed both disk during each moment of the time is identical:

$$\omega_1(t)r_1 = \omega_2(t)r_2, \quad (7)$$

from where:

$$\omega_2(t) = \omega_1(t) \frac{r_1}{r_2}. \quad (8)$$

Step 3. Let's find the angular speed of the disk 3, given that the disk 2 and the disk 3 are rigidly fixed on the general axis, therefore its angular speeds are equal:

$$\omega_3(t) = \omega_2(t) \frac{r_1}{r_2} \quad (9)$$

Step 4. Let's find the angular speed of the disk 4, given that linear speed of both disk (3 and 4) is identical at the belt drive of movement from the disk 3 to the disk 4:

$$\omega_3(t)r_3 = \omega_4(t)r_4, \quad (10)$$

from where:

$$\omega_4(t) = \omega_3(t) \frac{r_1 r_2}{r_2 r_4} \quad (11)$$

Substituting to equation (11) the data of task condition we receive:

$$\omega_4(t) = D + Ft \quad (12)$$

$$\text{where } D = 0.8 \frac{\text{rad}}{\text{s}}, \quad F = -0.2 \frac{\text{rad}}{\text{s}^2}.$$

Step 5. Let's execute the integral transition from vertex 3 to vertex 5 of the graph GK

by route $(3, \hat{R}_i^{-1}, 5)$ and find the equation rotation of the disk 4.

$$\phi_4(t) = \int_0^t \omega_4(t) dt = \int_0^t (D + Ft) dt = Dt + F \frac{t^2}{2}, \quad (13)$$

$$\text{where } D = 0.8 \frac{\text{rad}}{\text{s}}, \quad F = -0.2 \frac{\text{rad}}{\text{s}^2}.$$

Conclusion

Thus, the semantic networks as relational graphs of knowledge representations in mechanics have been created on a basic of the frame approach. These semantic networks are connected graphs and it allows finding the routes for the definition of different values in mechanics: the speed, the acceleration, the energy of the movement etc. The features of these semantic networks are that the new types of relations have been used: differential and integrational relations between physical quantities.

Such semantic networks are the convenient tools for engineering training and for calculations, for the design and for the creating of different parts of machines and mechanisms and can easily be programmed.

REFERENCES

1. **Findeisen D.** System Dynamics and Mechanical Vibrations. An Introduction / D. Findeisen. – Berlin-Heidelberg-New York : Springer-Verlag, 2000. – 383 p.
2. **Harary F.** New Directions in the Theory of Graphs / F. Harary. – New York and London : Academic Press, 1973. – 325 p.
3. **Minsky M.** Frames for knowledge representation / M. Minsky. – М. : Энергия, 1979. – 151 с. (in Russian).
4. **Paynter H. M.** Analysis and Design of Engineering System / H. M. Paynter. – Cambridge : M.I.T. Press, 1961.

5. **Schmidt G.** Relationen und Graphen / G. Schmidt, Th. Str hlein. – Berlin-Heidelberg-New York-London-Paris-Tokyo : Springer-Verlag, 1989. – 306 p.
6. **Shvets V.** Physical Chemistry Teaching in Conditions of Information Society : [monograph] / V. Shvets. – Saarbrücken : LAP Lambert, 2014. – 159 p.
7. **Shvets V. D.** The influence model of knowledge representation on knowledge quality / V. D. Shvets // Journal of Psychology and Pedagogy SIGNUM TEMPORIS. – 2012. – Vol. 5, No. 1. – P. 30–36.
8. **Shvets V. D.** Frames-scripts for solutions of tasks [Electronic resource] / V. D. Shvets. – URL : <http://wiedzaiedukacja.eu/archives/59376>.
9. **Shvets V. D.** Management of educational activity of future specialists on informatics and computer engineering : [monograph] / V. D. Shvets. – Kyiv : NPU im. M. P. Drahomanova, 2013. – 367 p. (in Ukrainian).
10. **Shvets V. D.** Methods of Tasks Solutions with Use Graph for Information Specialization's Students [Electronic resource] / V. D. Shvets. – URL : <http://wiedzaiedukacja.eu/archives/61115>.
11. **Shvets V. D.** Programming of students' educational activity during the study of physics in conditions of information society : [monograph] / V. D. Shvets. – Kyiv : NPU im. M. P. Drahomanova, 2010. – 269 p. (in Ukrainian).
12. **Szwec W.** E-learningowy podręcznik „Podstawy fizyki klasycznej” dla edukacji na odległość / W. Szwec // Mat. 17 Ogólnopolskie Symp. Nauk / recenzent prof. Zw., dr. Hab. Władysław P. Zaczyski. – Kraków (Polska). – 2007. – S. 242–248 (in Polish).
13. **Wojnarowski J.** Application of graphs to analysis of vibrations of mechanical systems / J. Wojnarowski. – Wrocław and Warsaw : PWN, 1981 – 295 p. (in Polish).
14. **Wojnarowski J.** Grafy w nauczaniu mechaniki / J. Wojnarowski // Mat. konf. „Edukacja w Mechanice”. Kraków (Polska). – 1998. – S. 171–182 (in Polish).
15. **Wojnarowski J.** Wprowadzenie do mechaniki / J. Wojnarowski. – Nowy Sącz : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa. – 2012. – 152 s. (in Polish).
16. **Wojnarowski J.** Zastosowanie Technologii ZigBee w Sieciach Sensorycznych w Badaniu Układów Mechanicznych : [monografia] / Wojnarowski J., Borowik B., Kaliński W. – Gliwice : Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2012. – 248 s. (in Polish).
17. **Wojnarowski J.** Reflections on model and graphs / J. Wojnarowski // Jubileusz 75-letnia Politechniki Śląskiej. – Gliwice : Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2008. – S. 92–100.

Юлія Опанасюк

кандидат економічних наук,
докторант НПУ імені М. П. Драгоманова

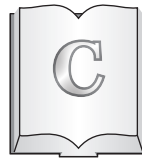
Ключові поняття: інформатизація, інформатизація освіти, інформаційні технології.

Інформатизація освіти є частиною науково-технічного прогресу. Але в умовах глобалізації змінюється мета і зміст освіти, що передбачає необхідність корегування головних напрямів інформатизації суспільства загалом і освіти зокрема. Сьогодні інформатизація освіти визначається філософським переосмисленням ролі інформаційних процесів у розвитку природи і суспільства, тенденцією розширення галузей використання нових інформаційних технологій, їх упровадженням у навчальний процес як нового інструменту педагогічної діяльності та поглибленим впливом на мету і зміст освіти в цілому. Усе це призводить до зміни способу життя людини, основними засадами якого виявляються вироблення якісно нової моделі навчання і виховання членів інформаційного суспільства, для яких життєвими домінантами є здатність до людських комунікацій, активне опанування науковою картиною світу, толерантність, відповідальна громадянська позиція тощо.

УДК 165.0+37.0

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ

© Опанасюк Ю., 2016

учасна філософія освіти, оновлена стратегія її реформування спричинюють принципово нові наукові дослідження і спрямовані на обґрунтування та послідовне запровадження передових науково-педагогічних технологій, раціональних і ефективних підходів до організації наукової та інноваційної діяльності в сфері освіти [1].

Серед основних характеристик сучасної філософії освіти науковці виокремлюють: перехід до евристично-пошукової моделі навчального процесу; орієнтування на розвивальну освіту, особистісно-орієнтоване навчання та інтегральні навчальні курси; оптимальне поєднання гуманітарної та природничо-математичної складових освіти, їх теоретичних і практичних компонентів; широке впровадження у навчально-виховний процес інформаційних технологій; варіативність навчальних програм; технологізація навчання як спосіб досягнення високого та прогнозованого рівня засвоєння знань в умовах масового навчання; перенесення змістових акцентів з опанування суми знань на вироблення навичок самостійного інформаційного пошуку, обробки та засвоєння навчального матеріалу; розвиток системи безперервної освіти [2].

Реалізації визначених характеристик, насамперед, на думку вчених, сприяє процес інформатизації освіти, яка є одночасно і причиною, і наслідком змін в освітньому просторі. Таким чином, наука і освіта складають фундамент розбудови інформаційного суспільства України, оскільки в системі освіти формується особистість – носій інтелектуальних здібностей та знань.

Інформаційні та комунікаційні технології на основі систем телекомунікації у всьому світі визнані ключовими технологіями XXI століття, що на найближчі десятиріччя будуть основними рушіями науково-технічного прогресу. Інформатизація освіти є частиною цього глобального процесу.

Світова практика розвитку та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті демонструє тенденцію до зміни традиційних форм організації освітнього процесу в умовах інформаційного суспільства.

Сучасними світовими тенденціями інформатизації освіти є:

- створення єдиного освітнього простору;
- активне запровадження нових засобів і методів навчання, що орієнтовані на використання інформаційних технологій;
- синтез засобів і методів традиційного та комп'ютерного навчання;
- створення системи випереджальної освіти;
- виникнення нового напрямку діяльності викладача – розробка інформаційних технологій навчання та програмно-методичних комплексів; зміна змісту діяльності викладача: з передавача знань до розробника нової технології (що, з одного боку, підвищує його творчу активність, а з іншого – потребує високого рівня технологічної та методичної підготовки);
- формування системи безперервного навчання як універсальної форми діяльності, що спрямована на постійний розвиток особистості протягом усього життя [3].

Цій темі в Україні присвячені численні наукові розвідки вдосконалення системи стратегічного управління вищою освітою

шляхом сучасних інформаційних технологій, управління інноваційним потенціалом (Л. Гайдук, В. Грига, О. Косенко, І. Єгоров, Л. Гриценко, О. Пархоменко, Г. Андросук, О. Герасименко, В. Щекунів); забезпечення інформатизації вищої освіти (Л. Зайнутдінова, І. Захарова, Є. Полат, І. Роберт, А. Смирнов, В. Солдаткін); узагальнення різних підходів науковців до визначення сутності поняття «інформаційно-освітнє середовище ВНЗ» (Б. Ахметов, А. Калюжний, О. Косолапов, В. Крюков, О. Торіна, К. Шахгельдян); організаційних аспектів упровадження в навчальний процес нових інформаційних технологій (С. Бондарева, В. Биков, Т. Габай, М. Жалдак, О. Співаковський).

Викликана процесами інформатизації зміна цілей і змісту освіти передбачає кілька напрямів, значимість яких посилюється мірою розвитку процесу інформатизації суспільства.

Перший напрям визначається тенденцією розширення галузей використання нових інформаційних технологій, застосування яких стає нормою у всіх галузях людської діяльності, що обумовлює становлення навчальних дисциплін, навчання яких забезпечує підготовку слухачів (учнів та студентів) у галузі інформаційних технологій – формування у них основ інформаційної культури та інформативних компетентностей.

Другий напрям пов'язаний з філософським переосмисленням ролі інформаційних процесів у розвитку природи і суспільства, зростанням розуміння загальнонаукового значення системно-інформаційного, еволюційно-синергетичного підходів як фундаментальних методів наукового пізнання.

Третій напрям обумовлений інтеграцією інформаційних технологій у навчання як нового інструменту педагогічної діяльності, що забезпечує можливості реалізації міждисциплінарного підходу в освіті, зближення природничо-наукового і гуманітарного знання, фундаменталізації освіти і відновлення його цілісності.

Четвертий напрям пов'язаний з глибоким впливом на цілі і зміст освіти процесів інформатизації суспільства, що приводить до все більшої зміни способу життя людини, – необхідно виробити якісно нову модель підготовки членів інформаційного суспільства, для яких здатність до людських комунікацій, активне опанування науковою картиною світу, швидка і гнучка зміна своїх функцій у праці, толерантність, відповідальна громадянська позиція стануть життєвими домінантами [4].

Отже, для української педагогічної науки та практики актуальним є питання наукового обґрунтування явища інформатизації освіти та визначення її основних напрямів.

У науковій літературі використовується ціла низка визначень поняття «інформатизація освіти». Так, наприклад, за визначенням А. Гуржія, інформатизація освіти являє собою процес упорядкування сукупності взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських заходів, спрямованих на задоволення освітніх інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб учасників функціонування навчально-виховної системи [5].

Заслуговує уваги визначення поняття інформатизації освіти як процесу забезпечення сфери освіти методологією і практикою розробки й оптимального використання сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічної мети навчання, виховання [6].

За Т. Лавриненко, поняття інформатизації освіти пов'язується із широким впровадженням у систему освіти методів і засобів інформаційно-комунікаційних технологій, створенням на цій основі комп'ютерно орієнтованого інформаційно-комунікаційного середовища, з наповненням цього середовища електронними науковими, освітніми та управлінськими інформаційними ресурсами, з наданням можливостей суб'єктам освітнього процесу здійснювати доступ до ресурсів середовища, використовувати

його засоби і сервіси при розв'язуванні різних завдань. Інформатизація освіти спрямовується на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування, що дасть можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог [7].

Основним системним елементом процесу інформатизації є інформаційна освітня технологія. Інформаційна освітня технологія – це педагогічна технологія, яка використовує спеціальні способи, програмні та технічні засоби (кіно-, відео-, аудіозасоби, комп'ютери, телекомунікаційні мережі) для роботи з інформацією.

Інформаційні технології дають можливість більшою мірою індивідуалізувати процес навчання, зменшуючи фронтальні види робіт і збільшуючи частку індивідуально-групових форм і методів навчання. Також інформаційні технології сприяють підвищенню мотивації до навчання, розвитку креативного мислення, дозволяють економити навчальний час; інтерактивність і мультимедійна наочність сприяє кращому представленню і, відповідно, кращому засвоєнню інформації [3].

Узагальнені основні інформаційні технології, що використовуються в процесі викладання, можна поділити на три категорії:

- інтерактивні (аудіовізуальні носії);
- комп'ютерне навчання (включаючи засоби мультимедіа);
- засоби телекомунікації (відеоконференції, форуми тощо).

У процесі інформатизації освіти вчені виділяють такі аспекти:

- *методологічний*, який передбачає забезпечення відповідності основних принципів освітнього процесу сучасному рівню інформаційних технологій шляхом розробки нових освітніх стандартів;
- *економічний*, який залежить від того, якою мірою країна бере участь в інформаційній індустрії;
- *технічний*, у межах якого залишається невирішеною проблема недостатнього

опрацювання методологічних питань в умовах безперервного створення і впровадження великої кількості програмних і технічних розробок;

– *технологічний*, оскільки технологічною основою інформаційного суспільства є телекомунікаційні та інформаційні технології, які забезпечують економічне зростання, створюють умови для вільного обігу в суспільстві великих масивів інформації та знань і призводять до суттєвих соціально-економічних перетворень;

– *методичний*, основні переваги сучасних інформаційних технологій мають стати головною підтримкою процесу освіти; а посилення ролі самостійної роботи студента суттєво змінює структуру та організацію навчального процесу, підвищує ефективність і якість навчання, активізує мотивацію пізнавальної діяльності [8].

Законодавчою базою для реалізації процесу інформатизації освіти виступають:

1. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», прийнятий 9 січня 2007 року за № 537-У Верховною Радою України.

У Законі зазначено: «...забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості».

Основними напрямками розвитку інформаційного суспільства в Україні в цілому та інформатизації освіти зокрема, визначені:

– надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок із використанням ІКТ під час навчання та професійної підготовки;

– створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення, створення системи мотивації щодо впровадження і використання ІКТ для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства [9].

2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (Схвалена

Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013).

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні підкреслюється, що «пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві» [10, с. 23].

Національна стратегія конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти.

Інформатизація освіти виділена у Національній стратегії окремим пунктом, у якому, зокрема, констатується, що пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Під цим оглядом заходи, спрямовані на забезпечення інформатизації освіти, задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу, передбачають:

– формування та впровадження інформаційного освітнього середовища в системі загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, застосування в навчально-виховному процесі та бібліотечній справі поряд із традиційними засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

– розроблення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб;

– створення інформаційної системи підтримки освітнього процесу, спрямованої на здійснення її основних функцій (забезпечення навчання, соціалізація, внутрішній контроль за виконанням освітніх стандартів тощо);

– повне забезпечення дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних, вищих навчальних закладів навчальними комп'ютерними комплексами, а

також опорних навчальних закладів освітніх округів мультимедійним обладнанням;

– оновлення застарілого парку комп'ютерної техніки;

– створення електронних підручників та енциклопедій навчального призначення;

– поступове забезпечення спеціальних навчальних закладів (груп, класів) корекційними комп'ютерними програмами;

– розвиток мережі електронних бібліотек на всіх рівнях освіти;

– створення системи дистанційного навчання, у тому числі для осіб з особливими освітніми потребами та дітей, які перебувають на довготривалому лікуванні;

– забезпечення навчально-виховного процесу засобами інформаційно-комунікаційних технологій, а також доступу навчальних закладів до світових інформаційних ресурсів;

– створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення у сфері управління навчальними закладами, інформаційно-технологічного забезпечення проведення моніторингу освіти [1].

Водночас учені вказують на той факт, що до цього часу в українському науковому просторі відсутня загально визнана вітчизняна концепція інформатизації освіти.

Аналіз різних концепцій інформатизації освіти дозволяє виділити основні напрями, які повинні стати її підґрунтям:

1) зміна бази освіти на основі нових інформаційних технологій (матеріальної, навчально-методичної, інформаційної) та створення сервісних центрів її обслуговування;

2) зміна цілей і змісту освіти, викликана становленням фундаментального загаль-

ноосвітнього курсу інформатики на всіх щаблях освіти, необхідністю формування інформаційної культури учнів в умовах інформаційного суспільства;

3) підвищення ефективності, доступності та якості освіти – досягнення якісно нового рівня освіти за рахунок інтеграції нових інформаційних технологій у навчання, розвиток і виховання;

4) інтенсифікація науково-дослідної та науково-методичної діяльності в освітніх установах;

5) використання нових інформаційних технологій в управлінні освітніми установами на різних рівнях, аж до всієї системи освіти в цілому;

6) створення єдиного загальноосвітнього простору України та інтеграція національної системи освіти в інформаційну освітню інфраструктуру світової спільноти;

7) удосконалення нормативно-правової бази науково-освітньої та навчальної діяльності на основі нових інформаційних технологій;

8) уточнення змісту освітніх програм, моделей і методик;

9) розвиток індустрії освітніх послуг;

10) забезпечення контролю якості інформаційно-освітніх технологій;

11) забезпечення інформаційної безпеки єдиного освітнього інформаційного середовища [4].

Водночас з концептуальним оформленням основних напрямів інформатизації вітчизняної освіти по кожному з них потрібно розгорнути копійтку роботи щодо реалізації конкретних завдань розвитку освітньої галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України №344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html>

2. Балалаєва О. Ю. Інформаційні технології як чинник формування нової парадигми освіти [Електронний ресурс] / О. Ю. Балалаєва // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наук. праць / Наукові записки Рівненського державного гуманітарного

REFERENCES

1. Decree of the President of Ukraine № 344 / 2013 "On the National Strategy for Development of Education in Ukraine for the period till 2021" June 25, 2013 [Electronic resource]. – URL : <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html>

2. Balalaeva O. Information Technology as a factor in the formation of a new paradigm of education [Electronic resource] / O. Balalaeva // Update the content, forms and methods of training and education in educational institutions: Collected Works. Scientific notes of Rivne State Humanitarian University. – Issue 7

університету. – Вип. 7 (50). – 2013. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO

3. Дослідження світових тенденцій розвитку інформатизації освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ivo.kneu.edu.ua/ua/dosl_glot/projects_sglot/proj_soit/informedu/

4. **Гончарова О. М.** Проблеми і тенденції інформатизації освіти [Електронний ресурс] / О. М. Гончарова. – Режим доступу : enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/711/1/9.pdf

5. **Гуржій А. М.** Сучасний стан впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у вищих навчальних закладах України [Електронний ресурс] / А. М. Гуржій, В. В. Гапон. – Режим доступу : http://mev-hnu.at.ua/load/ix_mizhnarodna_naukovo_praktichna_konferencija/6_innovacijno_investicijnij_rozvitok_vitchiznjanih_pidpriemstv/suchasnij_stan_vprovadzhenja_informacijno_komunikacijnih_tekhnologij_u_vishhikh_navchalnih_zakladakh_ukrajini/17-1-0-126

6. **Роберт І. В.** Методология информатизации образования [Текст] / И. В. Роберт. – М. : ИИО РАО, 2007. – 234 с.

7. **Лавриненко Т. Н.** Інформатизація системи управління освітою [Електронний ресурс] / Т. Н. Лавриненко. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/technical-sciences-411/informatics-computer-science-and-automation-411/11382-411-0048>

8. **Тарнавська Т. В.** Сутність інформаційних технологій в освіті [Електронний ресурс] / Т. В. Тарнавська. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO

9. Закон України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" від 9 січня 2007 року № 537-V. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bm'kws/niain.cgi>

10. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – № 1. – С. 22–25.

(50). – 2013. – URL : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO

3. Research the global trends of informatization of education [electronic resource]. – URL : http://ivo.kneu.edu.ua/ua/dosl_glot/projects_sglot/proj_soit/informedu/

4. **Goncharov A. M.** Problems and trends of informatization of education [electronic resource] / A. M. Goncharov. – URL : enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/711/1/9.pdf

5. **Gurzhiy A. M.** The current status of ICT in higher educational institutions of Ukraine [Electronic resource] / A. M. Gurzhiy, V. Gapon. – URL : http://mev-hnu.at.ua/load/ix_mizhnarodna_naukovo_praktichna_konferencija/6_innovacijno_investicijnij_rozvitok_vitchiznjanih_pidpriemstv/suchasnij_stan_vprovadzhenja_informacijno_komunikacijnih_tekhnologij_u_vishhikh_navchalnih_zakladakh_ukrajini/17-1-0-126

6. **Robert I. V.** Methodology informatization of education [Text] / I. V. Robert. – M. : YVO RAO, 2007. – 234 p.

7. **Lavrynenko T. N.** Informatization of education management system [Electronic resource] / T. N. Lavrynenko. – URL : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/technical-sciences-411/informatics-computer-science-and-automation-411/11382-411-0048>

8. **Tarnavska T. V.** The essence of information technology in education [electronic resource] / T. V. Tarnavska – URL : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO

9. Law of Ukraine "On the Fundamentals of Information Society Development in Ukraine for 2007-2015" January 9, 2007 № 537-V [Electronic resource]. – URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bm'kws/niain.cgi>

10. National Doctrine of education development in the XXI century // *Osvita Ukrainy*. – 2001. – № 1. – P. 22–25.

Петро СІКОРСЬКИЙ
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
і соціального управління Національного
університету «Львівська політехніка»

Ключові слова: вища освіта, якість вищої освіти, зовнішні чинники якості освіти, суперечності в освіті, вищий навчальний заклад.

Серед основних вимог Болонської декларації якість вищої освіти є чи не найважливішою. Вступаючи до Болонського процесу (2005), Україна взяла на себе зобов'язання щодо виконання усіх вимог Болонської декларації, в тому числі й досягати високої якості вищої освіти. З часу вступу до Болонського процесу минуло більше 10 років. Однак чи задоволене суспільство своєю вищою освітою, її випускниками? Очевидно, що ні. Які причини відставання вищих закладів освіти України від європейських? Причому не лише з матеріального боку, на що є вагомі причини. Зрештою, яку вищу освіту можна вважати якісною і які зовніш-

УДК 37.014.6:378:005.6

ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ І ЇХ ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

© Сікорський П., 2016

ні чинники суттєво впливають на якість вищої освіти. Ці та інші проблеми автор наукової статті намагається дослідити. Розглядаються зовнішні чинники, які задаються відповідними Законами України, іншими нормативно-правовими актами і суттєво впливають на якість вищої освіти. До них відносяться і якісна середня освіта, і система зарахування абітурієнтів до вишів, і їх прогнозоване ліцензування, і ефективна профорієнтаційна робота, і повна автономія вишу, і ефективна діяльність Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Постановка проблеми. В. Кремень зазначає, «доводиться констатувати, що розбудова національної освітньої системи в Україні не завжди супроводжувалася необхідним урахуванням пріоритету якос-

ті освіти над її кількістю та їх кількісно-якісного співвідношення, бракувало також системності та послідовності практичним діям» [3, с. 6].

І справді, протягом останніх 25-ти років кількість вищих навчальних закладів (далі ВНЗ) в Україні збільшилася майже у чотири рази. Нині до послуг абітурієнтів майже 800 вищих закладів освіти, в тому числі 317 університетів. Водночас у багатьох розвинутих європейських країнах на один мільйон населення припадає один університет. Якщо врахувати, що народжуваність дітей за цей період зменшилася майже вдвічі, тому в освіті загострилася суперечність між щорічним зменшенням кількості випускників середніх навчальних закладів і великою кількістю ліцензованих місць у вищих навчальних закладах, яка нині більш як удвічі перевищує кількість випускників шкіл.

Звісно, що вищі намагаються будь-що заповнити студентами усі ліцензовані місця (це і фінансове забезпечення, і навчальне навантаження викладачів, і престиж ВНЗ тощо). МОН України сприяє їм у цьому, затверджуючи низькі прохідні бали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання (далі ЗНО), спочатку було 124, а нині 124 – з непрофільних і 140 – з профільних предметів. Мовою оцінок у 12-бальній шкалі – це «2» – «4». У результаті більше 80% випускників шкіл вступають до вищих навчальних закладів. Поручується принцип природовідповідності, за яким в країні народжується лише 2–3% обдарованих і 16–18% здібних дітей, які успішно можуть долати університетські вершини. Логічно виникає питання: як за таких умов домогтися високої якості вищої освіти?

Цьогоріч фізико-математичні факультети педагогічних університетів зараховували на математичну спеціальність абітурієнтів із вкрай низькими балами ЗНО (100,11–100,40), а також на фізичну (100,85–100,40). Як вивчати зі студентами вищу математику, які не знають елементарної? Як досягати акредитаційних показ-

ників якості: 50% студентів мають написати контрольні роботи з математики на «4» і «5», а 90% – на «3», «4» і «5».

Очевидно, що за неуспішність виключати студентів не будуть, інакше нікого навчати, адже у цьому році за планом (держзамовлення) 619 зараховано на математичну спеціальність педагогічних ВНЗ лише 457. На педагогічну спеціальність «фізика» за планом (держзамовлення) 311 студентів зараховано лише 210.

Таким чином, проблема якості вищої освіти нині є вкрай актуальною, від її успішного вирішення буде залежати поступ нашої держави загалом.

Мета дослідження: поглибити поняття якості вищої освіти, визначити основні складові якості вищої освіти на макрорівні, розглянути суперечності, які виникають у результаті неефективних дій управлінських освітянських структур.

Останні дослідження і публікації. Проблеми якості освіти постійно перебувають у полі зору відомих вчених. Свої підходи до оцінювання якості вищої освіти висловлювали В. Кремень, В. Бахрушин, К. Левківський, А. Ніколаєвська, Л. Кайдалова, Л. Шевченко, М. Згуровський та ін. Однак, як зазначає М. Згуровський, «в масовому вимірі освіта стала менш якісною, а переважна більшість випускників вищих навчальних закладів (особливо нових) не конкурентоспроможна на європейському ринку праці» [7].

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Виміри якісної освіти в нових умовах глибоко досліджує В. Кремень. Він зазначає, що «звична, традиційна, освіта, що намагається навчати людину на все життя, за зростання динамізму розвитку людства має поступитися освіті, що формує фундаментальну особистісну компетентність – здатність навчатися впродовж життя».

Крім того, якісна освіта «має ефективно прищеплювати прогресивні й перспективні цінності та життєві пріоритети...», враховувати «сутнісні індивідуальні характеристики, розкривати та розвивати задатки

й обдарування кожної дитини...», формувати «самостійність і самодостатність людини, здатність діяти автономно і відповідально...», виховувати «інноваційну особистість, здатну до сприймання й творення змін...», вона «має бути прогностичною, навчати з випередженням...» і що найважливіше – «якісна освіта – це відкрита освіта, здатна до самовдосконалення – неперервної модернізації та інновацій...» [3, с. 5].

Поняття «вища освіта» і «якість вищої освіти» визначені у новому Законі України «Про вищу освіту». Зокрема, «вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти, а «якість вищої освіти – рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти» [2].

Неважко помітити, що поняття «вища освіта» є дуже розмитим і неповним. Сучасний фахівець з вищої освіти незалежно від спеціальності має володіти вільно однією з іноземних мов і комп'ютерними компетенціями. Кінцівка зазначеної дефініції («що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти») є лишньою, оскільки це очевидні речі. Тим більше, що поняття «вищий рівень» є невизначеним. Крім того, якісна освіта має формувати здатність навчатися впродовж життя, виховувати інноваційну особистість.

Для лаконічного визначення поняття «вища освіта» доцільно користуватися загальним поняттям «професійні компетентності», які включають в себе знання, вміння і практичні навички, практичний досвід і ціннісні орієнтації (ціннісне ставлення до себе, сім'ї, родини, своєї землі, до культури, державних символів і Батьківщини загалом, до церкви і Бога). З урахуванням ска-

заного, можна визначити, що «вища освіта – це сукупність сформованих професійних компетентностей за певною кваліфікацією, набуття фахівцем комп'ютерних компетентностей, компетентностей з володіння однією з іноземних мов, яка виховує здатність навчатися впродовж життя, сприймати і творити інноваційні зміни, а також результат оптимального інтелектуального розвитку особистості і її високої моральності.

Некоректно сформульовано поняття якості вищої освіти, як «рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей...». Адже знання, уміння і навички є складовою кожної професійної компетентності. Отже, «якість вищої освіти – це рівень (задовільний, добрий, високий) здобутих особою професійних компетентностей відносно стандартів вищої освіти, а також комп'ютерних компетенцій, вільного володіння однією з іноземних мов і здатність навчатися впродовж життя.

Як досягти високої якості вищої освіти? Які її складові? К. Левківський і Ю. Сухарніков зазначають, що «під час розробки програм якості у вищому навчальному закладі необхідно мати на увазі, що інтегральна якість фахівця з перспективними властивостями визначатиметься такими чинниками:

- якістю управління системою освіти і професійної підготовки;
- ефективністю політики зарахування абітурієнтів;
- ефективністю дидактичної концепції вищої освіти (навіщо? що? хто? кому? як?);
- якістю дидактичного забезпечення навчального процесу;
- сумісністю змісту та структури освітньої програми відносно відповідних характеристик студентів (рівню здоров'я, рівню інтелектуального розвитку, професійно-важливим якостям тощо);
- якістю науково-педагогічного персоналу;
- ефективністю політики забезпечення якості оцінювання навчальних досягнень студентів;

- якістю інфраструктури вищої школи;
- якістю зовнішнього, стосовно вищої школи, середовища;
- відповідністю реального навчального навантаження студента вимогам законодавства [4, с. 89].

Якість вищої освіти – це основна вимога, яка забезпечує відповідальність ВНЗ, довіру до нього, відповідність ринку праці, мобільність та сумісність кваліфікацій. Крім того, якісна підготовка фахівців дозволяє їм бути конкурентоспроможними на міжнародному рівні.

К. Левківський і Ю. Сухарніков назвали майже всі чинники, які тією чи іншою мірою впливають на якісну підготовку фахівця. Однак ми спробуємо їх ієрархізувати, доповнити і конкретизувати. На наш погляд, без якісної середньої освіти важко домогтися якісної вищої освіти. Про низьку якість середньої освіти говорять і результати зовнішнього незалежного оцінювання (наприклад, з української мови 44,3% учнів склали ЗНО на рівні початковому та середньому, з історії України – 65%, а з математики – 54,5%) [6]. Тобто найгірша картина із названих трьох предметів з історії України.

Основними причинами низької якості середньої освіти, на наш погляд, є:

- дворічний термін старшої школи, а насправді 1,5-річний, оскільки уже в II семестрі більшість випускників шкіл займається з репетиторами, часто ігноруючи основні навчальні заняття, на яких здійснюється узагальнення і систематизація навчального матеріалу;
- велика кількість навчальних предметів у старшій школі (лише в інваріантній частині навчального плану міститься 17–22 предмети, залежно від профілю), їх переважаність другорядним матеріалом;
- відсутність навчальних програм і посібників для варіативної частини навчального плану, як результат низька спрямованість навчального процесу у старшій школі на майбутні професійні чи вищі навчальні заклади;
- низький рівень допрофільної спрямованості навчального процесу у середніх

класах і профілізації навчання у старшій школі; у результаті вищі навчальні заклади змушені витратити багато часу на вирівнювання знань, підтягування випускників загальноосвітнього напрямку до рівня профільного;

- велика кількість малокомплектних середніх шкіл, відсутність системного реформування освітньої системи;
- незадовільне фінансування шкіл і вкрай низька заробітна плата педагогічних працівників і обслуговуючого персоналу;
- низький рівень підготовки учителів (на педагогічні спеціальності змушені зараховувати абітурієнтів з незадовільною загальноосвітньою підготовкою, про що йшлося вище);
- відсутність у школах ефективних навчальних технологій, у тому числі й комп'ютерних з відповідним програмним забезпеченням;
- застаріла, ще з радянських часів, управлінська структура в освіті, яка характеризується високим рівнем бюрократизації і формалізму;

· низький рівень виконавської культури, чимало положень Законів України про освіту, постанов Кабміну на місцях ігноруються.

Отже, першою і основною зовнішньою складовою якісної вищої освіти є **якість середньої освіти**.

Ще однією зовнішньою суттєвою складовою забезпечення високого рівня якості вищої освіти є **адекватна система відбору і зарахування абітурієнтів до вищих закладів освіти**. Нині вона загострює суперечності між:

спрощеною процедурою вступу до ВНЗ (низький бал ЗНО; комерційна форма навчання) і високими вимогами освітніх програм ВНЗ;

низьким рівнем професійної орієнтації випускників шкіл і можливістю їх вступу до декількох ВНЗ;

різними рівнями підготовки випускників шкіл (рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень) і навчанням студентів за загальними освітніми програмами в гетерогенних групах [8].

Уведення зовнішнього незалежного оцінювання і зарахування випускників шкіл за їх результатами до вищих навчальних закладів кардинально очистило б освітню систему від хабарництва у тій частині. Однак, як уже зазначалося вище, занадто велика кількість вищих закладів освіти і ліцензованих місць у них опосередковано спонукає МОН України до затвердження низької планки прохідних балів. У результаті до ВНЗ зараховують студентів з низькими загальноосвітніми знаннями і не високими інтелектуальними здібностями. Єдиним виходом було б у цій ситуації виключити після першої сесії усіх студентів, які не спроможні засвоювати навчальний матеріал і скласти успішно заліки та іспити. Однак цього не допустять керівники вишів. Особливо приватних, оскільки чимало викладачів залишаться без роботи, можуть самоліквідуватися факультети, інститути. Звісно, що в умовах, коли студенти знають, що їх не виключать, важко організувати якісне навчання, а отже, і якісну підготовку фахівців. Щоб навести лад, МОН України потрібно провести оптимізацію вищих закладів освіти, причому не авторитарними методами. Достатньо піднести планку прохідних балів ЗНО хоча б до 160, тобто діяти суто ліберальними педагогічними методами.

Водночас потрібно удосконалювати зовнішнє незалежне оцінювання:

- МОН України затвердити систему головних теоретичних елементів знань і навичок з навчальних предметів, які пропонуються на ЗНО, і зобов'язати укладачів тестів строго їх дотримуватися; не намагатися ловити випускників шкіл на незнаннях;

- випереджувально досліджувати тести на валідність і надійність;

- прийняти низку заходів з метою ліквідації репетиторства, яке заважає випускникам шкіл здобувати повноцінну середню освіту, а частину учителів спонукає організувати навчання на уроках не в повну силу;

- зовнішнє незалежне оцінювання проводити в червні (дати можливість у травні шко-

лам організувати повноцінне узагальнення і систематизацію навчального матеріалу).

Ще однією важливою зовнішньою складовою забезпечення якості вищої освіти є **підготовка таких фахівців, яких потребує ринок праці**. Не йдеться про укладання планів підготовки таких-то фахівців. Однак алогічним було ліцензування усіма університетами, у тому числі і технічними, наприклад, підготовку юристів. У результаті ринок праці перенасичений такими фахівцями. Одні реєструються в Центрах зайнятості, інші торгують або освоюють будівельні професії. Така невизначеність у майбутньому працевлаштуванні не сприяє якісному навчанню. Звісно, що в ринкових умовах важко прогнозувати необхідність у тих чи інших фахівцях. Однак з певною похибкою можна. Стосовно фахівців бюджетної сфери, то тут прогнози можуть бути доволі точними. Використання прогнозованих параметрів дозволить позбутися перекосів у підготовці фахівців. Нині, наприклад, хаотична підготовка учителів призвела до того, що учителям одних спеціальностей неможливо влаштуватися на роботу в школі, а з інших – немає ким заповнити вакантні місця (наприклад, учителів фізики, математики).

Не менш важливою умовою якісної вищої освіти є високий рівень профорієнтаційної роботи в школах. Нині вона занехаяна зовсім. Учні не завжди знайомлять з професіограмами основних професій, не вивчають і не проєктують на майбутню професію психолого-фізіологічні та фізичні властивості учнів. У результаті випускники шкіл дуже часто обирають майбутній вищий навчальний заклад інтуїтивно, за пропозицією друзів або своєї обізнаності щодо можливостей вищих закладів освіти у підготовці фахівців тих чи інших кваліфікацій. Якщо виш і напрям підготовки в ньому обрані навмання, то сподіватися на ефективне навчання студента – марна річ.

Таким чином, ще однією зовнішньою складовою високої якості вищої освіти є низький **рівень профорієнтаційної роботи за шкільною лавою**.

Важливим кроком у забезпеченні якості вищої освіти є надання Законом «Про вищу освіту» **автономії вищим навчальним закладам**. Це має стимулювати ВНЗ бути більш відповідальними за результати своєї праці. Однак надання автономії вищим закладам освіти на законодавчому рівні ще не означає, що вона автоматично піднесе відповідальність закладу за результати своєї діяльності. Потрібна копітка і добре продумана робота з піднесення відповідальності кожного викладача, кожного студента.

Європейські університети спрямовують свою автономію на вирішення таких завдань:

- самостійне формування профілю фахової підготовки шляхом запровадження гнучких систем траєкторії навчання;
- запровадження інноваційних магістерських і докторських програм, їх напрямів і спеціалізацій;
- самостійне визначення змісту освітньо-професійних програм;
- присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань з видачею відповідних дипломів;
- вручення дипломів власного зразка;
- визнання дипломів про здобуті в закордонних університетах кваліфікації «магістр», «доктор філософії» (PhD), «доктор наук» та вчені звання «доцент», «професор»;
- прийняття рішення про прирівнювання викладачів-іноземців до відповідних категорій професорсько-викладацького складу з відповідною посадою та оплатою праці;
- самостійне визначення відповідності предметів, прослуханих студентами університету за кордоном, своїм навчальним програмам з відповідного напрямку чи спеціальності і прийняття рішення про їх зарахування;
- самостійне встановлення відповідності навчального досвіду і результатів, здобутих в межах неформального навчання, до кредитів основної програми [1].

Звісно, що нашим вищим навчальним закладам до такої автономії потрібно пройти свій шлях. Класичним університетам,

які мають давню історію, потрібно довіряти повну автономію. Будуть помилки, можливо й зловживання... Однак, якщо хочемо інтегруватися до Європи, мусимо цією дорогою йти.

І, насамкінець, ще один зовнішній чинник – це моніторинг якості вищої освіти незалежно від МОН України і вищих закладів освіти службою. Законом України «Про вищу освіту» передбачено створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), яке перебере на себе певні регуляторні та контрольні функції Міністерства освіти і науки України, замінить Вищу атестаційну комісію та Державну акредитаційну комісію.

27 липня 2016 р. Кабінет Міністрів України затвердив персональний склад НАЗЯВО. Агентство розпочало свою роботу восени 2016 року.

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти має такі повноваження:

- формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм і подає його на затвердження МОН України;
- аналізує якість освітньої діяльності вищих навчальних закладів;
- проводить ліцензійну експертизу, готує експертний висновок щодо можливості видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності;
- формує пропозиції щодо переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на відповідних рівнях вищої освіти, і подає його МОН України;
- формує єдину базу даних запровадження вищими навчальними закладами спеціалізацій на кожному рівні вищої освіти;
- проводить акредитацію освітніх програм;
- формує критерії оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків вищих навчальних закладів України, за якими можуть визначатися рейтинги вищих навчальних закладах України;
- розробляє вимоги до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають наукові

ступені, розробляє порядок їх присудження спеціалізованими вченими радами вищих навчальних закладів (наукових установ) та подає його на затвердження МОН України;

- розробляє положення про акредитацію спеціалізованих вчених рад та подає його на затвердження МОН України, акредитує спеціалізовані вчені ради та контролює їх діяльність;

- акредитує незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти;

- здійснює інші повноваження, передбачені законом [4].

Оскільки агентство щойно розпочинає свою діяльність, тому важко спрогнозувати як воно впливатиме, а тим більше забезпечуватиме якість вищої освіти. Однак за будь-яких умов основні завдання щодо забезпечення якості підготовки фахівців бу-

дуть реалізовуватися самим навчальним закладом. А це і якісний склад професорсько-викладацького персоналу, і належна матеріально-технічна база, і якісні освітньо-професійні програми, робочі навчальні плани і програми, відповідні навчально-методичні матеріали тощо. Однак про це йти-меться у наступному дослідженні.

Висновки. Таким чином, якість вищої освіти значною мірою залежить від зовнішніх чинників. Серед них якісна середня освіта, високий рівень профорієнтаційної роботи в школах, ефективна система відбору і зарахування випускників шкіл до вищих навчальних закладів, прогнозування потреби у тих чи інших фахівцях, забезпечення автономії вищим закладам освіти, а також ефективна діяльність Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Забезпечення якості вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [education-ua.org/ru/component/cck/...](http://education-ua.org/ru/component/cck/)

2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kodeksy.com.ua/provivu/osvitu/statja-1.htm>.

3. **Кремень В. Г.** Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін / Василь Кремень // Професійно-технічна освіта. – 2014. – № 4. – С. 5–8.

4. **Левківський К.** Завдання щодо забезпечення якості вищої освіти України в контексті Болонського процесу / Казимир Левківський, Юрій Сухарніков // Вища школа. – 2004. – № 5–6. – С. 86–106.

5. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

6. Офіційний звіт про проведення в 2016 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : testportal.gov.ua/reports/.

7. Оцінка якості вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrreferat.com/index.php?referat=5160.

8. **Сікорський П. І.** Суперечності української освіти та способи їх вирішення / П. І. Сікорський // Освіта. – 2014. – 30.04–7.05. – С. 4,5.

REFERENCES

1. Zabezpechenia jakosti vyshchoi osvity [Electronic resource]. – Access mode : [education-ua.org/ru/component/cck/...](http://education-ua.org/ru/component/cck/)

2. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [Electronic resource]. – Access mode : <http://kodeksy.com.ua/provivu/osvitu/statja-1.htm>.

3. **Kremen V. H.** Problemy jakosti ukrainskoi osvity v konteksti suchasnyh tsyvilizatsijnyh zmin / Vasyl Kremen // Profesijno-tehnichna osvita. 2014. – № 4. – P. 5–8

4. **Levkivskiy K.** Zavdania shchodo zabezpechenia jakosti vyshchoi osvity v Ukraini v konteksti Bolonskogo protsesu / Kazymyr Levkivskiy, Jurij Sukharnikov // Vyscha shkola – 2004. – № 5–6. – P. 86–106.

5. Natsionalne agenstvo iz zabezpechenia jakosti vyshchoi osvity [Electronic resource]. – Access mode : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

6. Ofitsijnyy zvit pro provedenia v 2016 rotsi zovnishnjogo nezalezhnogo otsiniuvania rezul'tativ navchannia, zdobutyh na osnovi povnoi zagalnoi serednioi osvity [Electronic resource]. – Access mode : testportal.gov.ua/reports/.

7. Otsinka jakosti vyshchoi osvity [Electronic resource]. – Access mode : www.ukrreferat.com/index.php?referat=5160.

8. **Sikorskyi P. I.** Superechnosti ukrainskoi osvity ta sposoby ih vyrishenia / P. I. Sikorskyi // Osvita. – 2014. – 30.04 – 7.05. – P. 4,5.

Юлія ІВАНОВА

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
завідувач кафедри вищої математики
ім. М. П. Кравчука, Національний
університет біоресурсів
і природокористування України

Ключові слова: електронне навчання, дистанційне навчання, математична підготовка, принципи електронного навчання.

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню та дослідженню ефективності методики використання технології електронного навчання при вивченні математичних дисциплін. Автор аналізує стан проблеми використання дистанційного навчання, досліджує різні його моделі. Розкриває поняття та досліджує педагогічні можливості електронного навчання, аналізує принципи розробки електронних курсів.

УДК 378.147:004:51

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН В АГРАРНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

© Іванова Ю., 2016

Неперервний розвиток телекомунікацій, вимоги сучасного інформаційного суспільства, процеси перебудови та реформування системи вищої освіти України вимагають оновлення підходів, методів та технологій у сфері освіти.

Підвищення ролі якісних знань, необхідність і важливість швидкого навчання (в тому числі оволодіння новими спеціальностями), перенавчання фахівців та підвищення їхньої кваліфікації у різних сферах діяльності зумовлює стрімкий розвиток нових підходів до навчання та обґрунтовує актуальність розробок нових моделей інтенсивних форм навчання у різних сферах, насамперед у системі вищої освіти.

Найважливішим аспектом цих змін є акцент на розвиток співпраці між викладачем та студентом на основі нестандартних форм і методів взаємодії, створення науково-методичної системи безперервної освіти (як викладача, так і студента) у межах єдиного освітнього простору. Успішність навчання і виховання студента багато в чому залежить від того, як складеться цей тандем співпраці, які форми і методи при

цьому будуть застосовуватись, на основі яких сучасних технологій вони будуть побудовані.

Підвищення якості знань і авторитету випускників, подолання консервативності в процесі навчання – це завдання, що стоять перед сучасною вищою школою. Крім того, наявна суперечність між зростаючим потоком нової інформації, яка має велике значення для майбутньої успішної професійної діяльності студентів, і необхідністю засвоєння ними глибоких фундаментальних знань, без яких важко орієнтуватися в цьому потоці, можна розв'язати тільки інтенсивними, методично обґрунтованими методами.

Останнім часом помітно зростає кількість досліджень з використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Цій темі присвячені праці таких науковців, як К. О. Бабанов, В. Ю. Биков, В. Ф. Заболотний, О. В. Канарська, М. В. Кларін, Г. О. Козлакова, В. Я. Ляудіс, Л. І. Нічуговська, Л. І. Новицька, О. П. Пінчук, Т. Б. Поясок, В. О. Сластьонін, О. В. Шестопап та ін. Водночас недостатньо вивченими залишаються особливості застосування електронного навчання у вищій школі, зокрема в процесі математичної підготовки майбутніх аграріїв.

Мета статті – розкрити сутність та особливості застосування електронного навчання, його вплив на математичну підготовку майбутніх фахівців аграріїв, дати узагальнену характеристику інноваційних моделей навчання; розглянути сучасні підходи до впровадження електронних систем у навчальний процес у вищій школі.

Сьогодні актуальною проблемою стає прагнення більшої частини студентів, навчатися в таких вищих навчальних закладах, які б могли забезпечити їм високий рівень професійної підготовки та використання найсучасніших засобів навчання. Розвиток електронного навчання – це можлива відповідь на поставлені питання. В основі електронного навчання закладені педагогічні технології, які дозволяють за-

безпечити різні темпи навчання для різних груп студентів, а також самостійність у самоосвіті, поєднання різних форм і методів взаємодії викладача та студента.

Натепер у мережі Інтернет уже створені й успішно розвиваються дистанційні курси, які дають різнобічні й глибокі знання в різних предметних галузях.

Можна з упевненістю сказати, що в сучасних умовах широкого впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сферу освіти за електронним навчанням – майбутнє. Тому технології електронного навчання потребують постійного розвитку та пошуку нових способів застосування їх в звичній системі освіти, у пошуку нових підходів.

Зміст та наповнення електронних засобів навчального призначення повинні відповідати державним стандартам вищої освіти та закону України „Про вищу освіту”, враховувати необхідність активного використання комп'ютерної техніки в навчальному процесі. Навчальний матеріал повинен бути структурований таким чином, щоб сформувати в студентів особистий тезаурус науково-предметних знань, розвинути навички володіння професійними прийомами, методами і способами їх застосування.

До переваг дистанційної форми навчання слід віднести: навчання в психологічно комфортній, звичній для студента обстановці за його комп'ютером; можливість вибору індивідуального терміну та темпу навчання; висока частка самостійності поряд з можливістю в будь-який час отримати допомогу від викладача; подолання територіальних і часових обмежень.

При застосуванні дистанційної форми навчання виділяють навчальні системи, які розрізняються за способом отримання-передачі навчальної інформації: синхронні навчальні системи (системи on-line, у реальному часі), які передбачають одночасну участь у процесі навчальних занять студентів і викладача та асинхронні системи (системи off-line), які не потребують одночасної участі студентів і викладача. Студент сам вибирає час і план занять. Також

існують змішані системи, які використовують елементи як синхронних, так і асинхронних систем.

Щодо технічної основи передачі даних, то можна виділити такі форми дистанційного навчання: розсилка друкованих матеріалів поштою, така форма характерна для традиційного заочного навчання; розсилка аудіо- та відеокасет, дискет, CD-ROM; засоби аудіографіки, інтерактивні дошки, також навчальні фільми, навчальні програми на радіо чи телебаченні; інформування через інтерактивне Web TV і відеоконференції; через телеконференції Usenet, IRC; через електронну пошту і листи; через web-сторінки; через web-форум [10, с. 49].

Останнім часом Інтернет активно витісняє інші форми дистанційного навчання. Це пов'язано з наступними обставинами: технічний розвиток Інтернет-технологій, що дозволяють більш дешевими і зручними засобами імітувати будь-яку навчальну модель; простота підключення до мережі Інтернет; відносно низька вартість спілкування.

Найбільш ефективно за допомогою дистанційного навчання можна вирішувати такі завдання: залучення викладачів з регіонів до досвіду і розробок провідних фахівців країни в галузі нових технологій в освіті. При цьому не треба виїжджати за межі свого міста – розробки провідних фахівців доступні за допомогою зв'язку через Інтернет. Це дозволяє прискорити передачу передового досвіду і значно розширити ступінь його поширення і впровадження в освітній процес [11, с. 128].

Технічна реалізація системи дистанційного навчання представляє собою досить складний програмно-апаратний комплекс. З програмним забезпеченням одночасно працює кілька категорій користувачів: викладачі, студенти, автори навчальних курсів [3, с. 97].

Основними компонентами програмного продукту для дистанційного навчання є: засоби розробки навчального контенту; система управління навчанням; система обміну інформацією між учасниками навчаль-

ного процесу; система доставки навчального контенту, як правило, це веб-сайт.

Компоненти системи можуть взаємодіяти із зовнішніми інформаційними системами. Як об'єкт взаємодії може виступати система обліку студентів.

Існує певний відсоток людей, для яких єдино можливим способом сприйняття навчального матеріалу є аудиторна форма навчання. Однак, як показують дослідження, мінімум 80% учнів можуть ефективно сприймати навчальні матеріали в будь-якій формі. Це означає, що абсолютна більшість людей здатні ефективно навчатися електронним способом, природно, за умови наявності адекватного навчального контенту (змісту курсів) [4].

На сьогодні існує декілька моделей дистанційного навчання.

Перша модель – навчання за типом екстернату. Навчання, орієнтоване на вимоги певної робочої програми курсу і призначене для студентів, які з якихось причин не можуть відвідувати очно навчальний заклад.

Друга модель – навчання на базі одного навчального закладу. Це система навчання для студентів, які навчаються заочно або дистанційно, тобто на основі нових інформаційних технологій, включаючи комп'ютерні телекомунікації.

Третя модель – навчання базується на співпраці декількох навчальних закладів. Вона передбачає спільну підготовку єдиних програм заочного дистанційного навчання для кількох навчальних закладів з провідних дисциплін (у будь-яких районах країни і за кордоном).

Четверта модель – автономні освітні установи, спеціально створені для відкритого або дистанційного навчання, у яких студенти можуть отримати освіту за різними напрямками. Вони спеціалізуються в створенні мультимедійних курсів.

П'ята модель – навчання за автономними навчальними системами. Навчання в межах подібних систем ведеться цілком за допомогою телебачення, відеозаписів або радіопрограм, а також додаткових друкованих посібників [7, с. 51].

Найбільш поширеними є види дистанційного навчання, засновані на: інтерактивному телебаченні: основна перевага даного виду в його можливості безпосереднього візуального контакту з аудиторією, яка перебуває на різних відстанях від викладача; комп'ютерних телекомунікаційних мережах (регіональних, глобальних), з різними дидактичними можливостями залежно від конфігурацій (текстових файлів, мультимедійних технологій, відеоконференцій): передбачає використання комп'ютерних телекомунікацій у режимі електронної пошти, телеконференцій, інформаційних ресурсів мережі Інтернет; поєднання технологій компакт-дисків і мережі Інтернет передбачає використання компакт-дисків як базового електронного підручника [9].

У дистанційному навчанні, де панує інша мотиваційна система студента, головне – показати, як отримані знання можуть бути реалізовані на практиці. Тому курси розробляються таким чином, щоб людина, яка навчається, не стільки запам'ятала і відтворила інформацію, скільки пов'язала її з реальними життєвими ситуаціями.

Дистанційне навчання спирається на комбінацію видів навчальної діяльності прикладного характеру, які спонукають студента творчо й активно освоювати інформацію. У найзагальнішому вигляді вивчення дистанційного курсу вимагає інтенсивної та регулярної комбінованої роботи над пропонованими текстами, розв'язанням задач, виконанням письмових робіт, участь у дискусіях, а також проходження певної кількості контролюючих заходів [5, с. 138].

Поняття «електронне навчання» сьогодні вживається поряд зі старим терміном «дистанційне навчання». Електронне навчання – більш вузьке поняття, що означає різні форми і методи навчання на основі інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ). Сьогодні електронне навчання знаходиться на вищому щаблі розвитку, тому на ринку представлено безліч форм онлайн навчання й освіти. Існують такі форми, як «Швидке онлайн на-

вчання» (за допомогою PowerPoint і Flash технологій), моделювання роботи з додатками, моделювання бізнес-процесів, використовувати анімованих персонажів, аудіо-, відео- і ще багато інших інтерактивних елементів навчального процесу. У багатьох вищих навчальних закладах Інтернет активно використовується для роздачі матеріалів для занять, спілкування між викладачами та студентами.

Початкові концепції електронного навчання (ЕН) зазнали деяких змін. У перші кілька років компанії прагнули якомога швидше розмістити в мережі існуючі слайди і навчальні матеріали. Сьогоднішні програми ЕН дуже сильно відрізняються від навчанням під керівництвом інструктора: вони демонструються і працюють як фільми в режимі реального часу, онлайнвідеоігри і віртуальні досліди з повним зануренням [1, с. 179].

Електронне навчання, за одним з визначень, – це навчання з використанням комп'ютерів і комп'ютерних мереж. На відміну від дистанційного навчання (наприклад, з відправкою матеріалів поштою), ЕН використовує всі переваги сучасних комп'ютерів: графіку, звук, тривимірні сцени й анімацію, тренажери і т. д. На відміну від комп'ютерного навчання (computer-based training, коли користувач працює один на один з ПК), електронне навчання базується на використанні можливостей мереж: передачу результатів навчання керівнику, можливості спільної роботи, консультацій та обговорення, обмін досвідом, підтримку викладача і багато іншого.

Вважається, що електронне навчання – синонім таких термінів, як навчання із застосуванням комп'ютерів, навчання в мережі, віртуальне навчання, навчання за допомогою інформаційних, електронних технологій [8]. Існує визначення, яке дали фахівці ЮНЕСКО: «електронне навчання – це навчання за допомогою Інтернет і мультимедіа». Можна сказати, що визначень ЕН широке розмаїття, однак з їх опису можна зробити висновок, що ЕН використовується передусім у вищій та професійній освіті.

Очевидно, що освіта майбутнього тісно пов'язана з розвитком комп'ютерних технологій. Тому використання технологій електронного навчання в навчальному процесі вищої школи є актуальною проблемою сучасного навчання.

Електронний курс у системі електронного навчання є основним носієм знань для студента. Відомо, що ефективність електронного курсу може в багато разів перевищувати ефективність друкованих документів, анімацію, рольові ігри, інтерактивні моделі і тренажери, імітатори обладнання і цілі тривимірні світи допомагають наочно і захоплююче донести до студента знання і вміння [9]. Поняття «електронний курс» має різні класифікації, на нашу думку, слід виділити види електронних курсів, які залежать від характеру організації ЕН: самонавчання; кероване навчання; навчання, спрямоване викладачем; убудоване навчання; дистанційна підготовка.

Натепер технології електронного навчання активно розвиваються. Тому безліч компаній надає послуги в галузі ЕН. Інструменти для створення курсів спочатку представляли собою неспеціалізовані засоби для верстання, програмування, дизайну, обробки звуку, відео- і анімації. Пізніше, з розвитком електронного навчання і збільшенням попиту на електронні курси, з'явилися перші вузькоспеціалізовані засоби створення курсів, а в пакети програм верстання і розробки мультимедійного контенту були додані функції для створення навчальних об'єктів. При цьому особлива увага приділяється не тільки можливостям розробки, але й відповідності міжнародним стандартам у галузі електронного навчання. Велика частина сучасних систем управління знаннями і систем управління навчанням оснащені вбудованими засобами створення електронних навчальних курсів. Крім цього, існує велика кількість самостійних програмних засобів розробки мультимедійних навчальних об'єктів і цілих курсів.

Національний університет біоресурсів і природокористування України (НУБіП

України) є одним з провідних українських вищих навчальних закладів у галузі агробізнесу й агроекономіки. Останнім часом в університеті відбувається активна модернізація освітнього процесу, тому всі зусилля спрямовані на міжнародне визнання у сфері освіти через підвищення якості надання освітніх послуг, поєднання науки, освіти й виробництва [6, с. 23]. У НУБіП України останнім часом широко застосовується в навчальному процесі e-learning, електронний ресурс, спеціально створений для електронного навчання. Кожен викладач, який працює в цьому ресурсі і створює свій навчальний курс, повинен дотримуватись певних принципів при створенні курсів.

Принцип розподіленості навчального матеріалу. Інформаційні навчальні ресурси можуть бути розділені на дві групи: ті, що знаходяться у студента (локальні компоненти), і ті, які розміщуються на комп'ютерах навчального центру (мережеві компоненти). У межах наших електронних курсів усі ресурси перебувають на комп'ютерах університету.

Принцип інтерактивності навчального матеріалу. При електронному навчанні комп'ютер стає основним дидактичним інструментом, і замість розрізнених навчальних програм потрібен цілісний інтерактивний курс, який достатньо повно представляє всю навчальну інформацію.

Принцип мультимедійного подання навчальної інформації. Великий обсяг інформації вимагає використання відповідного носія. Інтерактивний електронний курс дає можливість інтегрувати різні середовища подання інформації – текст, статичну і динамічну графіку, відео- та аудіозаписи в єдиний комплекс, що дозволяє людині, яка навчається, стати активним учасником навчального процесу, оскільки видача інформації відбувається у відповідь на певні його дії.

Принцип адаптивності до особистісних особливостей студента. Обсяг інформації варіюється залежно від індивідуальних особливостей кожного, хто навчається. Студент не може піти далі перш ніж виконає попереднє завдання, програма може включати

блок питань, який відразу з'ясовує, чи вивчив студент теоретичний матеріал перед тим, як виконувати практичні завдання.

Така форма організації навчального процесу забезпечує більш високу ефективність навчання навіть, якщо немає достатньої його вмотивованості.

Успішне впровадження в навчальний процес систем електронного навчання вимагає великих зусиль та роботи, коли треба переглянути зміст і спрямованість навчання в аграрному університеті з метою формування професійної готовності випускників [2, с. 144].

ЛІТЕРАТУРА

1. Средства дистанционного обучения. Методика, технология, инструментарий / Агапов С. В., Джалишвили З. О., Кречман Д. Л. и др. – СПб. : БХВ-Петербург, 2003. – 336 с. – (Серия "Мастер решений").
2. Біла книга національної освіти України / Алексеєнко Т. Ф., Аніщенко В. М., Балл Г. О. [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. – К. : Інформ. системи, 2010. – 342 с.
3. **Ильин Г. Л.** Проектное образование и реформация науки / Г. Л. Ильин. – М. : Академия, 1993. – 216 с.
4. Інформаційний портал „Дистанційне навчання” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.distance-learning.ru/db/el/F22094CD6B7BF526C3256C24004F2A8F/doc.html>.
5. **Кларин М. В.** Инновации в обучении: метафоры и модели / М. В. Кларин. – М. : Наука, 1997. – 223 с.
6. **Ніколаєнко С. М.** Аграрна освіта і наука в Україні в умовах Євроінтеграції: проблеми та виклики / С. М. Ніколаєнко // Вища школа. – 2015. – № 11–12. – С. 21–28.
7. **Околесов О. П.** Системный подход к построению электронного курса для дистанционного обучения / О. П. Околесов. – М. : Педагогика, 1999. – № 6. – С. 50–56.
8. От e-learning к we-learning [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://blog.berzin.com/from-e-learning-to-we-learning/>
9. E-learningsoft. От виртуального обучения к реальным успехам [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.training.com.ua/live/news/ELearning_ot_virtualnogo_obuchenija_k_realnim_uspeham
10. **Хуторской А. В.** Современная дидактика : учебник для вузов. / А. В. Хуторской. – СПб. : Питер, 2001. – 544 с. – (Серия «Учебник нового века»).
11. **Хуторской А. В.** Интернет в школе : практикум по дистанционному обучению / А. В. Хуторской. М. : ИОСО РАО, 2000. – 304 с.

Отже, здійснене дослідження показало, що впровадження в навчальний процес систем електронного навчання у вищій школі сприяє істотному підвищенню теоретичної і практичної підготовки студентів, врахуванню їх здібностей, інтересів і нахилів, типових й індивідуальних відмінностей, підвищує професійну зорієнтованість навчання. Таке навчання забезпечує варіативність та особистісно-орієнтовану спрямованість навчального процесу, який своєю чергою забезпечує здатність майбутнього аграрія включитись в інноваційну професійну діяльність.

REFERENCES

1. Distance learning tools. Technique, technology tools / Ahaponov S. V., Dzhalashvily Z. O., Krechman D. L. and other. – SPb. : BHV-Petersburg, 2003. – 336 p. – (Series "Master-making").
2. White Book of National Education Ukraine / Alekseyenko T. F., Anischenko V. M., Ball G. A. ; under the general editorship of academician V. G. Kremen ; NAPS Ukraine. – K. : Inform. systems, 2010. – 342 p.
3. Ilyin G. L. Proactive education and reformation of science / G. L. Ilyin. – M. : Academy, 1993. – 216 p.
4. Information portal "Distance Learning" [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.distance-learning.ru/db/el/F22094CD6B7BF526C3256C24004F2A8F/doc.html>.
5. Klarin M. V. Innovation in education: metaphors and models / M. V. Klarin. – M. : Nauka, 1997. – 223 p.
6. Nikolaenko S. M. Agricultural education and science in Ukraine in terms of European Integration: Issues and Challenges / S. M. Nikolaenko // Vyscha shkola. – 2015. – № 11–12. – P. 21–28.
7. Okolesov O. P. Systematic approach to e-learning course construction for distance learning / O. P. Okolesov // M. : Pedagogy, 1999. – № 6. – P. 50–56.
8. From e-learning to we-learning [Electronic resource]. – Access mode : <http://blog.berzin.com/from-e-learning-to-we-learning/>
9. E-learningsoft. From virtual learning to real success [Electronic resource]. – Access mode : http://www.training.com.ua/live/news/ELearning_ot_virtualnogo_obuchenija_k_realnim_uspeham
10. Hutorskoy A. V. Modern didactics : Textbook for universities / A. V. Hutorskoy. – St. Petersburg : Peter, 2001. – 544 p. – (A series of "New Century Textbook").
11. Hutorskoy A. V. Internet at school : distance learning workshop / A. V. Hutorskoy. – M. : IEC RAE, 2000. – 304 p.

Галина КОЗЛАКОВА

доктор педагогічних наук, професор,
академік АМСКП

УДК 378(477)

**РЕГІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ЯК
НАУКОВО-ОСВІТНЄ
СЕРЕДОВИЩЕ
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ
ЛІДЕРІВ ВИЩОЇ
ШКОЛИ**

© Козлакова Г., 2016

Ключові слова: університети малих міст України, науково-освітнє середовище, наукові дослідження, вища освіта, випускники університету, працевлаштування молоді, науково-дослідницька діяльність.

Статтю присвячено аналізу проблем науково-освітньої діяльності декількох регіональних університетів України та її значення для підтримки освітнього рівня і працевлаштування населення регіону. Схарактеризовано наукову тематику досліджень представників наукових шкіл педагогічних університетів міст Глухова, Переяслав-Хмельницького, Умані. Визначено актуальність впливу активного науково-освітнього середовища на формування лідерських якостей випускників університету та їх подальшу орієнтацію на науково-дослідницьку діяльність.

Постановка проблеми та її актуальність. Удосконалення, модернізація, трансформація, реформування вищої освіти – усі ці та багато інших термінів в останні роки використовуються представниками різних рівнів управління вищою освітою з єдиною метою – інтегрувати або наблизити діяльність наших університетів до європейських. Проте при цьому мало хто згадує про інертність соціальних систем, про збереження національних традицій у процесі передачі знань від старших поколінь до прийдешніх, про особливості набуття вищої освіти в столичних університетах і складнощі виживання регіональних університетів.

За довгі роки плідної роботи в Інституті вищої освіти НАПН України, зокрема за останні два роки, автор статті мала нагоду ознайомитися з діяльністю багатьох університетів у різних містах України шляхом участі в науково-практичних конференціях, засіданнях спеціалізованих вчених рад та безпосередньої участі в навчальному процесі. Натепер більшість університетів мають одну спільну проблему – як саме вижити під час політичної та економічної нестабільності, де знайти кошти на розвиток наукових досліджень, без яких університет втрачає свій статус.

Прикладом такого виживання, тобто наполегливої адміністративної, наукової, освітньої діяльності, можна назвати університети, що працюють у малих містах України, вчасно видають дипломи про вищу освіту, здійснюють захист кандидатських і докторських дисертацій, формують і підтримують власні наукові школи. Уперше увагу даній проблемі було присвячено ще в 2003 році, коли в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (УДПУ) відбулася Перша всеукраїнська науково-практична конференція «Наукові засади розвитку університетської освіти в малих містах України» [3]. Співголовами оргкомітету були Андрущенко Віктор Петрович, директор Інституту вищої освіти, і Кузь Володимир Григорович, ректор університету, зараз – академіки НАПН України.

Сподівалися, що дана конференція стане традиційною із відвіданням інших університетських міст (Глухова, Дрогобича, Ніжина, Переяслав-Хмельницького, Слов'янська тощо), але потім усе захопило розповсюдження Болонського процесу, проте ідея університетської освіти постійно стверджувалася у наукових працях багатьох філософів і педагогів (В. Андрущенко, О. Глузман, М. Михальченко, Г. Козлакова, К. Корсак, С. Курбатов, З. Самчук та ін.). На думку автора статті, висвітлення досвіду науково-освітньої діяльності університетів саме у малих містах України, звернення уваги на необхідність громадської, освітнянської і фінансової підтримки їх діяльності сприятиме відтворенню соціальної стабільності, підвищенню рівня якості університетської освіти, а головне – вирішенню багатьох проблем викладачів і студентів, які спільними зусиллями хочуть зберегти свої університети.

1. Роль регіонального університету у розвитку вищої освіти

Про значення регіонального університету для громадськості регіону чітко наголосив академік В. Кузь у своїх тезах «Університет в регіоні» [3, с. 57–58]. Зокрема, він зазначив, що університет готує кадри для міста Умань та сільських шкіл ближніх до міста областей – Черкаської, Вінниць-

кої, Кіровоградської та інших. Завдання університету визначено як підготовка науково-педагогічних кадрів для школи нового покоління, школи ХХІ століття. Особливою відмінністю університету стало те, що за його ініціативою на базі місцевих педагогічних училищ створено декілька навчально-науково-освітніх центрів, факультетів довищівської підготовки. Це забезпечує поширення сфери впливу університету, наближенню освітнього процесу до місця проживання, більш повне задоволення освітніх потреб населення регіону.

Перспективою діяльності регіонального університету визначено відкриття нових спеціальностей відповідно до потреб місцевої промисловості, тобто перетворення університету від однопрофільного педагогічного до багатoproфільного. Як відомо, доцільність даної тези підтверджено діяльністю УДПУ у наступні роки.

З роками змінювалися ректори УДПУ, проте упевнено зберігалися наукові традиції університету, успішно працювали творчі лабораторії: «Педагогічне краєзнавство Черкащини» (керівник д.пед.н., проф. Побірченко Н. С.), «Проблеми дидактики фізики в основній школі» (керівник д.ф.-м.н., проф. Мартинюк М. Т.), «Проблеми трудової підготовки учнів у сільській школі» (керівник д.пед.н., проф. Коберник О. М.) та ін.

Визначальним напрямом розвитку наукової сфери УДПУ у 2008 р. стала участь у розробках наукових проєктів, про що розповів член-кореспондент НАПН України, ректор Мартинюк М. Т. у статті «Запроваджуємо інноваційний тип навчання» [4, с.1]. На замовлення МОН України університет виграв тендер з надання консультативних послуг з організації та проведення дослідження «Стандарти діяльності загальноосвітнього навчального закладу» (у межах проєкту «Рівний доступ до якісної освіти в Україні»).

Важливим напрямом розвитку університету також позначено наукове співробітництво із закордонними організаціями. На той час УДПУ здійснював інтернаціоналізацію сфер університетської діяльності у межах 32 угод про співпрацю: шляхом організації 10 міжнародних конференцій, під-

вищення кваліфікації викладачів у країнах Європи і США. В УДПУ щорічно відбувається Всеукраїнська студентська олімпіада з технологічної і професійної освіти.

У травні 2008 р. в УДПУ урочисто відкрито Польський культурно-освітній центр за участю Генерального консула республіки Польща в Києві.

На наш погляд, університет має достатньо інтелектуальних, кадрових і матеріально-технічних ресурсів для створення й успішного функціонування таких центрів спільно з університетами інших країн Європи і Світу.

2. Особливості наукового середовища регіонального університету

Спираючись на попередні дослідження з проблеми вдосконалення університетської освіти, у нашій праці [3, с. 43–45] виявлено шість суттєвих ознак університетської освіти, а саме: забезпечення багаторівневості навчання, формування випускника як представника національної інтелігенції, здійснення фундаментальних наукових досліджень, високий рівень інформатизації навчального процесу, створення регіонального опорного центру підготовки і перепідготовки науково-педагогічних кадрів, можливість забезпечення дистанційної форми навчання.

На сьогодні можна з певністю додати до цих ознак ще декілька, що впливають з реальності євроінтеграційних процесів, а саме: створення координаційного центру науково-дослідницької діяльності науковців, викладачів і студентів у сфері міжнародної співпраці, формування і розвиток наукових шкіл провідних учених університету, функціонування спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій тощо.

Прикладом успішного формування наукових шкіл, безперечно, можна назвати Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (ГНПУ) [5, с. 4]. У навчальному закладі створено десять наукових лабораторій, у яких виконуються цікаві дослідження з різних галузей освіти і науки. Назвемо лише ті, що безпосередньо стосуються вдосконалення підготовки вчителів і науковців:

1) наукова лабораторія кафедри педагогіки і психології (керівник д. пед. н., проф. Бірюк Л. Я.) працює над темою «Теоретико-методичні засади реалізації креативного підходу до фахової підготовки вчителя початкових класів» за напрямом: розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів;

2) наукова лабораторія кафедри машинознавства має інженерно-педагогічний профіль (керівник д. пед. н., проф. Курок В. П.) та виконує НДР за темою «Інженерна підготовка майбутніх учителів трудового навчання»;

3) наукова лабораторія кафедри української і зарубіжної літератури (керівник д. філол. н., проф. Новиков А. О.) досліджує НДР за темою «Театральне мистецтво і драматургія як складова професійної підготовки майбутнього вчителя», науковий напрям – вивчення українського літературно-мистецького процесу ХІХ – початку ХХ століття, професійна підготовка майбутніх філологів.

Не можна не звернути увагу на дослідження творчого колективу кафедри фізики і методики її викладання (керівник д. ф.-м. н., проф. Качурик І. І.), яким виконувалися держбюджетні теми, одна з них – «Квантові та ортогональні симетрії у квантовій теорії» розробляється у співробітництві з Інститутом теоретичної фізики НАН України. Викладачі кафедри беруть участь у міжнародному проєкті щодо використання унікального обладнання – електронного синхротрону в Гамбурзі разом з науковцями Європи.

В університеті успішно працюють наукові школи відомих професорів – академіка НАПН України, д. пед. н., проф. М. С. Вашуленка, випускника університету, а також д. пед. н., проф. Л. І. Міщик [5, с. 5].

Наукова школа академіка М. С. Вашуленка «Теоретико-методичні засади комплексного підходу до фахової підготовки вчителя початкових класів» здійснює наукову роботу за такими напрямками:

проведення теоретичних та експериментальних досліджень актуальних проблем навчання, виховання і розвитку молодших школярів;

використання результатів досліджень у процесі підготовки науково-педагогічних кадрів для початкової ланки загальноосвітньої школи;

проведення науково-методичних конференцій, семінарів, нарад щодо співробітництва з установами НАПН України, ВНЗ та закладами післядипломної педагогічної освіти.

За науковим керівництвом академіка М. С. Вашуленка захищено понад 20 кандидатських дисертацій та дві докторські з методики навчання української мови у школі та ВНЗ, зокрема для ГНПУ імені Олександра Довженка підготовлено чотири кандидатів педагогічних наук.

Серед дослідників історії педагогіки, методології і практики належить особливе місце д. пед. н., проф. Міщик Л. І. Дослідження в галузі розвитку соціальної педагогіки в Україні, багаторівневої підготовки спеціалістів із соціальної педагогіки стали класикою вітчизняної соціально-педагогічної науки. Започаткована ще у Запорізькому педагогічному університеті наукова школа професора Л. І. Міщик продовжує дослідження за напрямом «Психолого-педагогічні засади формування соціального педагога в умовах вищого навчального закладу», що обумовлено потребою держави у висококваліфікованих, мобільно професійних, конкурентоспроможних і затребуваних на ринку праці фахівцях.

Студенти-волонтери 3–4 курсів спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота» разом з Глухівською держадміністрацією проводять щомісячну акцію щодо профілактичної роботи серед дітей і молоді. Наукова школа професора Міщик Л. І., у роботі якої беруть участь відомі вчені різних регіонів України, неодноразово проводила виїзні засідання у закордонних університетах Канади, США, Німеччини, Швеції тощо. Результати роботи школи стали основою для успішного захисту 22 кандидатських і докторських дисертацій.

Завдяки активній діяльності представлених вище наукових шкіл у ГНПУ імені Олександра Довженка щорічно відбуваються всеукраїнські предметні олімпіади з початкової та дошкільної освіти, соціальної

роботи і педагогіки, різноманітні конференції всеукраїнського і міжнародного рівнів.

Приверненню уваги до діяльності науково-педагогічних шкіл присвячено статтю відомого дослідника-історика доктора історичних наук, професора Б. І. Корольова в одному з випусків газети «Освіта» (2016) та засідання Круглого столу під час роботи виставки «Інноватика в освіті-2016», модератор і організатор д.пед.н., проф. Н.М. Дем'яненко.

3. Історичні витоки та міжнародна співпраця

У 2016 р. виповнилося 30 років Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університету імені Григорія Сковороди. Проте неперервний освітній процес у цьому навчальному закладі триває вже понад 300 років, що докладно висвітлено в публікаціях відомих істориків, педагогів (тоді ще педагогічного інституту) та ректора д. іст. н., професора В. П. Коцура [6, с. 8–10].

У цій презентації ректор характеризує вищу освіту як соціокультурний феномен нашого часу та визначає основні напрями науково-освітньої діяльності щодо перетворення інституту в університет:

по-перше, забезпечення сучасного науково-теоретичного рівня викладання та виховання носіїв освітніх знань і послуг;

по-друге, удосконалення індивідуальної роботи зі студентами, використання сучасних засобів навчання, навчальних ігор, ділових модулів, інформаційних технологій тощо;

по-третє, налагодження роботи навчально-науково-виробничих комплексів, співпраця з педагогічними коледжами та закладами професійно-технічної освіти;

по-четверте, створення системи ґрунтовної педагогічної практики відповідно до нових інтегрованих навчальних курсів.

Уже на той час навчально-виховний процес в інституті здійснювали 17 докторів наук, професорів та 95 кандидатів наук, доцентів.

Відповідно до прийнятої в Переяслав-Хмельницькому педагогічному інституті імені Г. Сковороди Програми побудови інформаційно-освітньої мережі інституту визначено шляхи та умови переходу на інно-

ваційні технології навчання, завдяки чому було досягнуто значного прогресу у сфері інформатизації інституту. Зокрема, обладнано комп'ютерами останнього покоління спеціалізовані навчальні класи та всі служби інституту, створено систему централізованого інформаційного простору, забезпечено доступ до мережі Інтернет, створено умови для автоматизації діяльності структурних підрозділів інституту шляхом упровадження програмних комплексів «Методист», «Деканат», «Кадри», «Бібліотекар» тощо.

Науково-дослідна робота тоді ще в інституті охоплювала актуальні проблеми педагогічної освіти, а саме вивчення психологічних рис особистості як індивідуальності, ролі педагога в структурі міжособистісних взаємин, ефективність професійної діяльності вчителя, актуальні проблеми історії педагогіки тощо. Інформацію про інститут подано на віртуальних сайтах Інтернету, завдяки чому налагоджено контакти з іншими університетами, організаціями світу та міжнародними фондами. Як наслідок, поглиблюється міжнародна співпраця з педагогічної освіти і науки. Наприклад, у листопаді 2015 р. проведено спільний українсько-чеський семінар, спрямований на підготовку сучасного керівника – лідера в галузі освіти за участю професорів з Карлівського університету, місто Прага [7, с. 5].

Щороку в університеті організовується святкування до дня народження відомого українського філософа «Сковородинські читання», відбуваються наукові конференції «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності і культури», «Психолінгвістика в сучасному світі» та ін.

Варто зазначити, що безперечним лідером усіх інновацій у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди є ректор, дійсний член НАПН України В. П. Коцур.

4. Різноманітність назв університетів як необхідність пошуку спільного та особливого в їх діяльності

За останні десятиріччя українським університетам довелося пережити не лише зміни у структурі, назвах і напрямках діяль-

ності, а також брати участь у різних експериментах щодо перевірки найбільш дієвих моделей європейських університетів, які начебто могли стати ефективними на наших теренах. Усі компаративні дослідження у цій сфері завершуються висновком: а ми зробимо по-своєму, бо так краще.

Ні в якому разі не можна применшувати значення науково-освітньої діяльності університету, якщо він називається «державний», а не національний. Стандарти, освітні програми, затверджені Міністерством освіти і науки для навчання за конкретною спеціальністю, однакові для виконання в усіх університетах великих і малих міст. Проте іноді здається, що набуття університетом ще однієї характеристики типу дослідницький, комерційний, університет для бізнесу обов'язково вплине на вдосконалення освітнього процесу і підвищення якості навчання.

Погоджуючись із загальним прагненням університетів до вищих рейтингів, наслідками яких мають бути збільшення кількості вступників і підвищення заробітної платні викладачів, звернемо увагу на таку ознаку університету, як кількість випускників, які стали лідерами різного рівня, – від Нобелівських лауреатів до звичайного завідувача кафедри і директора школи. Причиною для цього є гордість випускників за свою Альма-Матір, за тих реальних лідерів, які були однокурсниками або мають диплом випускника того ж університету. У наш час, рік 25-ї річниці незалежності України, можна з гордістю говорити про досягнення президентських університетів, тобто тих, у яких навчалися свого часу майбутні Президенти незалежної України. Але дослідження цих особливих умов, у яких закладаються якості лідерів найвищого ґатунку, може бути предметом окремого дослідження.

Висновки

Вищенаведене уможливорює такі висновки та рекомендації.

1. Процес розвитку університетського типу навчання продовжується, і прикладом для цього є поступове перетворення регіональних навчальних закладів з училищ на коледжі, з коледжів в інститути та універ-

ситети. Даний процес обумовлений необхідністю забезпечення рівного доступу до вищої освіти всіх верств населення, наближенням місця навчання до місця проживання молоді, випускників загальноосвітніх шкіл.

2. Змінюється середовище, у якому здійснюється навчання, підвищується рівень кваліфікації професорсько-викладацького складу університетів, спроможність до здійснення фундаментальних наукових досліджень та участі в міжнародній співпраці. Осучаснення освітнього середовища безпосередньо впливає на формування лідерських якостей випускників та їх почуття гордості щодо причетності до свого університету.

3. Принципово новий рівень інформатизації адміністрування, навчання і здійснення наукових досліджень в університетах

обумовлено використанням сучасних можливостей мобільних електронних засобів, Інтернет-ресурсів і швидкісних комунікацій. Кожний університет підтримує свій інформаційно-освітній портал як сукупність веб-сайтів функціональних підрозділів, що забезпечують відкритість вступу до навчання, результатів наукових досліджень, навчальних і наукових здобутків студентів і викладачів.

4. У системі вищої освіти України існує багато резервів і можливостей для підвищення якості вищої освіти за рахунок прагнення навчальних закладів до університетського типу навчання і збереження власних науково-педагогічних традицій, зокрема, в університетах малих міст обласного підпорядкування, що заслуговує на всебічну адміністративну, громадську і спонсорську підтримку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Вища освіта в регіонах України : навчальний курс для магістрантів / В. П. Андрущенко, Г. О. Козлакова // Вісник Херсонського державного технічного університету // редкол. : Ю. Н. Бардачев (ред.), В. П. Андрущенко та ін. – Херсон : ХДТУ, 2001. – Вип. 2(11). – С. 168–169.
2. Освіта України за роки незалежності: стан, факти, події / за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : Вища школа, 2001. – 159 с.
3. Наукові засади розвитку університетської освіти в малих містах України // Перша Всеукраїнська науково-практична конференція 17–18 жовтня 2003 р. : тези доповідей. – К. ; Умань : УДПУ ім. Павла Тичини, 2003. – 110 с.
4. Педагогічні вісті / Газета УДПУ імені Павла Тичини. – 2008. – № 183, вересень.
5. Освітня вісті : газета / Глухівський національний педагогічний університет імені О. П. Довженка. – 2014. – № 8(145), спецвипуск.
6. Педагогічна газета. – 2001. – № 11(89), листопад. – С. 9–10.
7. Педагогічні обрії : газета / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди». – 2015. – № 8 (109), грудень.
8. Офіційний веб-сайт Глухівського національного педагогічного університету імені О. П. Довженка. – URL : www.gnpu.edu.ua
9. Офіційний веб-сайт Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – URL : www.udpu.org.ua
10. Офіційний веб-сайт Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – URL : www.phdpu.edu.ua
11. Higher Education in International Perspective. Towards the 21st Century // Edited by Z. Morsy and Ph. Altbach. – New York : Advent Books, Inc., 1993. – 218 p.

REFERENCES

1. Andruschenko V. Higher education in regions of Ukraine : educational course for students of magistratura / V. Andruschenko, G. Kozlakova // Proceedings of Kherson state technical university // Editorial board : Yuriy Bardachov, Viktor Andruschenko and others. – Kherson : KhDTU, 2001. – Issue 2(11). – P. 168–169.
2. Education in Ukraine at independence years: position, facts, events / Editor Vasyly Kremen. – K. : Vyscha shkola, 2001. – 159 p.
3. Science foundations of university education development in regional towns of Ukraine // The First Ukrainian science-practice conference, October 17–18, 2003 year. Substracts of reports. – Kyiv ; Uman : USPU named after Pavlo Tychyna, 2003. – 110 p.
4. Pedagogical News / Newspaper of USPU named after Pavlo Tychyna. – 2008. – № 183, September.
5. Educational News / Newspaper of Hlukhiv national pedagogical university named after Oleksander Dovzhenko. – 2014. – № 8(145), Special issue.
6. Pedagogical Newspaper. – 2001. – № 11(89), November. – P. 8–10.
7. Pedagogy Areas. Newspaper of Pereiaslav-Khmelnitskyi State Pedagogical University named after Grigoriy Skovoroda. – 2015. – № 8 (109), December.
8. Official web-site Hlukhiv National Pedagogical University named after Oleksander Dovzhenko. – URL : www.gnpu.edu.ua
9. Official web-site Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna. – URL : www.udpu.org.ua
10. Official web-site Pereiaslav-Khmelnitskyi State Pedagogical University named after Grigoriy Skovoroda. – URL : www.phdpu.edu.ua

Сергій КУРБАТОВ

доктор філософських наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу лідерства та інституційного
розвитку вищої освіти
Інституту вищої освіти НАПН України

УДК 378.4

**АМЕРИКАНСЬКА
СИСТЕМА
АКРЕДИТАЦІЇ
ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ**

© Курбатов С., 2016

Ключові слова: акредитація вищих навчальних закладів, стандарти акредитації, етапи акредитації, оцінка якості вищої освіти, агентства з акредитації

У статті розглядаються основні положення системи акредитації вищих навчальних закладів, яка склалася та успішно функціонує в США. Зроблено особливий акцент на балансі інтересів та системі контролю за якістю вищої освіти з боку провідних стейкхолдерів даного процесу. Основні стандарти та підходи до процесу акредитації розглядаються на прикладі найстарішої в цій галузі американської інституції – Асоціації шкіл та коледжів Нової Англії (NEASC). Наголошується на важливості врахування американського досвіду в процесі реформування системи акредитації українських вищих навчальних закладів.

Постановка проблеми та її актуальність. Забезпечення якості вищої освіти та створення відповідних механізмів, які враховують європейський та світовий досвід, – це проблема, яка є однією з пріоритетних у процесі реформування української системи університетської освіти та її успішної інтеграції в Європейський простір вищої освіти (ЕНЕА). Відповідні нормативні питання регулюються розділом V Закону України «Про вищу освіту», прийнятого Верховною Радою України 1 липня 2014 року [1]. Постійно діючим колегіальним органом, уповноваженим на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти є Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (ст. 17), а серед його основних повноважень – проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (ст. 18 п. 6). Акредитація освітньої програми визначається як оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності вищого навчального закладу за цією програмою на основі: відповідності стандарту вищої освіти; спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі

результатів навчання; досягненні заявлених у програмі результатів навчання (ст. 1 п. 1–4). Удосконалення існуючих вітчизняних практик акредитації, безперечно, повинне спиратися на ретельне вивчення зарубіжного досвіду в цій галузі з акцентом на країни, університети яких є лідерами глобального освітнього простору. Тому розгляд американських підходів до акредитації вищих навчальних закладів здається нам актуальним та цілком доречним.

Мета цієї статті – розглянути механізм акредитації вищих навчальних закладів, який сформувався та успішно функціонує в США.

Виклад основного матеріалу. При написанні даної статті я спирався на офіційні матеріали, розміщені на сайті Департаменту освіти США (US Department of Education [10]). Ця інституція здійснює управління освітою на федеральному рівні та є аналогом нашого Міністерства освіти і науки. Також було проаналізовано матеріали сайту Ради з акредитації вищої освіти (Council for Higher Education Accreditation CHEA) [2], яка об'єднує університети та коледжі, які мають право присуджувати ступені, і допомагає узгодити спільні вимоги до рівня якості вищої освіти. Детальний аналіз впливу CHEA на процес акредитації містить робота Джудіт Ітон (Judith Eaton) [12]. Конкретні стандарти та практики акредитації американських вищих навчальних закладів та їх освітніх програм розглянуті нами на прикладі діяльності найстарішої американської агенції, яка здійснює відповідну діяльність, – Асоціації шкіл та коледжів Нової Англії (New England Association of Schools and Colleges NEASC) [6].

Мета акредитації в США визначається як процес доведення вищими навчальними закладами власної відповідності визначеному рівню якості [10]. Фактично це – механізм встановлення відповідності мінімальним вимогам до якості вищої освіти, які визначаються внаслідок певного консенсусу основних «гравців» на цьому полі. Про масштаби робіт, пов'язаних з акреди-

тацією вищих навчальних закладів, свідчить той факт, що впродовж 2010–2011 років організації, які проводять акредитацію, працювали 850 осіб з повною або частковою зайнятістю та залучили до цієї роботи 20761 волонтера [12, с. 2]. Процес акредитації в США базується на наступних традиційних академічних цінностях та переконаннях:

1) вищі навчальні заклади є насамперед відповідальними за академічну якість, а коледжі та університети є лідерами та виступають джерелом влади в усіх академічних питаннях;

2) інституційна місія відіграє провідну роль в оцінці академічної якості;

3) інституційна автономія є необхідною для підтримання та підвищення академічної якості;

4) академічна свобода є ознакою академічного лідерства інституцій;

5) запорукою розвитку вищої освіти та суспільства в цілому є децентралізація та різноманіття інституційних цілей та місій [12, с. 3].

Система акредитації в США включає в себе недержавні організації, федеральні інституції, а також, враховуючи федеративний характер держави, інституції на рівні конкретних штатів. Таким чином, відбувається певний баланс інтересів основних стейкхолдерів даного процесу щодо механізмів підтримки та розвитку якості вищої освіти, до якого залучені федеральний центр, органи місцевого самоврядування на рівні штатів та незалежні інституції, які безпосередньо здійснюють процес акредитації вищих навчальних закладів і слугують інструментом впливу громадянського суспільства на нього. Так, для того щоб отримати федеральну допомогу для навчання студентів вищих навчальних закладів США, даний заклад повинен бути акредитованим національно визнаним агентством з акредитації, його діяльність має бути затверджена штатом, у якому цей заклад розташований, а також вищий навчальний заклад повинен мати дозвіл (у формі договору) Департаменту освіти США на участь у

програми федеральної допомоги. Передбачена можливість як інституційної акредитації всього вищого навчального закладу, так і спеціалізованої або програмної акредитації окремих програм, або ж факультетів та шкіл, які є частиною вищого навчального закладу.

Агентства з акредитації є приватними освітніми асоціаціями регіонального або національного масштабу, що розробляють критерії та здійснюють безпосередню експертну оцінку того, наскільки ці критерії дотримуються. Інститути та програми, діяльність яких відповідає означеним критеріям, вважаються акредитованими. Щоб акредитація була повністю легітимною, агентства з акредитації повинні, своєю чергою, відповідати критеріям визнання Департаменту освіти США та мати відповідне підтвердження, а також мати зв'язок з федеральними програмами в галузі вищої освіти, найбільш важливою з яких є програма федеральної допомоги студентам.

Згідно з вимогами Департаменту освіти США [10], акредитація вищих навчальних закладів виконує наступні функції:

1) оцінює якість академічних програм вищого навчального закладу, який проходить процес акредитації;

2) формує культуру постійного підвищення академічної якості в коледжах та університетах, а також стимулює загальне підвищення стандартів освітньої діяльності;

3) усебічно залучає викладачів та співробітників до процесу оцінювання та планування подальшого розвитку;

4) виробляє критерії для професійної сертифікації та ліцензування, а також для підтримки курсів підвищення кваліфікації, які забезпечують цю роботу.

Процес акредитації в США передбачає ряд етапів, головні з яких:

1) розробка стандартів спільними зусиллями представників вищого навчального закладу або програми, яка проходить акредитацію, та співробітниками агентства з акредитації (*стандарти*);

2) підготовка глибинної доповіді з самооцінки того, наскільки діяльність вищо-

го навчального закладу або зміст програми відповідають стандартам, розробленим спільно з представниками агентства з акредитації (*самоаналіз*);

3) безпосередній візит до вищого навчального закладу групи експертів, відібраних агентством з акредитації, які оцінюють відповідність діяльності вищих навчальних закладів або функціонування освітньої програми виробленим стандартам (*візит експертів*);

4) отримавши необхідну інформацію, агентство з акредитації надає вищому навчальному закладу статус акредитованого або умовно акредитованого та публікує відповідне рішення в офіційному переліку акредитованих вищих навчальних закладів або програм (*рішення та публікація*);

5) упродовж усього терміну наданої акредитації агентство з акредитації здійснює моніторинг кожного вищого навчального закладу або програми з метою впевненості, що вони продовжують відповідати означеним стандартам (*моніторинг*);

6) агентство з акредитації може періодично здійснювати додаткову оцінку діяльності вищого навчального закладу або функціонування освітньої програми (*переоцінка*) [10].

В системі акредитації вищих навчальних закладів США важливу роль відіграє Рада з акредитації вищої освіти (Council for Higher Education Accreditation CHEA) [2]. Якщо Департамент освіти США здійснює федеральний контроль за якістю вищої освіти, то CHEA забезпечує відповідність стандартів якості вищої освіти їх баченню суб'єктами академічної спільноти. Ця організація об'єднує повноважних представників коледжів та університетів (наразі нараховує більше 3000 членів), які мають право присуджувати академічні ступені. Головна мета CHEA – захист саморегуляції рівня академічної якості, відповідність якій визначається через процедуру акредитації. Рада з акредитації вищої освіти підтверджує право агентств з акредитації щодо проведення відповідної діяльності та, тим самим, визначає їх легітимність.

На сьогодні СНЕА визнає повноваження 60 інституцій, залучених до процесу акредитації.

Визнання агентств з акредитації Радою з акредитації вищої освіти СНЕА відбувається відповідно до наступних стандартів:

1) високий рівень академічної якості, який включає чітке формулювання того, чим є академічна якість та якими є очікування від інституцій та програм, які проходять акредитацію, щодо її дотримання;

2) демонстрація підзвітності, тобто чітких вимог щодо інституцій та програм з надання достатньої та достовірної інформації про академічну якість та успішність студентів задля підвищення рівня суспільної довіри та подальших інвестицій;

3) заохочення, де це є доречним, самоконтролю та планування змін задля покращення ситуації, яке проводиться через постійну самооцінку інституцій та програм;

4) використання належних та справедливих процедур у процесі прийняття рішень, при яких підтримуються адекватні та справедливі організаційні політики та процедури, що включають ефективні системи стримувань та противаг;

5) демонстрація постійної самооцінки існуючих практик акредитації;

6) наявність достатніх ресурсів для проведення акредитації [12, с. 6–7].

Провідну роль у безпосередньому здійсненні процесу акредитації вищих навчальних закладів США відіграють регіональні агентства. Найбільш авторитетними серед них є: Західна комісія коледжів та університетів (WASC Senior College and University Commission) [11]; Південна асоціація коледжів та шкіл (Southern Association of Colleges and Schools (SACS)) [8]; Вища комісія з навчання (Higher Learning Commission (HLC)) [4]; Північно-західна комісія у справах коледжів та університетів (Northwest Commission on Colleges and Universities (NWCCU)) [7]; Комісія з вищої освіти центральних штатів (Middle States Association of Colleges and Schools (Middle States Commission on Higher Education) [5] та Асоціація шкіл та коледжів Нової Ан-

глії (New England Association of Schools and Colleges, Inc. (NEASC)) [6], на діяльності якої ми зупинимось більш докладно.

Асоціацію шкіл та коледжів Нової Англії NEASC [6] було створено в 1885 році, а її діяльність охоплює 6 штатів (Конектікут, Мен, Масачусетс, Нью Гемпшир, Род Айленд, Вермонт) на східному узбережжі країни. На цій території розташовано більше 2000 шкіл, коледжів та університетів. NEASC – це найстаріша установа серед американських асоціацій, які здійснюють акредитацію. Характерною рисою Асоціації є відданість високим стандартам якісного оцінювання. Серед шести регіональних асоціацій з акредитації NEASC, починаючи з 1990 року, є єдиною, що здійснює співробітництво і за межами окресленого регіону, зокрема через оцінку діяльності американських та міжнародних навчальних установ у 60 країнах світу.

NEASC є добровільною організацією, яка включає в себе публічні та незалежні школи та коледжі. Вона складається з чотирьох комісій, які займаються, відповідно, публічними школами, незалежними школами, школами за кордоном та закладами вищої освіти. Кожна з комісій має власні стандарти оцінки якості освіти, які узгоджені освітніми установами, що входять до її складу. NEASC віддана осмисленому та всебічному покращенню якості освіти, яка враховує унікальну корпоративну культуру та неповторний контекст кожної освітньої установи.

Місія асоціації полягає в оцінці та покращенні якості освіти через процедуру акредитації. Акредитацією вищих навчальних закладів у межах NEASC займається спеціальний підрозділ – Комісія з інституцій вищої освіти (Commission on Institutions of Higher Education (CINE)) [3]. Процес акредитації засновано на добровільному та колегіальному характері оцінки, що базується на сотнях відгуків експертів кожного року. Вважається, що навчальний заклад має проходити акредитацію раз на 10 років. Оцінювання закладів вищої освіти включає в себе три основні етапи:

1) самоаналіз на рівні освітньої інституції з підготовкою відповідних матеріалів – зазвичай, цей процес триває 12–18 місяців;

2) дослідження якості освіти, яке здійснюється в навчальному закладі групою незалежних експертів;

3) загальна оцінка матеріалів Комісією з вищої освіти Асоціації та прийняття рішення щодо акредитації. Асоціація може надати акредитацію й іноземним закладам освіти, які відповідають певним критеріям.

Свідченням постійної роботи з удосконалення процесу акредитації вищих навчальних закладів з урахуванням тих змін, які відбуваються в наш час та які, напряму чи опосередковано, впливають на вимоги до якості вищої освіти, є той факт, що останню версію стандартів акредитації CINE [9] було розроблено на початку 2016 року, а з 1 липня поточного року вони стали чинними. Цей важливий документ став результатом спільної роботи представників більш ніж 200 коледжів та університетів, утіленням їх «концентрованої мудрості» [9, с. 2]. На думку укладачів, відповідність вищого навчального закладу цим стандартам означає, що:

1) цілі закладу чітко сформульовані та відповідають формату інституту вищої освіти;

2) зібрані та зорганізовані необхідні ресурси для досягнення цих цілей;

3) заклад досягає поставлених цілей;

4) заклад демонструє здатність продовжувати досягнення поставлених завдань [9, с. 1].

Документ складається з преамбули та 9 стандартів, які формують вимоги до вищих навчальних закладів. *Перший стандарт* присвячений місії та цілям, «як визначальним напрямом діяльності та підставі для оцінки та покращення інституціональної ефективності» [9, с. 3]. *Другий стандарт* розглядає планування та оцінку, наголошуючи на тому, що вищий навчальний заклад повинен «демонструвати власні успіхи в стратегічному, академічному, фінансовому та іншому ресурсному плануванні, а також в оцінці власної освітньої ефективності» [9, с. 4]. Відносно дета-

лізованим є *третьою стандартом*, присвяченим організації та управлінню вищим навчальним закладом. Наголошується, що завдяки характеру організації та управлінській структурі заклад вищої освіти має «створювати та підтримувати середовище, яке заохочує викладання, навчання, надання освітніх послуг, та за потребою дослідження і творчу діяльність» [9, с. 5]. Стандарт формулює вимоги до наглядової ради та внутрішньої системи управління вищим навчальним закладом [9, с. 5–7]. Розгорнуту характеристику вимог до академічних програм містить *четвертий стандарт* [9, с. 8–14]. Зазначено, що вищий навчальний заклад має «систематично та ефективно планувати, розробляти, переглядати, оцінювати, покращувати та визначати академічну якість та добросовісність власних академічних програм, а також кредитів та ступенів, які надаються внаслідок їх проходження [9, с. 8]. *П'ятий стандарт* присвячений студентству та очікує від вищих навчальних закладів «забезпечення різноманітності серед студентської спільноти, а також створення безпечного середовища, яке б сприяло інтелектуальному та особистісному розвитку студентів» [9, с. 15]. Сформульовані вимоги до процесу набору студентів, функціонування студентських служб та організації навчання [9, с. 15–17]. Очікування від процесу викладання, навчання та академічної діяльності викладені в *шостому стандарті* [9, с. 18–20]. Акцент зроблено на якості викладацького та наукового складу вищого навчального закладу, а також організації процесу викладання та навчання. *Сьомий стандарт* фіксує необхідні людські, фінансові, а також інформаційні, фізичні та технологічні ресурси, які забезпечують діяльність вищого навчального закладу [9, с. 21–23]. У *восьмому стандарті* розглядаються питання освітньої ефективності, яку відображає рівень студентських досягнень в їх співвідношенні з результатами навчання, зафіксованими у місії вищого навчального закладу [9, с. 24–25]. І, нарешті, *дев'ятий стандарт* висуває вимоги до добросовісності, прозорості та публічності

відкритості вищого навчального закладу та високих етичних стандартах, які повинні визначати його діяльність [9, с. 26–28].

Висновки. Отже, система акредитації вищих навчальних закладів США є узгодженим механізмом, який заснований на балансі інтересів основних стейкхолдерів освітнього процесу. Але принциповим є той факт, що безпосередньо процедуру акредитації здійснюють незалежні агентства,

які забезпечують вплив громадянського суспільства та його контроль як за рівнем якості вищої освіти, так і за процесами легітимації відповідної діяльності. Подібна диверсифікація повноважень між державними та недержавними інституціями в процесі акредитації вищих навчальних закладів може бути корисною та повчальною в процесі реформування вітчизняної системи оцінки якості вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту»: офіційне видання: офіційний текст, прийнятий Верховною Радою України 1 липня 2014 р. / Верховна Рада України. – К. : Ін Юре, 2014. – 164 с.

REFERENCES

1. Law of Ukraine "On Higher Education": official publication / Verkhovna Rada Ukrainy. – K. : In Yure, 2014. – 164 p.

2. CHEA Council for Higher Education Accreditation [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.chea.org>

3. Commission on Institutions of Higher Education (CINE) [Electronic resource]. – Access mode : <https://cihe.neasc.org/>

4. Higher Learning Commission (HLC) [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.hlcommission.org/>

5. Middle States Commission on Higher Education [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.msche.org/>

6. New England Association of Schools and Colleges (NEASC) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.neasc.org>

7. Northwest Commission on Colleges and Universities (NWCCU) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.nwccu.org/>

8. Southern Association of Colleges and Schools (SACS) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sacs.org/>

9. Standards for Accreditation CIHE [Electronic resource]. – Access mode : <https://cihe.neasc.org/standards-policies/standards-accreditation/standards-effective-july-1-2016>

10. US Department of Education. Accreditation [Electronic resource]. – Access mode : <http://www2.ed.gov/admins/finaid/accred/accreditation.html#Overview>

11. WASC Senior College and University Commission [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.wascsenior.org/>

12. **Eaton Judith S.** An Overview of U.S. Accreditation / Judith S. Eaton. – CHEA, 2012. – 12 p.

УДК 37.014.5+140.8

КРИТИЧНИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ РЕЙТИНГІВ ВНЗ СВІТУ

Анатолій ПОХРЕСНИК,

кандидат філософських наук, доцент,
директор Київського технікуму
електронних приладів

© Похресник А., 2016

Ключові слова: науки, якісні дослідження, вища освіта, рейтинги, етос університетів, перовськіт, 3D-принтери, освіта XXI століття.

Процес інтеграції України в простір освіти і науки ЄС зустрічає багато перешкод. Частина пов'язана з термінами і вибором взірців. У статті досліджено сучасну еволюцію систем наукових досліджень і вищої освіти країн-лідерів в умовах чергової технологічної революції. Звернуто велику увагу на тренд створення рейтингів і проголошення університету світового класу кращою моделлю вищої школи сучасності і майбутнього. У висновках рекомендовано планувати зміни вищої школи України з урахуванням перспектив зникнення індустріальних виробництв і тенденцій прогресу ЄС.

Актуальність і постановка проблеми.

Як відомо, філософський підхід до різноманітного аналізу складних проблем і змін систем передбачає їх найбільш загальний варіант, погляд "згори", з одночасним визначенням можливих явищ "на горизонті", у разі втілення в життя обраного шляху розвитку. Дуже корисно ніколи не забувати про застосування незамінного виконавського апарату, що спирається на три головні закони класичної філософії – взаємного переходу кількісних змін у якісні, єдності і боротьби протилежностей та закону заперечення заперечення.

Ми переконані в актуальності звернення до подібного підходу в рефлексії над становищем і тенденціями змін системи вищої освіти України у XXI ст., зокрема, у питанні вибору і застосування критеріїв оцінки якості діяльності всієї цієї системи разом з об'єктивним ранжуванням вищих навчальних закладів у групах з подібною спеціалізацією. Хоч, у принципі, існує дуже велика кількість наукових праць наших колег-попередників з цієї теми, корисність власного дослідження ми вбачаємо у їх продовженні через врахування емерджентних ультра-нових явищ у світовій та європейській вищій освіті й появи непередбачуваних чинників, що стосу-

Таблиця 1

Рейтинг лідерів за валовою кількістю якісної наукової продукції в 2011 р) [9]

Країна	Абсолютний рейтинг	Країна	Абсолютний рейтинг
1. США	1000	14. Індія	32
2. Німеччина	204	15. Тайвань	31
3. Китай	198	16. Ізраїль	26
4. Японія	184	17. Сінгапур	26
5. Великобританія	169	18. Швеція	25
6. Франція	117	19. Бельгія	19
7. Канада	83	20. Данія	15
8. Республіка Корея	67	21. Австрія	14
9. Італія	61	22. Росія	13
10. Іспанія	61	23. Гонконг	13
11. Швейцарія	49	24. Бразилія	12
12. Австралія	44	25. Фінляндія	12
13. Нідерланди	40		

ються початку чергової глобальної виробничо-технологічної революції.

Мета статті. Систематизація нових даних про наукове лідерство у наш час і критичний аналіз глобального явища створення, поширення і застосування рейтингів університетів разом із загостренням змагання на здобуття титулу "університет світового класу" в аспектах доцільності їх урахування у плануванні і скеруванні розвитку вищої школи України XXI століття.

Виклад дослідження. У принципі, ми вважаємо цю статтю певним продовженням схвально прийнятої науковою громадськістю публікації [7]. Нагадаємо, що у ній серед фундаментальних фактів був наведений науковий рейтинг держав світу в 2011 р. за абсолютною кількістю не усіх наявних публікацій, а за групою праць "високої якості" – тих, що ведуть до патентів, ініціюють нові сектори досліджень та ін. У ньому не було України, бо її творці включили тільки 25 провідних за цим показником держав (табл. 1):

Незаперечне лідерство США сформоване на основі кількох різнопланових явищ, сукупний вплив яких мав синергетичний ефект: 1) приплив найкращих науковців світу з тоталітарних держав Європи між двома світовими війнами; 2) занепад економіки Старого Світу в середині XX ст., коли на короткий період сукупний виробничий

потенціал США помітно перевищив положину світового; 3) державна політика підтримки лідерів знань і скерування значних коштів на запрошення до себе кращих науковців світу (не тільки сформованих і відомих, а й дуже молодих – потенційних лауреатів премій Філдса і Нобеля). У топ-10 лідером за швидкістю прогресу ми вважаємо Південну Корею, яка гранично ефективно використала поради науково-аналітичної групи під керівництвом нобеліанта з економіки В. Леонтьєва (1905–1999). Зауважимо, що щире намагання визнаного світового лідера в аналізі і прогнозуванні економічно-виробничих явищ на основі використання всіх можливостей комп'ютерів повторити свій "корейський" успіх в СРСР, було відхилене його керівництвом.

Якщо Японія вже у першій половині XX ст. мала науково-освітній комплекс з непоганими показниками, то Південна Корея розпочинала з повного нуля і змушена була опиратись на працьовитість населення, порядність національної еліти і слухні та своєчасні поради В. Леонтьєва. Як свідчать, наприклад, дослідження українського науковця С. Курбатова [5], у даний момент вища освіта і науковий сектор Південної Кореї не втрачають імпульсу до розвитку, що ми всі відчуваємо по надходженню до нас хайтек-виробів з цієї країни.

Продовжуючи аналіз наукових показників і намагаючись отримати якомога об'єктивніші дані, ми врахували не тільки кількість публікацій, а й чисельність населення цих 25 держав. На цій основі легко виявити справжніх світових наукових лідерів, які перемагають не кількістю, а вмінням та якістю (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтинг світових лідерів за інтенсивністю якісних наукових досліджень (враховано чисельність населення всіх країн)

Країна	Відносний рейтинг	Країна	Відносний рейтинг
1. Швейцарія	6,363	14. Франція	1,800
2. Сінгапур	5,200	15. Бельгія	1,760
3. Ізраїль	3,467	16. Австрія	1,667
4. США	3,226	17. Японія	1,449
5. Великобританія	2,725	18. Республіка Корея	1,367
6. Данія	2,727	19. Тайвань	1,348
7. Швеція	2,660	20. Іспанія	1,326
8. Німеччина	2,488	21. Італія	1,016
9. Канада	2,441	22. Китай	0,148
10. Нідерланди	2,410	23. Росія	0,092
11. Фінляндія	2,264	24. Бразилія	0,062
12. Австралія	1,973	25. Індія	0,027
13. Гонконг	1,857		

Для викладачів і науковців України, які цікавляться не стільки наукометрією, скільки загальними питаннями у цих сферах, великі досягнення Швейцарії не можна вважати несподіванкою. Та й узане у табл. 2 розташування держав ми вважаємо наслідком свідомого об'єднання зусиль керівників та еліти, вчених і педагогів, промисловців і загалу населення, які вважають найбільш правильною політику пріоритетної підтримки наук і наукових досліджень. Швейцарія і Сінгапур вже кілька десятків років проводять саме таку політику в мирних умовах, а Ізраїль зробив це вимушено під тиском гранично несприятливих обставин перманентної війни за фізичне існування.

Дуже важливим висновком з табл. 2 ми вважаємо той факт, що підвищена увага до

точних наук і технологій цілком помітна в усіх тих європейських країнах, де лідером серед релігій є протестантизм (Нідерланди, Швеція, Данія, Фінляндія). Отже, не можна вважати випадковістю високу ефективність економік цих держав і загальновідомі успіхи в забезпеченні якості життя громадян.

Як мовилося, України в цих таблицях узагалі немає, а Росія опинилася серед аутсайдерів. Хтось знайде підстави стверджувати, що головною причиною цього може бути недостатнє володіння англійською мовою всім контингентом науковців середнього і старшого віку. Зауважимо, що наслідком цього примітивного бачення стала постанова нашого МОН з вимогою про майже вільне володіння мовою на рівні не менше В2 усіма, хто ризикне подати документи на присвоєння звання доцента і професора. На щастя, нове керівництво МОН збирається ліквідувати цю помилку і не примушувати нашу молодь чи старших осіб виконувати дисертаційні дослідження одночасно з платним кількарічним навчанням на філологічних факультетах. Насправді ж реальною причиною значного занепаду наук в Росії та Україні є розпад воєнно-промислового комплексу СРСР і неможливість швидкої переорієнтації абсолютної більшості фахівців і лабораторій з таємної військової тематики на відкриті й цінні фундаментальні та прикладні дослідження, що мають логічним наслідком успіх на світових ринках.

Рахувати кількість статей і створювати списки не так і важко. Наприклад, в Інтернеті вже давно фігурує довжелезний перелік з даними за 2011 рік про загальну публікаційну активність майже 200 держав світу [8]. Україна там на 42 місці, трішки випереджаючи Румунію і приблизно в шість разів поступаючись Швейцарії. П'ятірка світових лідерів – США, Китай, Японія, Німеччина і Великобританія.

Якщо ж урахувати кількість населення й отримати відносну публікаційну активність, то склад топ-25 буде таким, як узане в табл. 3.

Таблиця 3

**Рейтинг світових лідерів у 2011 р.
за відносною кількістю всіх наукових
публікацій (враховано чисельність
населення)**

Місце	Країна	Статей на 10 000 населення	Місце за абсолютною кількістю статей
1.	Швейцарія	12,2	17
2.	Данія	10,7	24
3.	Швеція	9,7	18
4.	Норвегія	9,25	27
5.	Нідерланди	9,18	13
6.	Фінляндія	8,9	26
7.	Австралія	8,6	12
8.	Сінгапур	8,3	29
9.	Канада	8,2	7
10.	Нова Зеландія	7,6	34
11.	Ізраїль	7,3	23
12.	Великобританія	7,1	35
13.	Ірландія	6,9	5
14.	Бельгія	6,7	22
15.	США	6,6	1
16.	Тайвань	6,3	14
17.	Австрія	5,9	25
18.	Німеччина	5,7	4
19.	Південна Корея	5,0	9
20.	Іспанія	4,9	10
21.	Франція	4,8	6
22.	Португалія	4,41	28
23.	Італія	4,36	8
24.	Греція	4,1	30
25.	Чехія	3,9	32

Зазначимо, що Україна у цих підрахунках опиняється на 38-му місці, а Росія – на 32-му. Очевидно, розрив не такий уже й великий, а тому його цілком реально ліквідувати у найближчі роки у разі великої інтенсифікації співпраці українських науковців з академіями і провідних ВНЗ з європейськими колегами у рамках наявних проєктів (Лісабонського-2000, Горизонт 2020 та ін.).

Доцільно зауважити, поза простими кількісними підрахунками значно складнішим є аналіз широкої теми якості наукової, науково-технічної та освітньої продукції.

На жаль, в Україні й досі цілком ігнорують створені і поширені на Заході стандарти визначення, вимірювання та оцінювання наукової продукції (ми маємо на увазі стандарти Фраскати). Тому обмежимося усього одним прикладом пріоритетності концентрації усіх можливих ресурсів на забезпеченні якості наукових досліджень: незаперечні і стабільно високі економічно-виробничі і торговельні успіхи Німеччини пояснюються не тільки «німецьким характером», а й винятково ефективною політикою держави, спрямованою на концентроване і переважне забезпечення досліджень, що ведуть до технологій не 5-го, а 6-го укладу. Робоча сила в Німеччині приблизно в десять разів дорожча за китайську, але технологічна перевага німців настільки велика, що Китай просто неспроможний виробляти і пропонувати світу ті вироби, якими вславилася Німеччина.

Світовий досвід дає багато прикладів того, що вдалий вибір пріоритетів розвитку дає змогу успішно досягати цілей, які на початку вважаються майже нереальними (тут ми можемо назвати одразу кілька держав ЄС: Ірландію, Фінляндію, Словенію та Норвегію). З іншого боку, захоплення якимись яскравими досягненнями поодиноких лідерів може завершитися болючим провалом, якщо не помітити того, що успішність цих взірців зумовлена такими особливостями, яких немає і бути не може у "копіювальників".

Не звертаючись до цього варіанта нашого "негативного національного освітнього досвіду" за усі 25 років незалежності, сконцентруємо увагу на глобальному явищі змагання за рейтингове лідерство вищих шкіл, пов'язане зі словосполученням "університет світового рівня (чи класу)". Українські науковці останнім часом оприлюднили на тему порівняння і визначення рейтингів чимало не тільки статей ([1; 2; 6] та ін.), а й невеликих монографій [4]. Хороше узагальнення ситуації ми знаходимо у С. Курбатова: "Міжнародні університетські рейтинги – відносно новий феномен глобального освітнього простору, але за 10 ро-

ків існування вони стали авторитетним інструментом оцінки ефективності університетської діяльності. Саме присутність університету серед топової частини провідних міжнародних університетських рейтингів часто вважається ознакою того, що цей університет може вважатися університетом світового класу. Специфіку університетських рейтингів визначає те, що процес їх розробки надзвичайно динамічний, а їх розробники перманентно намагаються вдосконалити існуючі індикатори з метою адекватного відображення складного та багатовимірного існування університету в сучасних умовах" [6, с.103].

Для розширення застосування цього визначення доцільно вказати, що увага світових ЗМІ і керівників держав світу до університетських рейтингів є по-справжньому новим явищем лише в аспектах "міжнародності" і навіть "глобальності". Ознаки оцінювання і порівняння вищих шкіл є насправді дуже давньою традицією, бо серед головних законів діяльності мозку людини є його іманентне намагання полегшити вирішення завдань і запам'ятати результат саме через зіставлення, порівняння, виміри, упорядкування і систематизацію. У більш-менш значних творах з питання рейтингів ВНЗ виклад цієї теми зазвичай розпочинають з того, що у час прискореної індустріалізації США і формування засад висококонкурентного внутрішнього ринку в орбіту змагальності потрапили і вищі школи, яким доводилося виживати без міністерства освіти і керівних указів зі столиці ([3] та ін.).

Ще до Другої світової війни у США відбулась необхідна диференціація вищої освіти, виникли недержавні спілки оцінювання й акредитації важливих для суспільства медичних, бізнесових, наукових та інших закладів університетського рівня, сформувалися довідкові і статистичні видання. А от у другій половині ХХ ст. лідерська позиція США і розвиток найрізноманітніших глобалізаційних процесів не самих по собі, а під чуйним доглядом квазінезалежних органів і агентств (Світово-

го Банку, ООН, ЮНЕСКО, ОЕСР і т. д.), зумовили поступове поширення ринково-американських підходів спершу до вищих шкіл бізнесу з їх вславленими дипломами МВА, а пізніше й до всіх великих університетів та інших ВНЗ Заходу, яким забажалося "світити на всю планету".

Та все ж перехід від внутрішнього оцінювання і порівняння ВНЗ до міжнародного мав причиною не індивідуальні бажання закладів чи амбіції їх керівників, а поєднання одразу багатьох глобальних чинників, як мінімум, континентальних явищ: 1) перехід від залучення до вищих шкіл 2–5% вікової групи 18–23 років до удесятеро більшої кількості, адже в розвинених державах була введена в практику обов'язкова середня академічна чи професійна освіта; 2) бюджетні кошти на освіту після вражаючого зростання цін на нафту та інші енергоресурси чи стабілізувалися, чи навіть зменшилися, що примусило уряди застосувати практику так званої "культури аудиту", фактично – прискіпливого аналізу доцільності витрат бюджетних ресурсів і пошуки шляхів примусу сектору вищої освіти "давати вищий прибуток, працювати ефективніше"; 3) зусилля ЮНЕСКО у розвитку освіти в країнах третього світу й зниження гостроти протистояння між воєнними блоками США і СРСР досить швидко мали наслідком масовий приплив абітурієнтів не в заклади рідних держав, а в зарубіжні університети. Те, що давно практикували США, розпочали повторювати практично всі розвинені держави, змагаючись за гроші абітурієнтів.

Можливостей статистичних служб ЮНЕСКО виявилось недостатньо для задоволення інформаційних потреб сотень тисяч і мільйонів потенційних студентів, що дуже активізувало всі держави, які сподівалися привабити до себе грошовитих молодих іноземців. Саме це ми й вважаємо найбільш впливовим чинником, що зумовив складання і поширення рейтингів університетів у провідних державах світу. Хоч їх у даний момент уже мало не сотні, лише три розглядаються настільки поширеними

і впливовими, що з ними рахуються і клерки в міністерствах освіти, і навіть керівники урядів під час створення планів подальшого розвитку національної вищої школи:

1. Академічний рейтинг світових університетів чи просто «Шанхайський рейтинг» (Academic Ranking of World Universities (ARWU)). Уряд Китаю створив у Шанхайському університеті Цзяо Тун спеціалізовану структуру, що врахувала тогочасний досвід інших країн і з 2003 року вміщує в Інтернеті свою доволі дискусійну продукцію (<http://www.arwu.org/>, <http://www.shanghai-ranking.com/>).

2. Рейтинг світових університетів QS (QS World University Rankings), який раніше називали "рейтинг «Times»", а вже у XXI ст. його кілька років створювали спільно британська консалтингова компанія «Quacquarelli Symonds (QS)» і славнозвісний «Times», із 2009 року «Quacquarelli Symonds» діє самостійно, але практично не змінюючи старих методик і пропонуючи довжелезні списки топ-університетів (<http://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings>).

3. Для збереження реноме й очевидних фінансових прибутків колишній публікатор рейтингів університетів «Times Higher Education Supplement» вирішив не втрачати бренд і щороку створює Times Higher Education World University Rankings (THE). Це і є третій гранд – Рейтинг світових університетів «Times Higher Education» (<http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/>). Його творці спираються насамперед на велику базу наукових цитувань «Thomson Reuters».

Сучасні ЗМІ різного характеру накинулися на дані рейтингів з надзвичайним ентузіазмом, заповнюючи свої шпальти таблицями й різноманітними коментарями, маючи тверде переконання у тому, що все це буде цікаве для молоді, їхніх батьків, колективів ВНЗ і керівників освітніх систем. Змагання за свою частку цієї уваги вже привело до появи значно більшої кількості "спеціалізованих" глобальних і регіональних рейтингів, а їх загальну чисельність

вказати вже практично неможливо, бо нові авторські варіанти може створити мало не будь-хто, адже для цього цілком достатні швидкодія персональних комп'ютерів і обсяг доступних баз даних про ВНЗ та їх наукову продукцію.

Автори статей на теми рейтингів ВНЗ України та інших держав доволі узгоджено вказують на те, що існує багато наслідків цього глобального азіотажу:

1) очевидним і позитивним є значне збільшення кількості різноманітної інформації про себе, яку збирають і оприлюднюють університети для зацікавлених осіб та укладачів рейтингів;

2) соціологи відзначили існування зв'язку між оприлюдненим рейтингом ВНЗ і якістю абітурієнтів, хоч тут немає прямої пропорційності між його позицією і дійсною якістю контингенту студентів;

3) часто дані рейтингів усередині університетів використовували для змін у розподілі ресурсів на користь більш престижних підрозділів. Непоодинокі випадки трансформації офіційних документів про місію університетів, коли вище суспільного внеску ставилося змагання за успіх у рейтингах;

4) американська змагальність між ВНЗ швидко поширюється на поведінку сотень університетів у більшості держав світу;

5) у багатьох державах світу перша реакція їх керівників на рейтинги виявилася хворобливою і зумовила концентрацію ресурсів в "обраних кращими" і навіть збільшення їх спільної частки в освітньому бюджеті до межі можливого;

6) зазнало помітних деформацій уявлення про якість ВНЗ, оскільки вже розпочали забувати про його призначення в даному суспільстві і керуватися лише тими критеріями, які оголосили важливими творці рейтингів;

7) будь-які змагання завжди і без винятків автоматично призводять до хитрування і маніпулювання. У даному випадку це однаково добре помітно: і у виборі методики складання рейтингів, і в коментарях до їх результатів;

8) зростає кількість прикладів того, що реформують структуру наявних ВНЗ і намагаються приєднати до них науково-дослідницькі установи для підвищення тих характеристик, які оголосили важливими творці рейтингів;

9) все очевиднішим стає факт захоплення керівництвом університетів позицією закладу в рейтингах: вона розглядається найвищою в ряду понять "рейтинг – вступники – цікавість роботодавців – співробітництво – рівень успішності – поліпшення кадрів – залучення фінансів;

10) в анкетуваннях керівників університетів виявлено їх переконання у тому, що високий рейтинг полегшує реалізацію мало не всіх можливих форм співробітництва;

11) керівники і персонал лідерів топ-переліків відчують гордість за свою позицію, а науковці намагаються підвищити якість і можливий вплив своїх публікацій. Не-лідерів незрівнянно більше, але узагальнених досліджень їх "морального стану та його змін" в епоху тотальних рейтингів ще немає;

12) посилюються параметри нерівності між університетами в державах, регіонах і на планеті. Хоч існують поодинокі "морально-соціальні" рейтинги, але загалом перемагає тенденція все скрупульозніше вишукувати і враховувати точні кількісні дані. Рейтинги нівелюють цінні особливості реальних закладів і нав'язують універсальний та проголошений стандартним ідеал.

Комплекс з цих 12 пунктів дуже полегшує нам формулювання завершальних негативних висновків щодо появи кількісних рейтингів та зростання гостроти реакцій на них у ЗМІ, освітньому середовищі та в суспільстві в цілому на шкоду зваженому й сформованому за десятки і сотні років ставленню до національних університетів та інших ВНЗ, до їх суспільного і культурного призначення, до внеску в науку і промисловість.

Очевидно, що існує два полярних варіанти реакцій України на нашестя рейтингів – ігнорування і використання як го-

ловного критерію оцінювання, порівняння, планування і засобу управління сектором вищої освіти. Автор дуже сподівається на те, що поєднання архетипу поведінки українців як нації разом з браком коштів на перетворення хоча б одного нашого столичного чи периферійного університету в члена групи топ-20 (чи хоча б топ-50) урятує всю нашу вищу школу від силового управління і примусового руху до тотального успіху в Шанхайському чи іншому рейтингу. Недоцільно прислухатися до вже оприлюднених порад копіювати американське "ринкове" управління усередині закладів і китайський взірець скерування десятків мільярдів доларів на невелику групу провідних ВНЗ разом з всесвітньою кампанією зваблення в Піднебесну усіх зарубіжних науковців, які у якомусь коліні мають часточку китайських генів.

Пропонуємо звернути увагу на те, що університети світового класу насправді є усього лише деформованим сучасними мовними, політичними, економічними та іншими впливами варіантом багатого досконалішої моделі берлінського дослідницького університету з його високою мораллю, прагненням до суспільної корисності, до внеску не тільки у велику кількість статей в англійських "Science" і "Nature", а й у світову та національну культуру, цивілізаційний поступ і підвищення якостей усієї популяції Homo Sapiens.

Наприкінці звертаємо увагу керівників вищої школи України і загал освітян на те, що вже доволі виразні тенденції тотальних змін в енергетиці, виробництві, індивідуальному самозабезпеченні, торгівлі, мобільності і т. д. (ми вже наводили ці прогнози у своїх попередніх публікаціях й пояснювали значення перовськітних нано-фотоплівків, 3D-принтерів нових генерацій тощо) розпочали трансформувати освітню сферу від індустріального стану, ознакою якого ми вважаємо винайдення і пропозицію рейтингів наявних взірців, до зовсім іншого, де порівняння й усі оцінки матимуть культурно-цивілізаційний, а не клерко-бухгалтерський характер.

Укажемо також і той факт, що провідні держави Західної Європи (насамперед – Німеччина) засвідчують виразне бажання вберегти свої системи вищої освіти і від атак американського підприємницького і нахабно-рекламного етосу, і від участі в сумнівній

доцільності рейтингах. Краще шукати найбільш прийнятні для України взірці і приклади успішних дій подібних за архетипами до українців народів і держав, а не занурюватись у вир безперспективного суперництва відверто ретроградного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В.** Університетська автономія: нові виклики / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2014. – № 1. – С. 5–13.
2. **Ільницький Д. О.** Методичні засади оцінки міжнародної конкурентоспроможності дослідницьких університетів світового рівня / Д. О. Ільницький, В. Є. Сахаров // Актуальні проблеми економіки. – К. : НАУ, 2011. – № 11. – С. 152–168.
3. Кинчарова А. Мировые рейтинги университетов: методология, эффекты и критика. Препринт [Электронный ресурс] / А. Кинчарова. – Томск, 2013. – 49 с. – Режим доступа : Metodologiya_mirovyh_reitingov_universitetov.pdf
4. **Кононюк А. Е.** Университет мирового класса. Концепция развития науки и совершенствования высшего образования и начала ее реализации : научно-учебно-методическое обеспечение высшего образования и науки XXI века / А. Е. Кононюк. – К. : Освіта України, 2011. – 138 с.
5. **Курбатов С.** Сучасні британські інновації в розробці міжнародних університетських рейтингів / С. Курбатов // Вища освіта України. – 2016. – № 1. – С. 65–73.
6. **Курбатов С.** Моделі університетської освіти XXI століття крізь призму провідних міжнародних рейтингів / С. Курбатов // Вища освіта України. – 2013. – № 3. – С. 103–110.
7. **Похресник А.** Науки і вища освіта учора, сьогодні і завтра / А. Похресник // Вища освіта України. – 2016. – № 2. – С. 31–36.
8. Рейтинг стран мира по уровню научно-исследовательской активности. Гуманитарная энциклопедия [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. – 26.05.2012 (последняя редакция: 07.07.2014). – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/ratings/scientific-and-technical-activity/info> 19-09-2016
9. Страны-мира, лучшие-по-развитию-науки. Рейтинг Nature и Digital Science // В мире-науки. – 2012. – № 12. – С. 40–41.

REFERENCES

1. **Andrushchenko V.** University autonomy: new challenges / V. Andrushchenko // Vyscha osvita Ukrainy. – 2014. – № 1. – P. 5–13.
2. **Ilnytskyi D. O.** Methodical bases of evaluation of international competitiveness of research universities / Ilnytskyi D.O., Sakharov V.Ye. // Aktualny problem ekonomiky. – K. : NAU, 2011. – № 11. – P. 152–168.
3. **Kincharova A.** World University rankings: methodology, effects, and criticism. Preprint [Electronic resource] / A. Kincharova. – Tomsk, 2013. – 49 p. – Access mode : Metodologiya_mirovyh_reitingov_universitetov.pdf
4. **Kononiuk A. Ye.** World-class University. The concept of development of science and improvement of higher education and the beginning of its implementation. Scientific and methodological support of higher education and science of the XXIst century / A. Ye. Kononiuk. – Kyiv : Osvita Ukrainy, 2011. – 138 p.
5. **Kurbatov S.** Modern British innovation in the development of international University rankings / S. Kurbatov // Вища освіта України. – 2016. – № 1. – P. 65–73.
6. **Kurbatov S.** Models of University education in the XXIst century through the prism of the leading international ratings / S. Kurbatov // Vyscha osvita Ukrainy. – 2013. – № 3. – P. 103–110.
7. **Pokhresnyk A.** Sciences and higher education yesterday, today, and tomorrow / A. Pokhresnyk // Vyscha osvita Ukrainy. – 2016. – № 2. – P. 31–36.
8. Rating of countries on level of research activity. Humanitarian encyclopedia [Electronic resource] // Center of humanitarian technologies. — 26.05.2012 (latest revision:07.07.2014). – Access mode : <http://gtmarket.ru/ratings/scientific-and-technical-activity/info> 19-09-2016
9. Countries of the world, the best-on-development-of science. Rating Nature and Digital Science // V mire nauki. – 2012. – № 12. – P.40–41.

ПОКАЖЧИК ПУБЛІКАЦІЙ ЖУРНАЛУ ЗА 2016 РІК

Автор	Назва статті	№ журналу	Сторінки
Андрущенко Віктор	Ідеологічні засади сучасного законотворення в галузі освіти	1(60)	5-9
	Академічна мобільність в українському просторі вищої освіти: реалії, виклики та перспективи розвитку	2(61)	5-11
	Вчитель XXI століття: нова стратегія Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова	4(62)	5-14
Астахова Валентина	Кадровий потенціал сучасних освітніх систем: стан і перспективи	1(60)	85-86
Бакіров Віль	Харківський університетський консорціум: новий рівень інкорпорації університетських ресурсів	1(60)	10-16
Баштовенко Оксана	Інноваційний підхід до фізичного виховання у формуванні здорового способу життя	2(61)	60-65
Бєлова Людмила	Харківський університетський консорціум: новий рівень інкорпорації університетських ресурсів 1(60) 10-16	1 (60)	10-16
Бондар Володимир	Проблеми теоретичної компетентності та методологічної культури дослідників у галузі педагогічних наук	3 (62)	18-23
Wojnarowski Jozef Юзеф Войнаровський	Management of students' educational activity by semantic networks in engineering training (Управління навчальною діяльністю студентів за допомогою семантичних мереж у інженерному навчанні)	4(63)	39-44
Гриньків Андрій	Метакогнітивні дослідження в контексті освітніх інновацій	2(61)	37-43
Іванова Юлія	Особливості запровадження електронного навчання при вивченні математичних дисциплін в аграрному університеті	4(63)	58-63
Девтерова Тамара	Управління мотивацією студентів при вивченні педагогіки вищої школи	3(62)	50-57
Кірик Тамара	Етос вищої медичної освіти в епохи стагнацій і суспільних змін	2(61)	12-17
	У пошуках нових освітніх парадигм для України XXI століття	3(62)	30-36
Книш Інна	Комунікаційні та інформаційні аспекти розвитку освіти та виховання	2(61)	18-24
	Становлення нової вітчизняної парадигми освіти: off-line освіта як система vs on-line освіта як мережа	3(62)	42-49
Коваленко Вільям	Розумові технології у вирішенні глобальних і фахових проблем вищої освіти	1(60)	30-36
	Синергетична теорія метровізації розуму та розумових технологій у галузі дидактології вищої школи	3(62)	37-41
Коваленко Оксана	Правові основи та реалізація закону «Про вищу освіту» в університетах України	4(63)	21-26
Козлакова Галина	Регіональний університет як науково-освітнє середовище для підготовки лідерів вищої школи	4(63)	64-69
Корсак Костянтин	Нооуніверситет XXI як потенційний лідер у майбутньому суспільстві	4(63)	27-33
Корсак Юрій	Нооуніверситет XXI як потенційний лідер у майбутньому суспільстві	4 (63)	27-33
Курбатов Сергій	Сучасні британські інновації в розробці міжнародних університетських рейтингів	1(60)	65-73
	«Побачити слона...» Рецензія на книгу: Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторингове дослідження: аналітичний звіт / Міжнародний благодійний фонд «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики»; за загальною редакцією Т.В. Фінікова, О.І. Шарова - К. : Таксон, 2014. - 144 с.	1(60)	83-84
	Американська система акредитації вищих навчальних закладів	4(63)	70-75

Линовицька Алеся	Державна політика в галузі освіти: документи, норми, принципи	4(63)	15-20
Любарець Владислава	Створення електронної освітньої платформи ACCENT – шлях до якісної освіти	3(62)	58-63
Найдьонов Олександр	Реалізація української національної ідеї у вищій освіті в умовах інформаційного суспільства	2(61)	66-72
Назаркін Олександр	Децентралізація освіти: нові виклики, ризики й регіональні виміри	2(61)	25-30
Нестерова Марія	Імплементація когнітивних технологій соціальної згуртованості в систему вищої освіти: європейський досвід	1(60)	37-41
	European studies of the Interactive Visual Communicative Technologies (IVCTs) in high education (Європейські студії інтерактивних візуальних комунікативних технологій (IVCTs) у вищій освіті	2(61)	80-85
Опанасюк Юлія	Дистанційне навчання як наслідок еволюції традиційної системи освіти	1(60)	49-53
Подольська Єлізавета	Децентралізація освіти: нові виклики, ризики й регіональні виміри	2(61)	25-30
	Сучасний педагог: на перетині очікувань студентів і прагнень викладачів	3(62)	64-69
Подольська Тетяна	Сучасний педагог: на перетині очікувань студентів і прагнень викладачів	3(62)	64-69
Похресник Анатолій	Науки і вища освіта учора, сьогодні і завтра	2(61)	31-36
	Критичний філософський аналіз тенденції створення рейтингів ВНЗ світу	4(63)	76-83
Рубанець Олександра	Когнітивні засади інноваційної культури у вищій школі	1(60)	17-21
	Когнітивний аспект методологічного оновлення вищої школи	3(62)	24-29
Силадій Іван	Демократизація як відповідь освіти на виклики глобалізованого світу	1(60)	54-58
	Розвиток освіти в контексті основних викликів глобалізації	4(63)	34-38
Сікорський Петро	Принципи моделювання нових контрольних-оцінювальних систем і їх застосування у середніх і вищих навчальних закладах	2(61)	44-50
	Реформування освіти і державних інститутів у контексті наукових праць І. Франка (до 160-річчя від дня народження)	3(62)	5-17
	Зовнішні чинники і їх вплив на якість вищої освіти в Україні	4(63)	51-57
Скиба Юрій	Класифікація методів педагогічних досліджень	2(61)	51-59
Терепищій Сергій	Причини та витоки глобалізації освітнього ландшафту	1(60)	22-29
	Класифікація освітніх ландшафтів Європи	2(61)	73-79
Цветкова Ганна	Інноваційність як принцип нового педагогічного мислення та шлях професійної самореалізації викладачів гуманітарних дисциплін	1(60)	42-48
Чубарева Ольга	Освіта як чинник підвищення ролі естетичного в аксіологічному полі сучасних студентів	3(62)	79-84
Швець Валентина	Management of students' educational activity by semantic networks in engineering training (Управління навчальною діяльністю студентів за допомогою семантичних мереж у інженерному навчанні)	4(63)	39-44
Щербаківа Олена	Аналітичний огляд новітніх франкомовних видань із риторики, ораторського мистецтва і культури мовленнєвої комунікації представників університетської й академічної еліти Франції, Бельгії та Південної Африки	1(60)	74-82
	Стан розвитку риторико-комунікативної культури сучасного університету: аналіз актуальної проблематики міждисциплінарних риторикознавчих заходів 2016 року в Литві, Канаді й Україні	3(62)	70-78
Яременко Лілія	Необхідність удосконалення навчальної практики майбутніх педагогів на базі позашкільних закладів освіти	1(60)	59-64

РЕФЕРАТИВНЫЙ ОБЗОР СТАТЕЙ НОМЕРА

СТРАНИЦА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Виктор АНДРУЩЕНКО

УЧИТЕЛЬ XXI ВЕКА: НОВАЯ СТРАТЕГИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ М.П. ДРАГОМАНОВА 5

Анализируются проблемы и перспективы развития украинского образования, общественное значение педагогического образования, проблемы подготовки нового учителя, место и роль в этом процессе НПУ имени М.П. Драгоманова. Автор подчеркивает, что учитель должен быть компетентным в области предмета, который он преподает, постоянно работать над собой, совершенствовать свое педагогическое мастерство; должен быть исследователем, привлекать к этому процессу своих воспитанников. Не менее важной качественной характеристикой личности учителя должна стать ориентация на национальное, особенно патриотическое воспитание молодежи. Третий аспект базируется на постоянном самосовершенствовании учителя, обогащении знаниями, расширении общего кругозора, научной картины мира, высокой мировоззренческой культуры. Компетентность и постоянное самосовершенствование – альфа и омега эффективности деятельности учителя. Если же он отстает от новейших достижений, то его слабые стороны сразу становятся заметными и превращаются в предмет сокрушительной критики со стороны учеников и родителей. Далее идет отторжение от учителя, уход учеников из школы. Учитель должен быть высокодуховной, моральной личностью, уметь возвращать духовность в своих воспитанниках.

Ключевые слова: человек, культура, образование, воспитание, учитель, педагогика.

АКТУАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА

Алеся ЛИНОВИЦКАЯ

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ: ДОКУМЕНТЫ, НОРМЫ, ПРИНЦИПЫ 15

Отмечается, что основы государственной политики в области образования заложены Конституцией Украины, ее законами, в частности, законами об образовании, а также нормативными документами государственного значения. Первыми среди них были Государственная программа «Украина. Образование XXI века» и «Национальная доктрина развития образования XXI века». Их конструктивный потенциал не исчерпан и на сегодняшний день. Принятие новых законов и программ этих документов не только не отменяет, но и актуализирует. Определяющим вектором государственной образовательной политики является европейский вектор. Его содержание определяют Великая хартия университетов, Лиссабонские и Болонские договоренности.

Ключевые слова: человек, образование, государство, политика, государственная политика, образовательная политика, ответственность.

Оксана КОВАЛЕНКО

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ И РЕАЛИЗАЦИЯ ЗАКОНА УКРАИНЫ "О ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ" В ОТЕЧЕСТВЕННЫХ УНИВЕРСИТЕТАХ 21

В статье рассмотрены правовые основы институционального потенциала университетов Украины. В частности, проанализирована работа структурных подразделений университета, нормативные документы, которыми руководствуются в своей деятельности заведения высшего образования. Рассмотрены отдельные составляющие принципа автономии университетов: академическая, финансовая, организационная, кадровая, научно-исследовательская. В статье выделены правовые основы Закона Украины "О высшем образовании", которые касаются университетов Украины. Изложены основные принципы украинской политики в сфере высшего образования согласно новому Закону Украины "О

высшем образовании". Проанализированы достижения и проблемы, возникающие перед высшим образованием Украины, пути их преодоления, интеграция институциональных потенциалов Украины в европейское сообщество.

Ключевые слова: автономия, правовые основы, нормативные документы, университет, юридическое равенство, коллизия в законодательстве, академическая свобода, высшее образование

ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ XXI СТОЛЕТИЯ: ПОИСК ПРИОРИТЕТОВ

Юрий КОРСАК, Константин КОРСАК

НООУНИВЕРСИТЕТ-XXI КАК ПОТЕНЦИАЛЬНЫЙ

ЛИДЕР БУДУЩЕГО ОБЩЕСТВА 27

Проблемы в современной эволюции человечества имеют в политической основе конфликты и противоречия, а в экономической – отсутствие футуротерминологии. Решения ООН и трех мировых экологических форумов 1992, 2002 и 2012 годов не указали надежного пути к устойчивому развитию, поскольку содержат только ретротермины и не предлагают понятий «из будущего». Университеты не стали лидерами по футурологии. Наш Нооглоссарий содержит новые термины с положительным футурологическим направлением, которые могут значительно эффективнее термина «экология» служить новой основой мировоззрения и жизнедеятельности человечества ради собственного спасения. Нооглоссарий должен стать идейной основой высшего образования XXI века. Нооуниверситетам мы предлагаем Нооглоссарий как основу новой парадигмы деятельности в XXI веке.

Ключевые слова: кризис человечества, коллапс, устойчивое развитие, ретротерминология, футуротерминология, университеты, ноотехнологии, нооразвитие, ноомышление, Нооглоссарий, нооуниверситеты.

Иван СИЛАДИЙ

РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ ОСНОВНЫХ

ВЫЗОВОВ ГЛОБАЛИЗАЦИИ 34

Новые вызовы в системе подготовки человека к жизни не в последнюю очередь обусловлены социокультурной динамикой, постоянно ускоряющейся под давлением глобализации и информационной революции. Поэтому сегодня важно знать основные векторы влияния глобализации и информатизации не только на развитие современного общества в целом, но и на развертывание его системы образования в частности. В условиях поиска обществом эффективной образовательной политики и необходимости перехода к гибким высокотехнологичным образовательным системам возникает необходимость применения новейших информационно-коммуникационных технологий. В то же время направленные на производство знания инновационные процессы вызывают изменения содержания, методов и форм обучения и назначения современного педагога. В таких динамических условиях неизбежно возникают определенные угрозы, преодоление которых – задача модернизируемого образования,.

Ключевые слова: образование, модернизация образования, глобализация, вызовы глобализации.

НОВЕЙШАЯ НАУКА И СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Валентина ШВЕЦ, Юзеф ВОЙНАРОВСКИЙ

УПРАВЛЕНИЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ СТУДЕНТОВ С ПОМОЩЬЮ
СЕМАНТИЧЕСКИХ СЕТЕЙ В ОБУЧЕНИИ ИНЖЕНЕРОВ..... 39

В статье представлены семантические сети, которые презентуют отношения между физическими величинами в механике. Эти семантические сети сконструированы на основании фрейм-ового подхода. В статье представлены методы применения этих семантических сетей для определения различных величин (скорости вращения различных частей механических устройств,

углового ускорения). Обсуждаются возможности применения этих семантических сетей для обучения инженеров, которые рассчитывают и конструируют машины и механизмы.

Ключевые слова: семантические сети, фрейм, граф, представление знаний, обучение, механика.

Юлия ОПАНАСЮК

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ 45

Информатизация образования является частью научно-технического прогресса. Но в условиях глобализации меняются цели и содержание образования, возникает необходимость корректировки основных направлений информатизации общества в целом и образования в частности. Сегодня информатизация образования определяется философским переосмыслением роли информационных процессов в развитии природы и общества, тенденцией расширения областей применения новых информационных технологий, их внедрением в учебный процесс как нового инструмента педагогической деятельности и углубленным влиянием на цели и содержание образования в целом. Все это приводит к изменению образа жизни человека, основными принципами которого оказывается выработка качественно новой модели обучения и воспитания членов информационного общества, для которых жизненными доминантами являются способность к межличностной коммуникации, активное освоение научной картины мира, толерантность, ответственная гражданская позиция и т. п.

Ключевые слова: информатизация, информатизация образования, информационные технологии.

ВРЕМЯ РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДИКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Петр СИКОРСКИЙ

ВНЕШНИЕ ФАКТОРЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА КАЧЕСТВО

ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ 51

Среди основных требований Болонской декларации качество высшего образования является важнейшим. Присоединившись к Болонскому процессу (2005), Украина приняла на себя обязательство выполнения всех требований Болонской декларации, в том числе и достичь высокого качества высшего образования. Со времени присоединения к Болонскому процессу прошло более 10 лет. Однако довольно ли общество своим высшим образованием, его выпускниками? Очевидно, что нет. Какие причины отставания высших учебных заведений Украины от европейских? Причем не только с материальной стороны, на что есть весомые причины. В конечном итоге, какое высшее образование можно считать качественным и какие внешние факторы существенно влияют на качество высшего образования. Эти и другие проблемы пытается исследовать автор научной статьи. Рассматриваются внешние факторы, которые задаются соответствующими Законами Украины, другими нормативно-правовыми актами и существенно влияют на качество высшего образования. К ним относятся и качественное среднее образование, и система зачисления абитуриентов в вузы, и прогнозируемая и эффективная деятельность Национального агентства по обеспечению качества высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, качество высшего образования, внешние факторы качества образования, противоречия в образовании, высшее учебное заведение.

Юлия ИВАНОВА

ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ

ПРИ ИЗУЧЕНИИ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

В АГРАРНОМ УНИВЕРСИТЕТЕ 58

Статья посвящена теоретическому обоснованию и исследованию эффективности методики использования технологии электронного обучения при изучении математических дисциплин.

плин. Автор анализирует состояние проблемы использования дистанционного обучения, исследует различные его модели. Раскрывает понятие электронного обучения и исследует его педагогические возможности, анализирует принципы разработки электронных курсов.

Ключевые слова: электронное обучение, дистанционное обучение, математическая подготовка, принципы электронного обучения.

ГУМАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Галина КОЗЛАКОВА

РЕГИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ КАК НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА ДЛЯ ПОДГОТОВКИ ЛИДЕРОВ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ..... 64

Статья посвящена анализу проблем научной и образовательной деятельности некоторых региональных университетов Украины, а также значению этой деятельности для поддержки образовательного уровня и трудоустройства молодежи в региональных условиях. Охарактеризована научная тематика исследований представителей научных школ педагогических университетов городов Глухова, Переяслав-Хмельницкого, Умани. Обоснована актуальность влияния активного научно-образовательного сообщества на формирование лидерских качеств выпускников университета и дальнейшую их ориентацию на участие в научных исследованиях.

Ключевые слова: университеты малых городов Украины, научно-образовательная среда, научные исследования, высшее образование, выпускники университета, трудоустройство молодежи, научно-исследовательская работа.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Сергей КУРБАТОВ

АМЕРИКАНСКАЯ СИСТЕМА АККРЕДИТАЦИИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ..... 70

В статье рассматриваются основные положения системы аккредитации высших учебных заведений, которая сложилась и успешно функционирует в США. Особый акцент сделан на балансе интересов и системе контроля качества высшего образования со стороны основных стейкхолдеров данного процесса. Основные стандарты и подходы к процессу аккредитации рассматриваются на примере старейшей американской институции в данной области – Ассоциации школ и колледжей Новой Англии. Подчеркивается важность учёта американского опыта в процессе реформирования системы аккредитации украинских высших учебных заведений.

Ключевые слова: аккредитация высших учебных заведений, стандарты аккредитации, этапы аккредитации, оценка качества высшего образования, агентства по аккредитации

Анатолий ПОХРЕСНИК

КРИТИЧЕСКИЙ ФИИИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ТЕНДЕНЦИИ СОЗДАНИЯ РЕЙТИНГОВ ВУЗОВ МИРА..... 76

Процесс интеграции Украины в пространство образования и науки ЕС встречает много препятствий. Часть их связана с терминами и выбором моделей. В статье показана современная эволюция систем научных исследований и высшего образования стран-лидеров в условиях очередной технологической революции. Обращено большое внимание на тренд создания рейтингов и провозглашения университета мирового класса лучшей моделью высшей школы современности и будущего. В выводах рекомендуется планировать изменения высшей школы Украины с учетом перспектив исчезновения индустриальных производств и тенденций прогресса ЕС.

Ключевые слова: науки, качественные исследования, высшее образование, рейтинги, этос университетов, перовскит, 3D-принтеры, образование XXI века.

ABSTRACTING REVIEW OF JOURNAL ARTICLES

EDITOR IN CHIEF'S PAGE

Viktor ANDRUSHCHENKO

A TEACHER OF THE XXIst CENTURY: NEW M. P. DRAHOMANOV NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY STRATEGY.....5

The problems and prospects of the Ukrainian education development, social significance of pedagogic education, problems of training of a new teacher, M. P. Drahomanov national pedagogical university place and role in this process are being analyzed. The author emphasizes that the teacher has to be competent in the subject he teaches, constantly raise his qualification, improve his teaching skills; he has to be a researcher and involve his students into this process. No less important qualitative characteristic of teacher's personality should be the orientation at the national, especially the patriotic education of youth. The third aspect is based on the constant self-improvement of teachers, enrichment of knowledge, expansion of the general outlook, scientific picture of the world, high world view culture.

Competence and continuous self-improvement are the alpha and omega of the effective teacher's activity. If he is behind the latest achievements of science and social practice, not striving to improve, his weaknesses will be immediately visible and he will become the subject of merciless criticism by students and parents. Next comes the rejection from a teacher and pupils' escape from the school. A teacher must be highly spiritual and moral personality being able to nurture spirituality in his pupils.

Keywords: human, culture, education, training, teacher, pedagogy.

URGENT PROBLEM

Alesia LINOVITSKA

STATE EDUCATION POLICY: DOCUMENTS, RULES, PRINCIPLES..... 15

The author states that the basis of public policy in education is laid by the Constitution of Ukraine, its laws, especially laws on education and regulatory documents of national importance. First among them was the State program "Ukraine. Education XXI century" and "National Doctrine of Education XXI century". Their constructive potential is not exhausted today. The adoption of new laws and programs of these documents not only negate, but updates. Determining vector of state education policy is the European vector. Its content is determined Magna universities, Lisbon and Bologna agreement.

Keywords: people, education, government, politics, public policy, education policy, responsibility.

Oksana KOVALENKO

THE LEGAL FRAMEWORK AND THE IMPLEMENTATION OF THE LAW OF UKRAINE "ON HIGHER EDUCATION" IN THE UNIVERSITIES OF UKRAINE.....21

The article reads about the legal bases of the institutional capacity of universities in Ukraine. The activities of organizational departments of the university, legal documents that govern the activities of higher education institutions were analyzed. The several components of the principle of university autonomy, academic, financial, organizational, personnel, research autonomy were considered. The legal basis of the Law of Ukraine "On higher education" concerning the universities in Ukraine is singled out. The fundamental principles of Ukrainian higher education policy in Ukraine according to the new Law of Ukraine "On Higher Education" are identified. The achievements and challenges facing higher education in Ukraine and the

ways of overcoming the institutional capacity and integration of Ukraine into the European community were analyzed.

Keywords: autonomy, legal framework, regulations, University, legal equality, conflicts in the law, academic freedom, higher education.

PHILOSOPHY OF EDUCATION OF THE XXIst CENTURY: SEARCH OF PRIORITIES

Yurii KORSAK, Kostiantyn KORSAK

NOOUNIVERSITY-XXI AS A POTENTIAL LEADER IN THE FUTURE SOCIETY 27

Problems in modern evolution of mankind have conflicts and disagreements in a political basis, and in economic – absence of futuroterminology. Decisions of the United Nations Organization and three world ecological forums in 1992, 2002 and 2012 have not specified a reliable way to a sustainable development as they contain only retroterms and do not offer concepts «from the future». Universities did not become leaders in futurology. Our Nooglossary contains only new terms with positive futurological creativity, able more effectively than concept «ecology» create a new basis of outlook and ability to live for the sake of own rescue. The Nooglossary can become an ideological basis of higher education of the XXI-st century. We offer The Nooglossary for noouniversities as a basis of a new paradigm of activity.

Keywords: mankind crisis, a collapse, a sustainable development, retroterminology, futuroterminology, universities, nootechnology, noodevelopment, noothinking, Nooglossary, noouniversities.

Ivan SYLADII

THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE MAJOR CHALLENGES OF GLOBALIZATION 34

New challenges in training human for life are not least due to socio-cultural dynamics, which is constantly accelerating under the pressure of globalization and the information revolution. So today it is important to know the basic vectors of globalization and informatization not only on the development of modern society in general, but also the deployment of its education system in particular. In terms of finding effective community education policy and the need to transition to a flexible high-tech educational systems is necessary to use new information and communication technologies. At the same time aimed at the production of knowledge innovation processes cause changes in the content, methods and forms of education and purpose of the modern teacher. Under such dynamic conditions inevitably there are some threats to overcome them is the task of education which is being modernized.

Keywords: education, modernization of education, globalization, the challenges of globalization

INNOVATIVE SCIENCE AND MODERN EDUCATION

Valentina SHVETS, Jozef WOJNAROWSKI

MANAGEMENT OF STUDENTS' EDUCATIONAL ACTIVITY BY SEMANTIC NETWORKS IN ENGINEERING TRAINING 39

The semantic networks representing the relations between physical quantities in mechanics are presented in the article. These semantic networks were constructed on a base of the frame approximation. The methods of the use of these semantic networks for definitions of different quantities (the speed of rotation parts in mechanical devices, the angular acceleration) have been shown in the article. The possibilities of use of these semantic networks for the training of engineers which calculate and design the machines and mechanisms have been discussed.

Keywords: semantic network, frame, graph, knowledge representation, training, mechanics.

Yulia OPANASIUK

MAIN DIRECTIONS IN INFORMATIZATION OF EDUCATION 45

Informatization of education is part of the scientific and technical progress. But in the context of globalization changing the goals and content of education, which requires correction of the main areas of the information society in general and education in particular. Today informatization of education is defined philosophical rethinking the role of information in the processes of nature and society, the trend of expanding the use of new information technologies and their introduction into the educational process as a new tool of educational activities and profound influence on the purpose and content of education in general. All this leads to change the way of life, the basic principles of which are to develop a qualitatively new model of training and education of members of the Information Society, for whom life is a dominant human capacity for communication, active mastery of the scientific world, tolerance, responsible citizenship and more.

Keywords: informatization, informatization of education, information technologies.

PERIOD OF CHANGE: METHODOLOGY AND METHODS OF EDUCATIONAL PROCESS

Petro SIKORSKYI

EXTERNAL FACTS AND THEIR IMPACT ON THE QUALITY

IN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE 51

The quality in higher education is of great importance among main claims of declaration of the Bologna process. Ten years have passed since Ukraine is in the Bologna process, but we can not affirm that our society is satisfied with its higher education and graduates. We aim at distinguishing reasons for lagging of higher educational establishments. The authors investigate factors that are set by appropriate Laws of Ukraine and other regulatory and legal acts. Well-qualified secondary education, proper system of students' admission and their predictive licensing, effective vocational guidance, total autonomy of educational establishments, productive functioning of the National Agency, that controls the quality of higher education have great impact on educational system.

Keywords: higher education, quality in higher education, external influence on the quality of education, higher educational establishments.

Julia IVANOVA

FEATURES INTRODUCTION OF E-LEARNING IN THE STUDY

OF MATHEMATICAL DISCIPLINES IN AGRICULTURAL UNIVERSITY 58

The article is devoted to theoretical substantiation and research of efficiency techniques using e-learning technologies in the study of mathematical disciplines. The author analyzes the state of the use of distance learning, exploring its various models. Reveals the concept and explores the pedagogical possibilities of e-learning, analyzes the design principles of electronic courses. The author reveals the nature and features of e-learning. Explores the impact on mathematical training of future specialists farmers. Gives a summary description of the innovative models of education, considering new approaches to the implementation of electronic systems in the educational process in high school.

Keywords: e-learning, distance learning, mathematical training, the principles of e-learning.

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Galyna KOZLAKOVA.

THE REGIONAL UNIVERSITY AS SCIENCE-EDUCATIONAL

AREA FOR HIGHER SCHOOL LEADERS TRAINING..... 64

This article is devoted to an analyze of problems of science-educational activity of several universities in regional towns of Ukraine. The specific features of this work which is very important for young people and population of region at all there are discussed too. There are characterised themes of science researches of the members of science schools from pedagogical universities of towns Hlukhiv, Pereiaslav-Khmelnytskyi, Uman. It was shown an actuality of influence of active science-educational community to formation of the leadership possibilities for university postgraduates and their future science work.

Keywords: universities in regions of Ukraine, science-educational area, science researches, higher education, postgraduates of universities, employment of youth, science-research work.

FOREIGN EXPERIENCE

Sergiy KURBATOV

AMERICAN SYSTEM OF ACCREDITATION OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS 70

The paper is devoted to analyses of the main aspects of accreditation of higher educational institutions, which was established and is successfully functioning in the USA. The author stressed the balance between the interests of the key stakeholders and their mutual control regarding the quality of higher education. The standards and approaches toward accreditation are observed through the experience of the oldest accreditation agency – New England Association of Schools and Colleges (NEASC). The importance of American experience in accreditation of higher educational institutions in the process of reforms of Ukrainian system of accreditation is also mentioned.

Keywords: accreditation of higher educational institutions, standards of accreditation, stages of accreditation, quality assurance of higher education, institutions of accreditation.

Anatolii POCHRESNYK

THE CRITICAL PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF TREND OF CREATING WORLD UNIVERSITY RANKINGS 76

The process of Ukraine's integration into the EU space of Education and Science meets many obstacles. Some of them are associated with the terms and choice of models. In the article the modern evolution of system of scientific research and higher education in leading countries in conditions of new technological revolution is investigated.

Attention is paid to the trend of creating rankings and world-class university proclamation best model of high school today and the future. The findings recommended planning changes in higher education of Ukraine, taking into account the prospects of disappearance industrial production trends and progress of the EU.

Keywords: sciences, qualitative research of high quality, higher education, ratings, ethos universities, perovskite, 3D-printers, Education XXIst century.

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

1. Статті, що пропонуються до друку, мають бути написані спеціально для часопису «Вища освіта України», відповідати вимогам департаменту атестації кадрів МОН України до наукових праць і скеровуватися на потреби керівників і колективів ВНЗ, освітніх політиків, науковців й аналітиків. Не рекомендовано надсилати статті хрестоматійного чи примітивно-перелічувального характеру. Стаття обов'язково має містити авторську позицію з обраного питання чи теми. Новий авторський матеріал і незалежні висновки мають складати не менше третини статті. Оформлення статті має свідомо скеровуватися на ефективність сприйняття та економію часу в осіб, які будуть знайомитися з нею.

2. Редакція залишає за собою право доцільно скорочувати і виправляти текст статті, а також вносити уточнювальні зміни в назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування повністю відповідальні автори.

4. Редакція не листується з авторами.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Стаття не приймається до розгляду і повертається автору на відповідне доопрацювання у разі порушення хоча б одного пункту оформлення, відсутності фото та ін.

1. Статті приймаються у вигляді файлів у текстових редакторах MS Word for Windows (версії 6, 7 чи 98) електронною поштою. Електронна адреса редакції: wou@ukr.net

Графіки і малюнки (jpg або подібні варіанти) мають бути виконані чітко, займати окреме місце і не оточуватися текстом, формули – написані в узвичаєній математичній символіці, мати розмітку і відповідати формату журналу. Графічний матеріал подати також в окремому файлі. Автори мають піклуватися про легкість сприйняття матеріалу у чорно-білому варіанті.

2. Обсяг матеріалів (тексту, анотацій, літератури на усіх мовах та ін.) рекомендований у межах 20-22 000 знаків (включаючи пропуски) і не повинен перевищувати 24 000 знаків, чи 0,6 друк. арк. (близько 13-14 машинописних сторінок через два інтервали включно з таблицями, графіками і малюнками).

3. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися:

а) авторської довідкою за наведеною нижче формою. (З метою забезпечення об'єктивності зовнішнього рецензування в самій статті вказуються лише прізвища та ініціали авторів);

б) прізвищем та ім'ям, назвою статті, ключовими словами та стислою анотацією (300-400 знаків) українською, російською та (700-800 знаків) англійською мовами;

в) УДК.

4. Джерела (до 12-15) у списку літератури слід подавати за алфавітом у такому порядку: українською, російською, латиною. У посиланні на використане джерело зазначити порядковий номер джерела у списку та сторінку. Забороняється винесення посилань унизу кожної сторінки. Список має бути загальним і наводитися наприкінці статті. Рекомендовано спиратися на найновіші і найважливіші національні і зарубіжні джерела.

Увага! У зв'язку з включенням журналу до реферативної бази даних наукової періодики «Scopus» необхідно додати переклад списку літератури англійською мовою з максимальною акуратністю.

ФОРМА АВТОРСЬКОЇ ДОВІДКИ

1. Назва статті.

2. Адреса для листування, телефон, факс і електронна пошта для контакту.

3. Прізвище, ім'я, по батькові.

4. Науковий ступінь, вчене звання.

5. Місце роботи.

6. Посада.

Окрім того, додається електронне фото у двох-трьох версіях (jpg, tiff (300 pixel/inch) та ін.). Для сканування не приймаються неякісні фото, фото на рельєфному папері, вирізки з газет і журналів, принтерні роздруківки тощо.